

اوزبېک تیلی

سکیزینچی صنف درسليک کتابي

باسيلگن ييلى: ۱۳۹۹

سرود ملی

دا عزت د هر افغان دی
هه بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ايماق، هم پشه پان
لکه لمړ پرشنه آسمان
لکه زره وي جاویدان
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د توري
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجردی
براھوی دی، قزلباش دی
دا هېواد به تل خلیری
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مودی رهبر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اُوزبېک تىلى

سگىزىنچى صنف درسلىك كتابى
- ٨ صنف

باسىلگان يىيل: ١٣٩٩ھ . ش.

الف

كتاب مشخصاتى

مضمون: اوزبېك تىلى درسلىك كتابى

مؤلفر: تعليمى نصاب اوزبېك بولىمىي درسلىك كتابلار مؤلفلرى

تېكشىرووچىلار: تعليمى نصاب اوزبېك بولىمىي درسلىك كتابلار مؤلفلرى

صنف: سكىزىنچى

متن تىلى: اوزبېكى

يوكسلىتىرووچى: درسلىك كتابلار تأليفى و تعليمى نصابى نىنگ يوكسلىتىريش عمومى رياستى

ترقه تووچى: معارف وزيرلىگى عامه آگاهلىگى و روابط رياستى

باسىلگان يىلى: هجرى شمسى ١٣٩٩

اييميل آدرس: curriculum@moe.gov.af

درسلىك كتابلار معارف وزيرلىگى گە تېگىشلى بولىپ، بازاردە آلدى - ساتدى گە اجازە
بېرىلمەيدى. متخلفلار بىلن قانونى معاملە بولىدە.

معارف وزیری نینگ پیامی

اقرأ باسم ربک

بیزگه حیات بعیشه‌گن و اوقیش و یازیش بیویک نعمتی گه اپگه قیلگن تینگری تعالی دن منتدارمیز و الله عَزَّوجلَّ تماییدن بیرینچی قتله اوقیش پیامی نازل بولگن اپنگ سونگی پیغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ گه کوب درودل بولسین.

۱۳۹۷ نچی بیلی، معارف بیلی نامیگه مسمی بولگن لیگی برچه‌لرگه معلوم دیر. شونده‌ی بیزینیگ عزیز مملکتی میزده تعلم و تربیه تیزیمی نینگ آبریم بولیم‌لریده اساسی اوزگریش لر کپلیشی ممکن. اوقیتووچی، اوقووچی، کتاب، مکتب، اداره و آنه‌آن‌هله کپنگش اداره‌لری، افغانستان معارف تیزیمی نینگ اساسی و آلتی لیک عنصرلریدن حسابله‌دی و بولر مملکت تعليم و تربیه‌سینی رواجلنتیزیریشده مهم رول اوینه‌یدی. بونده‌ی بیر مهم پیتده، افغانستان معارفی نینگ بوبوک عایله‌سی و باشچیسی، مملکت تعليم و تربیه‌سی نینگ زمانوی تیزیمی رواجلنتیزیریشده اساسی اوزگریشلر یره‌تیش اوچون قرار قبول قیلگن.

شو اوچون، تعليمی نصاب‌نی اصلاح و رواجلنتیزیش، معارف وزیریگی نینگ مهم بیرینچی درجه‌ده‌گی ایسلریدن سنه‌له‌دی. درسلیک کتابلر کیفیتی، محتواسی و اولرنی مکتبلر، مدرسه‌لر و باشقه دولتی و شخصی تعليمی اداره‌لرده ترقه‌تیش جریانی توغریسیده اعتبار قره‌تیش معارف وزیریگی نینگ دستورلریده بیرینچی اورینده دیر. بیزینیگ درسلیک کتابلریمیز کیفیتی بولمه‌گن صورتده، مملکتده تعليمی پایدار هدفلرگه اپریشه‌آلمه‌یمیز.

یوقاریده‌گی ذکر بولگن هدفلر و بیر مهم تعليمی تیزیم‌گه اپریشیش اوچون، مملکت بؤییچه برچه اوقیتووچیلردن، اولرنی کپله‌جک نسل نینگ تربیه‌لا و وچیلری صفتیده، التمام قیله‌میز که اولر اوшибو کتاب و محتواسینی عزیز باله‌لرگه اورگه‌تیش جریانیده هرقنده‌ی سعی و حرکت‌لریدن باش تارته‌سین لر و دینی، ملی و انتقاد فکرلی بولگن فعال و آگاه نسل نی تربیه‌لش اوچون کوشش قیلیسین لر. اوقیتووچیلر، هرکون ینگی تعهد و مسؤولیت پذیریلیک دن تşقری، عزیز اوقووچیلرینیگ یقین کپله‌جکه افغانستان نینگ ثمره‌لی، متمن و معما خلقی صفتیده رواجله‌نیشی نیت قیلیب، درس پیریش نی باشله‌سین لر.

عزیز اوقووچیلردن، اولرنی مملکت نینگ کپله‌جک اپنگ ارزشلی سرمایه‌سی صفتیده، ایسته‌یمن که اولر فرصت‌نی قوْلدن بېرمەی، اوقیتووچیلرینیگ درسیدن ادب و احترام کمالی بیلن علم اورگه‌نیب، اولرنینگ بیلیمیدن توغرى شکلده فایده‌لنسین لر.

آخرده، مملکت برچه تعليمی ایش بیلمانلاری، تعليم و تربیت دانشمندلری و اوшибو درسلیک کتاب‌نی تیارلش و ایدیت قیلیش اوچون جدی سعی و حرکت قیلگن تعليمی نصاب بولیمیده‌گی فنی همکارلردن منتدارچیلیک بیلديريپ، اولرگه تینگری تعالی دن بو مقدس و انسان ساز بولده موقفيت‌لیک ایسته‌یمن.

بیر معیاری و رواجلنگن معارف تیزیمی گه اپریشیش و آزاد خلق‌لی آباد، آگاه و مرفة افغانستان آرزووسی بیلن.

دكتور محمد ميرويس بلخى

معارف وزیری

فهرست

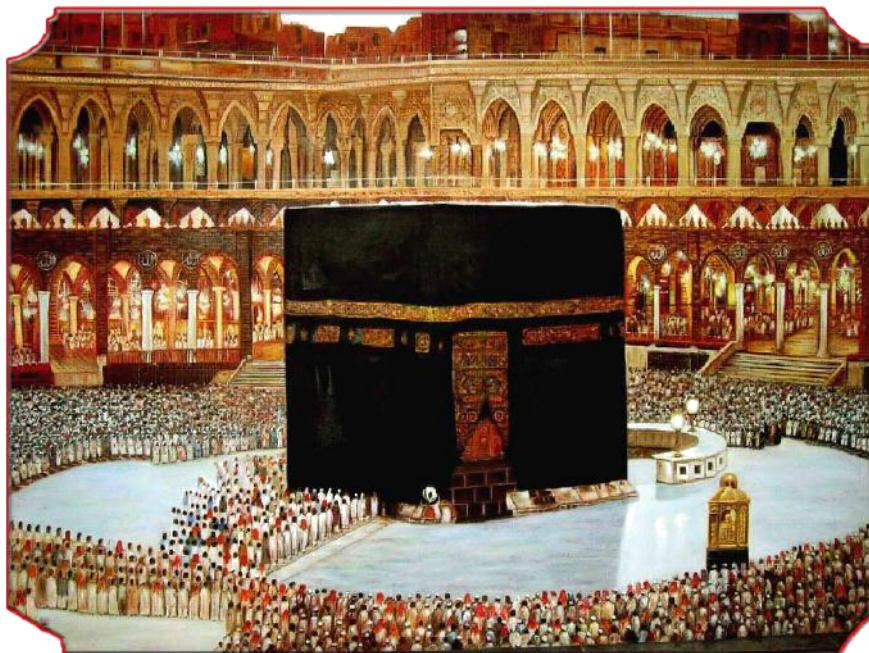
سازنده	عنوان	وقت	پیش
۱	حمد	ایکی درسلیک ساعتی
۲	نعت	ایکی درسلیک ساعتی
۳	نوروز بیرونی	ایکی درسلیک ساعتی
۴	معارف و اساسی قانون	ایکی درسلیک ساعتی
۵	نظم و ترتیب	ایکی درسلیک ساعتی
۶	شیراق حماسه سی	ایکی درسلیک ساعتی
۷	پادشاه خواجه بلخی	ایکی درسلیک ساعتی
۸	ملی وحدت	ایکی درسلیک ساعتی
۹	صبر چیدم	ایکی درسلیک ساعتی
۱۰	مصنوعی آی	ایکی درسلیک ساعتی
۱۱	یخشیلیغ	ایکی درسلیک ساعتی
۱۲	مبوه لرنینگ ساغلیققہ فایدہ سی	ایکی درسلیک ساعتی
۱۳	اوغلاق	ایکی درسلیک ساعتی

۷۳	ایکی درسلیک ساعتی	سیف الملوك داستانی	۱۴
۸۰	ایکی درسلیک ساعتی	اعتدال	۱۵
۸۵	ایکی درسلیک ساعتی	میرزا امام ببردی خان	۱۶
۹۱	ایکی درسلیک ساعتی	قار اوچقونى نىنگ تقدىرى	۱۷
۹۷	ایکی درسلیک ساعتی	نيك ليك بهاسى	۱۸
۱۰۲	ایکی درسلیک ساعتی	شراب ضررلرى	۱۹
۱۰۸	ایکی درسلیک ساعتی	صادق اوغلانىنگ بۇلهى	۲۰
۱۱۳	ایکی درسلیک ساعتی	انترنیت (Internet)	۲۱
۱۱۸	ایکی درسلیک ساعتی	فضولى	۲۲
۱۲۴	ایکی درسلیک ساعتی	اولكە اقتصادىدە كسب و هنر اورتى	۲۳
۱۳۰	ایکی درسلیک ساعتی	روزى بېرە دىيگەن الله دير	۲۴
۱۳۵	ایکی درسلیک ساعتی	بېرلشگەن ملتلار	۲۵
۱۴۲	ایکی درسلیک ساعتی	قارى شرف الدين شرف	۲۶
۱۴۸	ایکی درسلیک ساعتی	مقال لر	۲۷
۱۵۳	ایکی درسلیک ساعتی	ابو نصر فارابى	۲۸
۱۵۸		لغاتلر	۲۹

بیرینچى درس

هدفلر:

- ۱- الله ﷺ نينگ عفو كرمى حقيده معلومات تاپيش.
- ۲- فعل حقيده معلومات تاپيب، جمله لرده ايشلته آلسين لر.

سۈراقلر:

- ۱- الله ﷺ نينگ مهربانلىكلىرى حقيده نيمەلر بىلەسىز؟ بير نېچىتە نى آيتىب بېرىنگ!
- ۲- الله ﷺ قدرتلرى دن بىر نېچە مثال كېلىتىرىنگ!

حمد

يېلگا اوچوب أۇيلا كە بىر پر كاھ
يېل قاشىدا انگا نى بولغاى شكوه؟
جرم بىلانامە قرا قىلسالار

اي كرمىنگ آلدىدا كوه گناھ
نېچا كە جمع اولسا سمان كوه-كوه
جمله جهان اھلى خطا قىلسالار

کیم یوق اوشل امر دا نقصان سېنگا
قىلدى قرا اهل جهان نامەسىن
مهر ايلا قىلدىنگ بارى ظلمت نى نور
كېچە سوادىدا عيان قىلدى آى
قىلىماسا عصيان تونى عاصى يازوق
ابر كرم قايىدا بۈلۈر قظرەرىز؟
ايلاماسىنگ رحم ھم امكانى يۈق
چىكسالار اول خىل و خروش
ايلا ما محروم نوايى نى ھم
امير عليشپر نوايى

نامە نى آق ايلاماك آسان سېنگا
تون كە توزوب شعبدە هنگامەسىن
لطف قوياشىغا چو بىردىنگ ظھور
پىل نى قىلىب چابك برقعربى
عفو چراغى قاچان اولغاى ياروق
جرم اوتيغە بۈلماسا گر شعلە تېز
گرچە گناه نينگ حدوپاياني يۈق
يارب، اورار دا كرمىنگ بحرى جوش
بۈلسانوا بىرلا بارى محترم

اساسى توشونچە:

عاصى كىشى لرنىنگ گناھلارىنى عفو اپتىب، اولرنى اوز درگاهىيگە قبول قىلەدىگەن ذات يلغوز الله ﷺ دير و عفو اونىنگ صفتلىرىدىن بولگەن فضل و كرمى دېنگىزى جوش اورگىنده درگاهىيده توبه قىلىپ، سېغىننگن كىشى نىنگ گناھينى بغىشلە يدى.

فعالىتلر:

1- درس متنىنى جىيم اوقيىنگ، كېپىن قويىدەگى سۈراقلەرگە جواب بېرىنگ:

* كىيم نىنگ كرمى آلدىدە كوه گناھ پرکاھ دير؟

* كىيم نىنگ آلدىدە نامەنى آق آيلەماق آسان دير؟

* ظلمت و قرانغولىكىنى كىيم روشنلىك و يارقىنلىككە اوزگەردى؟

* الله ﷺ كايىنات و اونگە بار نرسەلرنى كىيم گە مسخر قىلگەن دير؟

2- اوقيتووچىدىن كېپىن ايکى اوقووچى نوبىتىدە حمد درسىنى دكىلمە شكلىدە اوقيسىن.

3- قويىدەگى لغتلر معناسىنى سۈزلىكدىن تاپىب، جملەلرگە ايشلەتىنگ، سۈنگ

اوقووچىلىرىدىن اوچ كىشى يازگەن جملەلرینى باشقەلرگە اوقيب بېرسىن: كرم، شكوه، شعبدە، ظەھور، عاصى، يازوق، ياروق، محترم، عفو، هنگامە، عصيان، قراج، كىمسە، ساحل

اوى تاپشىرىيغى:

حمد درسىنى، نثرگە اوزگەریب كېلتىرىنگ.

گرامر قاعده‌لری:

تون که تزووب شعبده هنگامه سین
قىلدى قرا اهل جهان نامه سين
نامه نى آق ايلاماك آسان سېنگا
كيم يوق اوشل امر ده نقصان سېنگا
مهر ايلا قىلدىنگ بارى ظلمت نى نور
لطف قوياشىغا چو بىردىنگ ظهور

يوقارىدەگى بىتلرده، تىگىگە خط چىزىلگەن سۈزلەر فعل دېيلەدى.

فعل: ايش، حرکت و حالت نى افادەلاوچى مستقل سۈزلەر فعل دېيلەدى.

مثال: ۱- تېمور يازدى، ۲- باير اوقيدى، ۳- بايقرا تىنگلەيدى، ۴- اېركىن
اېشىتىدە، ۵- احمد كېلمەدى.

فعل لر، نىمە قىلدى؟، نىمە قىلەياتىدى؟، نىمە قىلماقچى؟ كىي سۈرالىردن بىرىگە جواب
بۇلدەدى.

فعاليتلر:

- ۱- قويىدەگى جملەلرنىنگ بۇش جايلىرىنى بېرىلىگەن مناسب سۈزلەر بىلەن تۈلدۈرىنگ:
سقلىنگ، بىردىم، اېكدىك، اوچى سنگ
* صنف و صنفدىن تىشلىك، نظافت نى
* بو بېرىلىگەن تاپشىرىقلىرىنگ ھەمىسىنى!
* اوتكىن يىيل مكتب باغيىگە ۲۵ توب نهال
* اوغلىم! درس كامىاب بۇلەسەن.

- ۲- قوييدهگى جمله لرده ايشله تىلگن فعل لرنى انيقلنگ، سۈنگ اۋقووچيلردن تۈرت كىشى نوبتىدە جملە لرنى اۋقيب، ايشله تىلگن فعل نى كۈرسىسىن لر:
- * مبن بوجون كۈپ كتاب اۋقىدىم.
 - * احمد، خط نى چىرايلى يازىدە.
 - * كامران، اۋقووچىدىن درسنى سۈرەدى.
 - * باغچەدە بير قوش جودە هم ياقىمىلى سىرەيدى.
 - * شوگون اۋقووچىلار، بىلمە گن نرسە لرىنى اۋقىتۇوچىلارiden سۈرەدىلر.
- ۳- بير اۋقووچى تورىب، حمد درسىنى سېكىن اۋقىسىن، باشقەلر تىنگلەب، درس فعل لرىنى يازسىن لر، سۈنگ ايڭى اۋقووچى يازگان فعل لرنى نوبت بىلەن باشقەلرگە اۋقىسىن.

اوى تاپشىرىيغى :

كتابچە لرىنگىزگە آلتى جملە يازىب، اوندە فعل نى بېلگى لب كېلتىرىنگ!

ایگینچی درس

هدفلر:

- حضرت محمد ﷺ سیرتلرى حقىدە قىسىقەچە معلومات تاپىش.
- مستقل فعل لرنى بىلىپ، جملەلردىه ايشلتە آلىش.

سۈرەقلر:

- حضرت محمد ﷺ نى نىمە اوچون خاتم المرسلين دىيدىلر؟
- حضرت محمد ﷺ نىنگ مبارك ميلادلىرى وقتىدە نىمە واقعەلر دنياده يوز بېرىدى؟

نعت

زھى اوصاف حسنينگ دفترى غە سىغماگاي انشا
جميع برگ، كاغذ اولسىـه، رنگى چشمە درىا
طفىيلىنگ دن ياراتمىش يېر كۈكنى خالق الكوئين
خطاب ايلاپ ملائىكىلرغا صلوھ تسلىما

قدم قویدینگ جهانغه طاق کسری سرنگون اولدى
 اوچوب زر دشت اوئى، نوشىروان باشيدا يوز غوغما
 شب معراج گېزدینگ طرفه العين ايچرا عالم نى
 پىتالماى جبرئيل، شەپەلرەيم كويغاى دېدى حالا
 خطاب ايلاپ كليم الله غە كيم فاخىل دېدى نعلينگ
 سىزە عرش اوستى غە چيقماقدا لاتخلع دېدى مولا
 شرف تاپدى اوشل دم عرش اعظم خاك نعلينگدىن
 وجودىنگ دين منور بولىدى قوسينا و او آدنى
 كىشىلر اوшибۇ مراجىنگ غە منكىر اپرسا كافر دور
 دليلىنگ كېلدى قرآن ايچرا سبحان الذى اسى
 حضور قلب اولور اوچقۇن غە بو گىشىن دە سىر اپتمك
 اميدىيم شو شفاعت ايلاغاى سىز يا رسول الله
 عبدالرحيم اوچقۇن

اساسى توشونچە:

حضرت محمد نىنگ نعتلىرى هرقىچە يازىلسە توکنمهيدى، الله و ملائىكلەر
 پىغمېرىمىز حضرت محمد گە صلواة آيتەدىلر. الله تعالى مسلمانلارنى اولرگە صلواة
 آيتىش گە امر قىلەدى. اولرنىنگ مبارك ميلادلىرى وقىنide كسرى طاقى كسر تاپھەدى و
 مجوس لر آتشكىدەسى اوچەدى. معراج ده اولر بارگن جايى گە حضرت جبرئيل بارالمهيدى،
 اولر بىرچە امت مسلمىن نىنگ شفيع سى دېرلر. اولردىن سۈنگ ينه قىسى پىغمېرى كېلمەيدى،
 شو اوچون اولرنى آخر زمان پىغمېرى دېب بىلەدىلر.

فعالیتلر:

- ۱- درس متنینی اوقيتىوچى بىر قىلە آستە- سېكىن اوقيسىن، سۇنگ اوقووچىلر قويىدەگى سۇراقلارگە جواب بېرسىن لە:
- * معراج واقعەسى قرآنكىرىم نىنگ قىسى سورەسىدە كېلگەن دىر؟
 - * قرآن دە قىسى سورەلر حضرت محمد ﷺ نىنگ وصفلىرىگە نازل بولگەن دىر؟
 - * پىغمېرىمىزدىن سۇنگ ھم بىرار پىغمېرى ظھور قىلەدىم؟
- ۲- قويىدەگى بىتلەرنىنگ بۇش جايلىرىنى تۈلدۈرىنگ:
- * زەي اوصاد دفترىغە انشا كاغذ اولسە رنگى چشمە طفيليڭ يېر و كۆك خالق الكونين ملائىكەلرغا ھم تسلىما طاق كىسى اولدى زردشت نوشىروان يوز غوغا.
- ۳- قويىدەگى لغتەرنىنگ معناسىنى سۈزلىكىدىن تاپىب، جملەلرگە ايشلەتىنگ:
- خالق الكونين، صلوٰة تسلىما، طرفە العين، شەھىر، كليم الله، سبحان الذى اسرى، قوسينا او ادنى، شفيع المذنبين، الـم نشرح، طه، رسول الله

اوى تاپشىرىيغى:

قويىدەگى بىتلەنى نشرگە اۋزگەتىرىپ، فعل سۈزلىرىنى بېلگىلەپ، كتابچەلەرنىڭيڭىزگە يازىپ كېلتىرىنگ:

شب معراج گېزدىنگ طرفە العين ايچرا عالم نى
يېتالماى جبرئيل شەھپەلىرىم كويغاى دېدى حالا
كىشىلەر اوشبو معراجىنگ غە منكر ايرسا كافر دور
دلilikىنگ كېلدى قرآن ايچرا سبحان الذى اسرى

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی بیتلرگه دقت قیلینگ:

قدم قوییدنگ جهانغه طاق کسری سرنگون اولدی

اوچوب زر دشت اوئى، نوشیروان باشيدا يوز غوغا

شب معراج گېزدینگ طرفه العين ايچرا عالم نى

يېتالماى جبرئيل، شەھپەرىيم كويغاي دېدى حالا

يوقارىدەگى بىتلرده قوییدنگ، اولدى، اوچوب، گېزدینگ، يېتالماى، دېدى سۈزلى

مستقل فعل لر دېيلەدى.

مستقل فعل لر: باشقە مستقل سۈز توركوملىيگە اوخىشىب، ايش- حرکت، حالت

معنالىينى مستقل روشىدە افادەلەيدى و لغوى معناگە ئېگە دىر.

مثلاً: يوگوردى، تۇختەيدى، سكرەدىم، تاپمەدىلر، قىزغۇمن، سېۋەمىز و باشقەلر.

فعالىتلر:

۱- قوییده‌گى جملەلرده مستقل فعل لرنى كۈرسەتىنگ:

* آى سۇلو گىلداندەگى گل لرگە سوو قويدى.

* گونش اوز اورتاغى بىلن كتابخانە گە كېتىدى.

* مېن كتابخانەدن ايكى كتاب نى امانت آلدىم.

* اوچۇوچىلر صنفگە كېلىپ اوز چوكى لرىگە اولتىرىدىلر.

* ھولكى اوز اورتاغىنى كۈپ سېۋەدى.

* يۈلداش، يېتىرىگەن نرسەسىنى تاپدى.

۲- نعت درسىدە ايشلەتىلگەن مستقل فعل لرنى تاپىب، كتابچەلرینگىزگە يازىنگ،

كېين هرقطاردن بىر كىشى تاپگەن فعل لرىدىن بىرتهسىنى تختەگە يازسىن و توگەگىنچە نوبت آلىش دوام تاپسىن.

۳- مستقل فعل بىلن تۈرت جملە يازىنگ، سۈنگ اوچ اوچۇوچى يازگەن جملەلرینى اوقيب، مستقل فعل نى كۈرسىتىسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

۱- نعتدن بىر بىتىنى تىلب، كىمىدە بېش سطرلىك مقالە يازىب كېلىرىنگ!

اوچینچى درس

هدفلر:

- نورۇز بىرەمى " حقىدە معلومات تاپىب، نشانلىش سببى و فضىلتلىرىنى بىلىش.
- كىمكچى فعلنى تووشونىب، ايشلته آلىش.

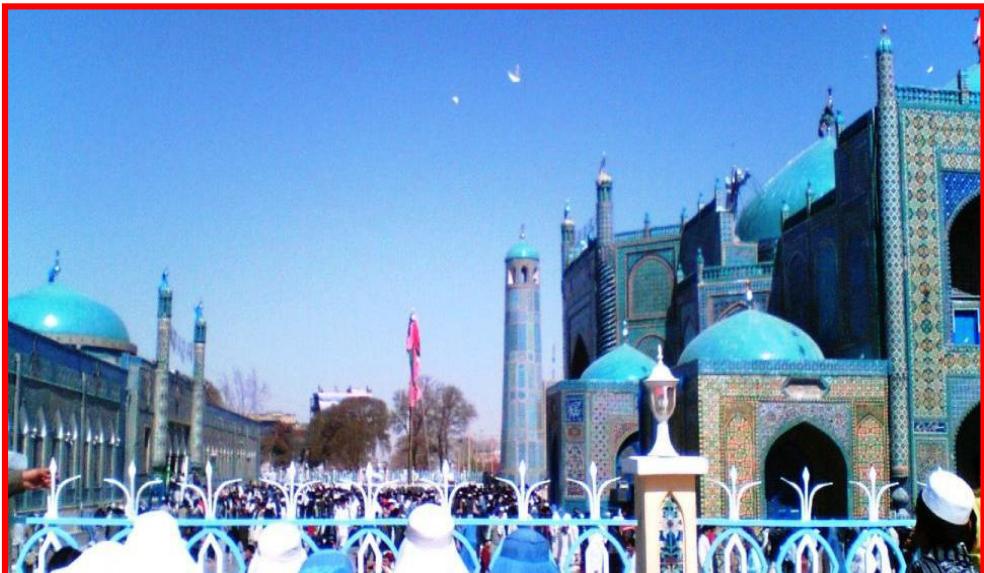
سۈرەقلەر:

1- نورۇز بىرەمى دېب نىمەنى آيتىدۇ؟

2- نورۇزدە نىمە ايشلەر بۇلەدى؟

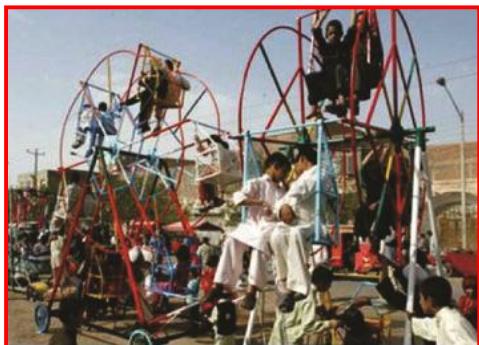
نورۇز بىرەمى

سېۋىيملى اولكەمىزىدە يىيل بۇيى تورلى بىرەملەر و جشنلەر اوتکەزىلەدى و بولى خلقىمىزىنинг تارىخى، دىنى و ملى مناسبتلىرىگە تېگىشلى دىر. ملى بىرەم نىنگ اپنگ قدىمى و طنطنهلى بىرەملىرىدىن بىرى "نورۇز" دىر. "نورۇز"، افغانستان اورتە آسيا و ایران خلق لرى تىمانىدىن تجلیل اپتىلەدى. اونىنگ تارىخى اپنگ قدىم زمانلارگە بارىب تقيىلەدى. "نورۇز" بىرەمى كۈكلەم كىرىپ دله ايشلەرلى

باشلنه‌دیگن پیت گه توغرى كېلگن لىگى اوچون آينىقسە دەقان چىلىك و مالدارلىك ايشلرى بىلن شغللنه‌دیگن اهالى اورتەسىدە جودە عىلەجە شوق و ذوق بىلن نشانله نىب كېلەدى و همىشە خلقىمېزىنىڭ اپنگ اساسى سېللىرىدىن سېلىنگن. انه شو اوچون اولوسىمېز اونگە آلدىندىن كۈپ حاضرلىك كۈرىپ، حويلى- كۆچەلرنى تازەلب، گل و كۆچتىلىنى اوتکزگىلر. بو چىرايلى و طنطنهلى روحەدە اوتکزگن بىرەم نىنگ اپنگ اساسى قىسى نى خلق سېللىرى تشكىل بېرگن و بو سېللىرى بېر نېچە كون دواام اپتىگن و شو وقتده كتە- كتە بازارلار اورتەگە كېلگن و بازارلارگە تېبورەك- اطرافدىن ھنر و كمال اهل لرى يىغىلىپ، ھمدە چاپ اندازىلار و پەھلوانلار كورەش و اولادق و پايىگە سىنگىرى مسابقه‌لرنى اوتکزىپ، ھمدە داربازلار و قىزيقچىلار سېل و تماشالارنى كۈرسىتىگنلر.

نورۇز بىرەمىدە كېكسەلر و ياشلار بېب- برابر قىتشىگنلر، ليكن اېركىكلەر بىلن عىاللرنىڭ توپى و خىلى باشقە- باشقە بۇلگن، نورۇز عرفە سىدە ياشلار كېكسە آتە- آنهلىنى قىنداش- اوروغلىرىنى- قونى- قۇشنى لرىنى مبارك باد قىلىپ ھمدە تورلى ذوقلى ايشلرنى بجريپ، چىققۇنلار و نورۇز توگەشى بىلن دله ايشلرى باشلەنىب كېتىگن، بو بىرەم خلقىمېز اورتەسىدە قدىمدىن شوندە تىجىلىل بۇلۇپ كېلگن و حاضرگەچە اۋز طراوتىنى يۈقتىمەگن و خلقىمېز اورتەسىدە انهشۇ عنعنه‌لر و رسم و رواج‌لار كېنگ صورتىدە نشانله‌نىب بارماقدە.

اولکەمیز اقلیمی و طبعتی گە کۈرە نورۇز يىنگى بىل باشلەنىشى و يىنگى فصل نىنگ كىرىب كېلىشى بىلەن تېنگ كېلىپ، ھمدە طبىعت و بارلىق نىنگ قىتە اویغانىشى حرکت و اُنib اوسيشىنىنگ باشلنغيچ پىتى دېپ توشىنيلەدە.

"نورۇز" نى يىنگى حرکت و اينتىلىش لر، يىنگى رىجەلر و مقصىدلەرنى عملگە آشىرىش اوچون باشلنغيچ نقطە ھم دېسک بۇلەدە. چونكە، دەقانلر و باغچىلەرنىنگ ئېكىن ايشلەر، اُوقۇوچىلر و محىللەرنىنگ يىنگى اُوقۇو بىلى، اينىقسە طبىعت و موجودات نىنگ قىش اوقيوسىدىن اویغانىشى انهشو پىتىدە باشلەدە.

اولکەمیزدە نورۇز بىرەمى دەقان مىلەسى، گل سرخ مىلەسى، معارف جىنى، سومەلک تۈيى، كۈچتە ئېكىش حشرى و باشقە مىلەلر و تماشالار آرقەلى كېنگ نشانلەدە. آدمىر بىر-بىرىنى كىيگە باردى-كېلدى قىلىپ، قۇوناق يىغىنلەر اوتىكزەدىلەر. نورۇز حقىقتە بەهار بىرەمى دىر. بو فصل نى دله ايشلەرنىنگ دىباچەسى دېك بوتون اولکەمیزدە جودە سېرذوق و سېرفىض شكلى دە اۋتەدە و كۈكلەم لىاسى گە بوركىنگەن طبىعت نورۇز بىرەمى گە عليحە فيض كىريتىپ تورەدە.

اساسى توشونچە:

"نورۇز" بىرەمى، اولكەمىزدە اوتكەزىلەدىگەن طنطنهلى ملى بىرەملىرىنى دىرى.

"نورۇز" طبىعت و بوتون بارلىق نىنگ اويفانىشى، ھىمە تورموش فعالىتلرى اوچۇن باشلغىچىيەت دىرى. اولوسىمىز "نورۇز بىرەمى" نى اپزگۇ و ملى بىر اودوم صفتىدە كېنگ نشانلەيدىلر.

فعالىتلەر:

- ١- درس متنىنى بىرچەنگىز بېش دقىقەدە جىم و دقت بىلەن اۋقىنگ.
- ٢- هرقطاردىن بىر كىشى نوبت بىلەن تورىب، "نورۇز بىرەمى" گە تېگىشلى بىرار اوپىننى ايتىسىن.
- ٣- "نورۇز بىرەمى" گە تېگىشلى مراسىملەرنى قىسى بىرى سىزگە كۈپراق ياقەدى؟ ايڭى كىشى شو حىدە نوبت بىلەن فكرىنىنى ايتىسىن.
- ٤- هر بىر اۋقووچى "نورۇز بىرەمى" دە پىشىرىلەدىگەن يېمكلەر و اۋىنەلەدىگەن اوپىنلەرنى كتابچەسىگە يازىسىن.
- ٥- هرقطاردىن بىر كىشى تورىب، يازگەن لرىنى باشقەلرگە اۋقىسىن.
- ٦- قويىدەگى سۆزلەرنى معنا قىلىپ، هر بىرىگە مناسب جملە توزىنگ: طنطنهلى، تقويم، بارلىق، باشلغىچى، اودوم، قۇوانچلىك، قۇوناق، نشانلماق
- ٧- ايڭى كىشى نوبت بىلەن تورىب، بىرى سۆزلەرنىڭ معناسى و ايڭىنچىسى اپسە، تۈزگەن جملەسىنى اۋقىسىن و باشقەلر او حىدە فکر بىلدىرىسىنلە.

اوى تاپشىرىيغى:

ھر كىيم "نورۇز بىرەمى" حقىدە عايىلەسى بىلەن فکر المەشتىرىب، بىر قىسىقە خاطرە يا بىر متن يازىب كېلىتىرىسىن. درس متنىدە اۋقىلگەن موضوعلار اوندە تىكارالنەمىسىن.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن قوشمه فعللرگه دقت قیلینگ:

- نورۇزنى اولوسىمىز خىلمە-خىل مراسم، عرف و عادتلر آرقەلى كوتىب آللەدилر.

- دېوار، قولب توشدى.

- سېن، ايشلب اولتىرىپسنى مى؟

- ملى تىيم، مسابقهنى يوتىب آلدى.

- او، اوياشدن قىزەرىپ كېتدى!

- او، مهمانلر بىلەن بند بۈلۈپ قالدى.

- كىيانو قازان گە سوو سالدى.

- او، اوز اكەسىنى كوتىب تورگن.

يوقارىدەگى جمله‌لرده، ايشلب اولتىرىپسنى، كوتىب آللەديلر، قولب توشدى، قىزەرىپ كېتدى، بند بۈلۈپ قالدى، سوو سالدى، كوتىب تورگن. فعلنinin قوشمه فعللر دىرى.

قوشمه فعللر عموماً آت بىلەن فعل يا كە فعل بىلەن فعلدن يسەلەدى:

۱- آت + فعل شكلده‌گى قوشمه فعللر.

۲- فعل + فعل شكلده‌گى قوشمه فعللر.

بىرينجى شكلده‌گى قوشمه فعللرده، بىرينجى قىمى اساساً "آت" بۈلۈپ، يېتكچى يا اساسى قىسىم دېيلەدى. بو فعلنinin اىكىنچى قىمى "فعل" دن تشکيل تاپىپ، كمكچى قىسىم يا كمكچى فعل دېيلەدى؛ مثاللار: پول آلماق، يوك كوتىماق، مؤتىر هيىدە ماق، چاي اىچماق.....

ايڭىنچى شكلده‌گى قوشمه فعللرده، هم بىرينجى و هم اىكىنچى قىمى "فعل" دن تشکيل تاپگان. بوندە، بىرينجى فعل يېتكچى قىسىم دېيلسە-دە، اىكىنچى فعل "كمكچى قىسىم" يا "كمكچى فعل" دېيلەدى.

مثاللر:

آلیب قویماق، توتیب بېرماق، چىچىپ كېتماڭ، يېقىلىپ توشماق، باسىپ اوتماڭ ...
كىمكچى فعل مۇمولگە كۈره، قوشمه فعل نىنگ يېتكچى يا اساسى قىسىمiden كېپىن
كېلەدە. كىمكچى فعل، يېتكچى فعل گە، تورلى معنالى بېرەللەدە؛ مثال اوچون: اوقيب تور
(اوقيش فعلى نىنگ دوامى)؛ اوقيب بول (اوقيش فعلى نىنگ توڭشى)؛ اوقيب يور (اوقيش
فعلى نىنگ تىكرالنىشى) كېلىر.

قوشمه فعللىرىنىڭ قىسىملىرى عموماً اجرەتىپ يازىلەدە؛ بىراق آيرىيم حالتىردىن قوشىلىپ
يازىلىشى ھەممىكىن؛ مثاللار: قىلەللەدە = قىلالدى، بارەللەدە = بارالدى،
اپتەللەدە = اپتالدى، كۈرەللەدە = كۈرالمەدە، يازەللەدە = يازالمەدە و باشقەلر.
گاھىدە يېتكچى و كىمكچى فعللىدىن يىنگى لغۇي معنا انگله تۈۋوچى قوشمه فعل تورى
ھەمىسەللەدە. بونداق فعلنى "جفت فعل" دېيدىلر؛ مثاللار: ايتىدى- قۆيىدى،
تشلەدە- كېندى، كۈرەللەدە- بىلىپ،
جفت فعللار ھمىشە چىزىقچە بىلەن يازىلەدە.

فعالىتلەر:

- "نورۇز بىرەمى" متنى دن، كىمكچى فعللىنى بېلگىلىپ كتابچەلىرىنىڭىزگە يازىنگلەر.
- هەر بىر اوچووچى ايكىتىه جفت فعل يازىنگلەر. كېپىن هرقىطاردىن بىر كىشى نوبت
بىلەن تختەگە بارىپ، يازگەن جفت فعل لرىنى تختەگە يازسىن.
- قۆيىدەگى جملەللەدەگى كىمكچى فعللىنى خط چىزىپ، بېلگىلىنگ:
 - مېن فيلمنى كۈرەللەدە.
 - حاضر اىش قىلىپ تورىپ من.
 - اپنەى كۈپ غەم يېپ اولتىرمە!
 - اوغلانىڭ خط يازەللەدەمى؟

- ٤- تۈرەت كىشى نوبت بىلەن تورىب، هەپىرى يوقارىدەگى جملەدەگى كمكچى فەعل لىنى ايتسىن لە.
- ٥- يانمە-يان اولتىرگەن اوقدۇچىلەر بىرگەلشىب، كمكچى فەللەر بىلەن اىكىتە جملە يازسىن لە.
- ٦- اىكى كىشى نوبت بىلەن تورىب، يازگەن جملەسىنى تختەگە يازسىن. باشقەلەر او حقدە فەكر بېلدىرسىن لە.

اوى تاپشىرىيغى :

- ١- كمكچى فەعل و جفت فەلدىن اوچ- اوچتە مثال يازىب، ھەمدە كمكچى فەلدىن اىكى جملە و جفت فەلدىن بىر جملە يازىب كېلتىرىنگ!

تۈر تىنچى درس

هدىلەر:

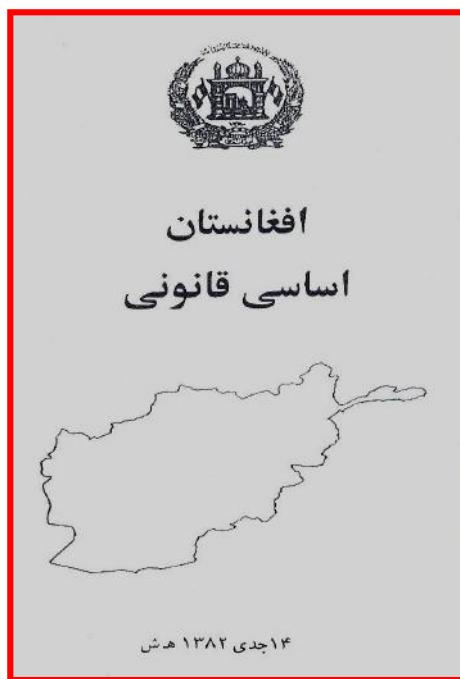
- 1- معارف و اساسى قانون حقيده معلومات تاپيش.
- 2- اوْتگۇن زمان فعلينى بىلىپ، جمله لىردى ايشلته آلىش.

سۈر اقلەر:

- 1- مملكتىننڭ آلغە بارىشىگە معارف قىندەي اوْرىن توتىدە ؟
- 2- قەى يېرلەرن علم اوْرگىنىش ممكىن ؟

معارف و اساسى قانون

انسانلار تارىخ بۈيىچە، دايىم تعلیم و تربىيە ايشلەرى بىلەن قىزىقىب كېلگەنلر. اوْتگۇن زمانلاردا تعلیم و تربىيە و بىلىم اوْرگىنىش ايشلەرى معبدلەر، مدرسهلەر و مسجدلەرde صورت تاپىدە. زمان نىنڭ اوْتىشى و انسانلارنىنگ ترقى و تمدن گە اپرىشىشى بىلەن تعلیم و تربىيە اوچون ھم يخشى رىجەلر تدوين اپتىلەدى و كون سەيىن انکشاف تاپەدى.

عزيز وطنيميز افغانستاندە أمير شپر عليخان دورىدە تعلیم و تربىيە ايشلەرى مدرسه و مسجدلەرنى علاوه رسمي مكتبلەرde باشلەدى و اعليحضرت امان الله خان زمانىدە بىرىنچى بار اوْلکە تارىخىدە تعلیم حقى قانون سطحى دە اوْلکە خلقى اوچون تسجىل اپتىلەدى و يىنگى رىجەلر و درسلىك پلانلەر تعلیم و تربىيە بۈلەمىدە آلينەدى و اوْنۇنڭ نتيجەسىدە آز مەتدە كىتە اوْزگۈرۈشلەر بو ساحەدە يوز بېرەدى.

سونگی دوره‌لرده آینیقسه محمد داودخان زمانیده بو زمینه‌ده کورینرلی اوزگريشلر بوز بېرەدى و تعلیم حقى اساسى قانون ده عصرى شکل ده عکس اپتىيرىلەدی.

هجرى ۱۳۸۲ - بىل ده تصویب ايتىلگن اساسى قانون ده خلقىمىز اوچون تعلیم حقى اون آلتىنچى، اون يېتىنچى، قىرق اوچىنچى، قىرق بېشىنچى و قىرق آلتىنچى ماده‌لرده قويىدەگىچە تسجىل تاپەدى:

- تعلیم بوتون افغانستان خلقىنىڭ حقى دىرى. بو ايش لىسانس دوره‌سىيچە دولت نىنگ تعليمى موسسه‌لارىدە رايگان شكلى ده دولت طرفيدن تأمين لنه‌دى. بوتون افغانستاندە معارفنىنگ عمومى لشتىريش، اجبارى اۇرتە تعليماتنى برابرلش ثمرەلى پروگراملارنى طرح و تطبيق اپتىش و آنه تىللارىدە تدریس قىلىش زمینه‌سىنى بو تىل لرده سۈزلەيدىگەن منطقەلرده فراهم قىلىش دولتنىنگ بورچى دىرى.
- دولت بىر واحد تعليمى نصابنى، اسلام دينى حكملىرى و ملى فرهنگ اساسىدە علمى اصوللارگە مطابق و موافق طرح قىلىب تطبيق اپتەدى و مكتبىلرنىنگ دينى مضمونلارى نصابىنى، افغانستاندە گى مذهبلرگە كۈرە تدوين اپتەدى.
- عالى، عمومى و اختصاصى تعليماتى موسسه‌لرنىڭ قورىش و اداره اپتىش دولت نىنگ بورچى دىرى. افغانستان تبعەلرى، عالى، عمومى، اختصاصى و سواد اورگىش تعليمات مؤسسەلرینى دولت اجازە سى بىلن قورە آله‌دىلر.
- دولت تشقى كىشى لرى گە، عالى، عمومى، اختصاصى، تعليماتى مؤسسەلر قورىشىنى قانونگە مطابق و موافق رخصت بېرەدى.
- دولت نىنگ عالى تعليمات موسسه‌لرى گە كىرىش شرایطي و اونگە باغلىق باشقە ايشلر قانون آرقەلى تنظيم اپتىلەدى.
- عزيز و جانه جان وطنيميز افغانستان نىنگ اساسى قانونى گە مطابق دولت عالى، عمومى و اختصاصى تعليمات مؤسسەلرلى نىنگ يوكسلىشى گە خاص توجه اپتەدى و بو مؤسسەلرگە يخشى شرایطنى يره‌تىش و آنه تىلى ده تدریس اپتىش زمینه‌سى نىنگ برابرلشى اوز بۇينى گە آله‌دى و خصوصى تعليمى موسسه‌لرى فعالىتى گە رخصت بېرەدى.

اساسى توشونچه:

دولت اساسى قانون گە بناءً عالى، عمومى و اختصاصى تعليمات مؤسسه‌لرنىڭ يوكسەلىشى گە خاص توجه قىلگەن و عالى، عمومى، اختصاصى و آنه تىلەدە اوقيش اوچون قولەى شرایط يره‌تىشنى اوز عهده‌سىگە آلگە دىر.

فعالىتلەر:

- اوقيووچىلەرن اوج كىشى اساسى قانوندن قىرق اوچىنچى مادەنى اوقيسىن و باشقە اوقيووچىلەر دقت بىلەن اپشىتسىن لر. سۈنگەرە، اوقيووچىلەرن اىكى كىشى تورىب، بۇ مادەنىنىڭ مفھومىنى ايتىسىن.
- اوقيووچىلەر درس متنىدە يازىلگەن مادەلر حقيده اوز فکرلارينى اىكى جملەدە يازىسىن لر، كېيىن اوقيووچىلەرن اوج كىشى يازگەن جملەلرینى تورىب اوقيسىن، باشقە اوقيووچىلەر، اوقيلگەن جملەلر حقيده فکرلارىنى بىلدىرسىن لر.
- قويىدەگى لغتەر معناسىنى سۈزلىكىن تاپىپ، جملەلرگە ايشلەتىنگ: معبد، كليسا، تبعه، ليسانس، اورتە تعليمات، تعليمى نصاب، تنظيم

اوى تاپشىرىيغى:

قىرق اوچىنچى مادەنى كتابچەلرینگىزگە يازىپ، كېيىن بۇ مادە نىنگ آنه تىلى حقيدهگى سۈزلەرنى يادلە، آنه تىلەدە اوقيش و اورگىش اهمىتى حقيده قىسقە بىر انشاء يازىپ كېلتىرىنگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اوقیب، اوندہ‌گی فعل لر حقیده دقت قیلینگ:
* انسانلر دائم تعلیم و تربیه و اورگنیش گه قیزیقیب کېلگن لر.
* اوتگن زمانلرده تعلیم و تربیه و اورگنیش معبدلر، مدرسه‌لر و مسجدلرده ممکن بولو اپدی.

* زمان اوتیشى و اوْزگریشى بیلن تعلیم و تربیه هم انکشاف قىله باشله‌دى.
* محمد داودخان دورىدە تعلیم و تربیه ساھەسىدە كتە اوْزگریشلر يوز بېردى.
يوقارىدە‌گى اىشلەتىلگن فعل لرگە اوتگن زمان فعلى دېپىلەدى.

اوْتگن زمان فعلی:

ایش حرکت نىنگ نطق پىتىدن آلدین بجرىلىشى نى يا كە بجريلمە‌گىنىنى پېلدىرەدى.

اوْزبېك تىلیدە اوْتگن زمان فعلی نىنگ تورلرى كۈپ. قويىدە اوچ تورى كۈرسەتىلەدى:

۱- مطلق اوْتگن زمان (مطلق ماضى):

بو فعل، بويروق فعل + دى + بيوست يا قوشىلگن آلماش بیلن يىسەلەدى؛
مثال "ياز" بويروق فعلی دن:

كۈپلىك	بىرلىك
يازدىك	يازدىم
يازدىنگىز	يازدىنگ
يازدىلر	يازماق يازدى

۲- اوزاق اوْتَگَن زمان (بعيد ماضى):

بو فعل، بويروق فعل + گن + اپدى + پيوست يا قوشىلگن آلماش بىلن يسهلهدى؛
مثال "ياز" بويروق فعلى دن:

كۈپلىك	بىرلىك
يازگن اپدىك	يازگن اپدىم
يازگن اپدىنگىز	يازگن اپدىنگ
يازگن اپدىلر	يازماق

۳- اوْتَگَن زمان دوام فعلى (استمرارى ماضى):

بو فعل، بويروق فعل + ر + اپدى + پيوست يا قوشىلگن آلماش بىلن يسهلهدى؛
مثال "ياز" بويروق فعلى دن:

كۈپلىك	بىرلىك
يازر اپدىك	يازر اپدىم
يازر اپدىنگىز	يازر اپدىنگ
يازر اپدىلر	يازماق

فعالیتلر:

- ۱- قوییده‌گی جمله‌لرده ایتیب اوْتىلگن اوْتگن زمان فعل لرینى بېلگىلەپ كۈرسەتىنگ:
- * مېن اوْتگن كون كتابخانەگە بارگن اپدىم.
 - * باپر بازارگە كېتدى.
 - * اوْقۇوچىلەر مكتىبىدە درس اوْقىيپ تورگن اپدىلەر.
 - * مېن كتابنى اوچ كوندە توگتىدىم.
 - * حىيمە، مكتبگە بارر اپدى.
- ۲- درس متىيىدە ايشلەتىلگن فعل لرنى تىلىب، عىيحدە يازىنگ. سۈنگ، اولىدن اوْتگن زمان فعل لرینى كۈرسەتىنگ، كېين ايكى اوْقۇوچى نوبىتىدە تورىب، يازگن اوْتگن زمان فعل سۈزىنى اوْقىسىن، باشقە اوْقۇوچىلەر اوْز فىكرلرینى بىلدىرىسىنلر.

اوى تاپشىرىيغى:

اوْتگن زمان نىنگ ايتىلگن اوچ تورىنى بېش جملەدە ايشلەتىب كتابچەلرینگىزگە يازىب كېلىتىرىنگ.

بېشىنچى درس

هدفلر:

- نظم و ترتیبنى اورگىش و حیاتىدە قۇللاش.
- اوتىگن زمان فعلى نىنگ بىرنىچە تۈرىنى اورگىب، صرف قىلماق و جملە لىردا ايشلتە آلماق.

سۈرەقلەر:

- اگر بىر مكتب اۋقووچىلارى، نظم و ترتیبنى مراعات اپتىمىسىلر مكتبىدە قىندهى بىر حالت يوز بېرەدى؟
- نظم و ترتیبلىنىڭ نىمە فايىدەلری بار دىر؟

نظم و ترتیب

تۈران و همايون لايق و قابل اۋقووچىلاردن اپدىلر. بىر كون اۋز درسلرى حقيده تۈرانلر اوبييده گېيرىب اولتىرگن اپدىلر. بىردىن همايون نىنگ اپسى گە بىر نرسە كېلگەن دېك بۈلۈپ، تۈران گە قرهب، اوندىن سۈرەدى:

مكتبلىرىنگىزىدە نظم و ترتیب مسئلەسى قىندهى دىر؟

تۈران، همايون گە يوزلەنىب، بوندەى دېب باشلەدى:

اول لرده مكتبيمىزنىڭ ادارەسى اونچەلىك يخشى اپمس اپدى. اوّقۇوچىلر لىسەنинگ ترتىب-انتظامىنى بوزىب، مكتبىدە هرج و مرج و اوّز باشىمچە لىك قىلدىلر. اوّقۇوچىلرنىڭ عايىلەلرى بو حالدىن خبر تاپدىلر. تۈپلەنib معارف رياستىگە باردىلر. معارف رئىسى بىلەن تانىشىگەن لریدن سۈنگ مكتب قىين چىلىكلىرىنى ايتدىلر.

معارف رياستى، باشقە بىر كىشىنى مدیر صفتىدە تعينلەدى. يىنگى مدیر جودە ھم ترتىب-انتظامى و ادارەلى كىشى اپدى. او لىسەگە كېلىپ، اوّقۇتسۇچى و مكتب ايشچىلىرىنى يېغىب، اوّزىنى تانىشتىرگەندن سۈنگ، بىرچەنى ترتىب-انتظامى بۈلۈشگە چارلەدە.

يىنگى مدیر ھر اپرته وقت مكتب گە كېلىپ، مكتب قۇنغيراغىنىنى چالدىردى و بىرچەنى صنفلارىگە يېبارىدى. بىر كون، درس باشلىگەندن سۈنگ، صنف گە بارمەى، بىر- بىرلىرى بىلەن ھىزلىشىپ تورگەن نېچە اوّقۇوچىنى كۈردى. بولۇنى ادارەگە آلىپ باردى، كۈپ يومشاقلىك بىلەن كولىم سىرەب آيتدى:

عزيز اوّقۇوچىلر! ترتىب-انتظامى بۈلۈش، انسان حياتىدە كۈپ كتە اهمىتىگە ئېگە.

اگر مكتب، عايىلە، جامعە و مملکىتىدە ترتىب-انتظام بۈلەمسە، من- من لىك و اوّز باشىمچەلىك تاپلىپ، يىشىن بۈلەدى. آينىقسە، مملکەت ترقى و تمدن كاروانىدىن كېپىن قالەدە.

كۈرینىڭ حيوانلار، قوشلار و دنيادە بار بۈلگەن مخلوقلار دايىم ترتىب-انتظامدە يىشەيدىلر.

مثال صورتىدە: بال ارىسى نىنگ تىريكچىلىگى گە دقت قىلىسک، ملکە، اپرکك ايشچى، قراول و بالەلرگە قرهيدىگەن (اپنەگە) ارىلىرى ترتىب-انتظامنى مراعات قىلىپ، تاپشىرىلىگەن بورجلىرىدىن بىر لحظە ھم خېرسىز قالماھىدە يىشەيدىلر.

حيوانلار ھم بىر ترتىب-انتظامدە يىشەيدىلر.

کاینات نظامی گه باقسک، برچهسى ترتیب-انتظاماده حرکت قىلەدى. قوياش و كەشكشان لر نىنگ برچهسى بىر ترتیب-انتظام بىلن ايلنهدى. اگر بىر ذرهنى آلىب مطالعه قىلسک، نيوترون و پروتون معین مقدار و معين انتظام بىلن هستەدە جايىشگەن و الكترون هستە نىنگ تېگەرەگىدە ايلنهدى، ذره (اتوم) ده دائم شو انتظام موجود دىر.

عزىز اوقيوچىلر! اگر بىز و سىز ترتیب-انتظامىلى بۈلۈپ، اوز بورچىمىزنى يخشى صورتىدە بىرسك اپل آلدىدە محبوب و مكرم بۈلۈپ، اولكەمىز گە قولەمى خدمت قىلە اللهمىز دېدى.

اوقيوچىلر، يىنگى مدیرنىنگ سۈزلەرنى دقت بىلن اپشىتىپ، اوندن سبق آلدىلر. كېين، مكتب نىنگ ترتیب-انتظامىنى مراعات قىلەمىز دېب، اونگە تعهد بېرىدىلر.

اساسى توشونچه:

ينگى مدیر، اوقيتوقچى، اوقووچى و مكتب پرسونل لرينى ترتيب- انتظاملى بولىشىگە چارلەدى و هركىم ترتيب- انتظامنى مراعات قىلسە، عايىلە، اپل و برقە كىشى لرنيڭ آلدىگە عزيز و مكرم بولىپ، امن و تىنچلىكىدە يشهى آلهدى، دېدى. برقەلر اونگە مكتب اعضاءسى انتظاملى بولىشىگە وعده بېرىدىلر.

فعاليتلر:

۱- درس متنىنى اوقيتوقچى تېزلىكىدە اوقيسىن، اوقووچىلر دقت بىلەن اېشىتىپ، قويىدەگى سۇراقلەرگە جواب بېرسىن لە:

* ينگى مدیر، درس باشلىگىدىن سۈنگ كىيم لرنى مكتب صحنىدە كۈردى؟

* او، اوقووچىلارگە انسان حياتىدە قىسى ايشنى كەن اهمىتىگە اېگەلىكىنى بىلدىرىدى؟

* اگر مكتب، عايىلە و مملكتىدە ترتيب- انتظام (دىپلىن) بۇلمەسە قىندهى حالت يوز بېرەدى؟

* بال ارىسى جمعىتىنинگ اعضاء سى تاپشىرىلىگە بورج لرينى قىندهى بجرەدىلر؟

* ذره (اتوم) دەگى مادەلر دايىم قىندهى انتظامىدە دير؟

* اوقووچىلر، ينگى مدир سۈزلەردىن كېيىن نىمە قىلدىلر؟

۲- اوقووچىلر ايڭى گروپگە بولىنىپ، بىر گروه بال ارىسى تىرىيکچىلىگى حقيىدە و ايڭىنچىسى چومالى لرنيڭ حياتى حقيىدە بىر- بىرلەرى بىلەن سۈزلىشىسىن لر، كېيىن هرگروپدىن بىر كىشى تورىب، گروپ فكرينى آيتىسىن.

۳- قويىدەگى سۈزلەرنيڭ معناسىنى سۈزلىكىدىن تاپىپ، جملەلردىدە ايشلەتىنگ، سۈنگ ايڭى اوقووچى توزگەن جملەلرنى باشقەلرگە اوقيسىن:

هرج و مرج، تانىشىش، پرسونل، يومشاق، كولىمسىرە ماق، قوباش سىستمى،

كەشكشان

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

- * تورانلر مکتبی مدیری نینگ اداره‌سی اوچجه‌لیک قانیقرلى اپمس اپدی.
- * يىنگى مدیر جوده هم ترتیب-انتظاملى و اداره‌چى كىشى اپدی.
- * يۈلداش و اېركىن بىرگەلەتكە درس اۇقى ياتگن اپكن.
- * مېن يىنگى مقالە يازگەن من.
- * اگر مېن بو گېپنى ايتنگن بۈلسەم, مېندن اوپكەله، ايتگن بۈلمەسىم, نېڭە اوپكەلهى سن؟

مېن، سېنى جمعە كونى، نورۇز تېپەگە بىرگە بارىشگە چقىرماقچى اپدیيم، اما ياغمىر ياغىڭنى اوچون بارالىمەدىم.

يوقارىدەگى جملەلرده تىگىگە خط چىزىلگەن سۈزلەر، اوتگن زمان فعلى نينگ تورلرى دىرى.

٤- اوتگن زمان حكايه فعلى (نقلى ماضى):

بو فعل، بويروق فعل + گن + نا مستقل آلماش، همدە بويروق فعل + يب + نا مستقل آلماش بىلن يسه‌لەدى، مثال "ياز" بويروق فعلى دن:

كۈپلىك	بىرلىك	كۈپلىك	بىرلىك
يازىبمىز	يازىبمن	يازگەن مىز	يازگەن من
يازىبسىز	يازىبسن	يازگەن سىز	يازگەن سن
يازىبدىلر	يازىبدى	يازگەن لر	يازگەن

۵- اوتگن زمان شرط فعلی (شرطی ماضی):

بو فعل، بويروق فعل+گن+بۈلسە+پيوست آلماش بىلەن يسەلەدی، مثال "ياز" بويروق فعلى دن:

كۈپۈلۈك	بېرلىك
----------------	---------------

يازگن بۈلسىك	يازگن بۈلسىم
--------------	--------------

يازگن بۈلسىنگىز	يازگن بۈلسىنگ
-----------------	---------------

يازگن بۈلسەلر	يازگن بۈلسە
---------------	-------------

۶- اوتگن زمان ايستك ميل فعلى (التزامى ماضى):

بو فعل، بويروق فعل + ماچى + اپدى + پيوست آلماش دن يسەلەدی؛

مثال: "ياز" بويروق فعلى دن:

كۈپۈلۈك	بېرلىك
----------------	---------------

يازماقچى اپدىك	يازماقچى اپدىم
----------------	----------------

يازماقچى اپدىنگىز	يازماقچى اپدىنگ
-------------------	-----------------

يازماقچى اپدىلر	يازماقچى اپدى
-----------------	---------------

۷- اوتگن زمان ملموس حکايە فعلى (ملموس نقلى ماضى):

بو فعل، بويروق فعل + ھ + ياتگن + اپكن + نامستقل آلماش بىلەن يسەلەدی، مثال

"ياز" بويروق فعلى دن:

كۈپۈلۈك	بېرلىك
----------------	---------------

يازه ياتگن اپكن مىز	يازه ياتگن اپكن من
---------------------	--------------------

يازه ياتگن اپكن سىز	يازه ياتگن اپكن سن
---------------------	--------------------

يازه ياتگن اپكن لر	يازه ياتگن اپكن
--------------------	-----------------

۸- اوْتگن زمان ملموس فعلی (ملموس ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ه + یاتگن + اپدی + پیوست آلماش بیلن یسه‌له‌دی، مثال
"یاز" بویروق فعلی دن:

بیرلیک	کۈپلىك
یازه‌یاتگن اپدیم	یازه‌یاتگن اپدیك
یازه‌یاتگن اپدینگ	یازه‌یاتگن اپدینگىز
یازه‌یاتگن اپدیلر	یازه‌یاتگن اپدیلر

۹- اوْتگن زمان دوام حکایه فعلی (مستمر نقلی ماضی):

بیرلیک	کۈپلىك
یازر اپکن من	یازر اپکن مىز
یازر اپکن سن	یازر اپکن سىز
یازر اپکن لر	یازر اپکن لر

فعالیتلر:

۱- قوييده‌گى جمله‌لرده اوْتگن زمان فعل لرينى، بېلگىلب كۈرسەتىينگ:

* مېن اوْتگن كون كابىلدن كېلگن اپديم.

* سېن قەيېرگە كېتماقچى اپدینگ؟

* اوقيتووچىلر مكتبىدە درس بېرر اپدىلر.

* مقالەنى توگتگن بولسىنگ، اوقيتووچىنگىگە تاپشىر.

* سېن، مېنگە كابىل خاطره‌لریدن ايتىب بېرماقچى اپدینگ، اپندى ايتىب بېرا!

* مېن اوى تاپشىرىق لرينى توگتەيەتگن اپديم كە برق كېتىب قالدى.

* بىر يىنگى قىسقە حکایه يازه‌یاتگن اپکن سن، دېب اپشىتدىم. بو گپ تۇغرىمى؟

* اولر كابىلde يىشىر اپکن لر.

۲- قوييدهگى جدولنى تۈلديرينىڭ:

۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا
ن	د	ه	ق	ت	ن	ا	پ
گ	م	ج		م	گ	و	
				ن	ا	ه	
ل	ئ	پ	د				
ن	ل	ا					
ا	ك						
ق							

- ۱- پەلۋان، بەھادر
- ۲- اۇت
- ۳- شۇلە
- ۴- مەدعاسىنى قاندىريش اوچون باشقە بىر كىشى گە قىلىنگەن مراجعت، تىلىش، سۈرەش، خواھش
- ۵- صابون قالدىغى، يۈوپەلە- يۈوپەلە يۈپە بۈلۈپ قالغان صابون.
- ۶- آق و قره، ابلق
- ۷- يلغانچىلىك، فرىب گرلىك
- ۸- اۇت آلماق، شىتلى يانغىن

اوى تاپشىرىيغى :

اۇتگەن زمان فعلى نىنگ بىرچە تورلىرىنى (قىلماق) فعلى بىلەن آلتى كىشىگە صرف قىلىپ، كتابچەلرىنگىز گە يازىپ كېلىتىرىنىڭ!

آلتنچی درس

هدفلر:

- ۱- اۇقووچىلر شيراقنى تىنib، اوْلمىس حماسەسىنى اوْقىب بىلىسىن لر.
- ۲- اۇقووچىلر شيراق حماسەسىدىن اوْرنىك آلىب ضرورت وقتىدە اوْز وطن لرى و خلقارىگە مردلرچە خدمت قىلە آلسىن لر.
- ۳- اۇقووچىلر كېلەسى زمان فعلىنى بىلىپ، اىشلته آلسىن لر.

شيراق حماسەسى

شيراق حماسەسى ھم توماريس حماسەسى سىنگىرى اوْرتە آسيا اولوسلىرى نىنگ ياتلر و تجاوزچىلرگە قىلگەن اوْلمىس كورهشلىرى نىنگ ينه بىر كۈرپىشى بۈلۈپ و انهشۇ زىمینەدە توغىلگەن دىر.

كورهشچىن قەرمان مساچىتلىر تمانىدىن كوروش اردوسى نىنگ نابود بۈلۈشلىكىدىن ایران نىنگ سۈنگى سۈنگى پادشاھلىرى آينىقسە ساسانىلر سلاالەسى نىنگ شاھلىرى اوندىن عبرت آلمەيدىلر و اوْلر ينه اوْرتە آسياگە اىزمەايىز هجوم كېلتىريپ تالان و تاراج گە باشلهيدىلر. دارا (۴۸۵ - ۵۲۱) ميلادى يىللرده ایران نىنگ ئالىم پادشاھلىرىدىن بۈلگەن اپدى، سكلىر اويماقلىرى گە قىشى (۵۱۲) نچى ميلادى يىلده كتھ بىر هجومنى يولگە سالماقچى يولەدى. سك اويماقلىرى نىنگ تىنچلىكى و آراملىكى خطر بىلەن يوزمه-يوز بۈلەدى ایرانلىك تجاوزچىلر اوْلرگە يقىن لىشەدىلر.

سك قىيەلەلىرى نىنگ باشلىغلىرى آمرگ، سكىفر، آمرىس خىصىلىرىگە قىشى قىيەدىيگەن اوروشلىرى نىنگ پلانىنى تىارلەيدىلر، انهشۇ وقتىدە شيراق اوْلرنىنگ آلدىگە كېلەدى.

او آنه وطنى و خلقى اوچون قربانلىك كە تىارلەدى، شيراق اوْزىنى يرهلى اپتەدى و سكلىرىدىن اوچ آلىش بەھانەسى بىلەن دارا اردوسى خدمتىدە قرار آلەدى و ایران لشکرىنى

رهبرلیک قیلیش گه حاضر بوله‌دی و ایران پادشاه‌سی دارا نینگ قشونینی بیتی کچه و کوندوز شهردن اوzac سووسیز و اوتسیز چول و بیابان گه آلیب باره‌دی.

خصم کوج‌لری‌نینگ هلاکتی حتمی بوله‌دی، دارا اردوسی سک‌لردن قیسی بیلگی و علامه تاپمه‌یدی، بیتینچی کونی شیراق‌نی تیله‌تیب باشینی آماقچی بوله‌دی.

لکن شیراق روحیه‌سیگه اونینگ وحشی‌لر و خونخورلر دېک قیله‌دیگن بو ایشی قیسی تأثیر اپتمه‌یدی، او ایران اردوسی باشلیغی گه بلند آواز بیلن آیته‌دی:

مېن يلغوز بير اۋزىم، كىتە بير اردونى باشلیغى بیلن يېنگدىم. سېبويملى و جانه جان عزيز اويماغىم سك‌لر باشىگە توشگن كىتە بلانى رفع قېلدىم، استىلاچى و تجاوزگر، دارانینگ قشونینى اولىم سرى يۈللەتىم تۇرت يانىنگىز شرق، غرب، شمال، جنوب، بیتى كونلىك يۈل دىر. هر يۈل گە ايستەسەنگىز، كېتە بارىنگ، ھمە يۈل لر بير دىر، ھمە لرینگىزنى آچلىك و سووسىزلىك نابود اپته‌دی.

اگر مېنینگ قانىم بو يېرده توکىلسە، ھدر كېتمە‌یدی، اۆز ھدفیم گە بیتىشدىم، الگن قرارىم سك‌لر اويماقلىرىنى دارا نینگ قۇل لىك و اسارتى دن قوتىردى، دشمن هلاكت سرى يۈللەنیب، دارا اردوسى نینگ كۈپى تلف و نابود بوله‌دی، دارا پادشاه بىر تعداد قالگان قوتگان عسکرلری بیلن كۈپ رنج و عذاب نینگ چىكىن لرىدىن كېين، باشلىرىگە توشگن حتمى اولىم چنگالى دن قوتىلە دىلر.

عزيز اوقووچىلر كۈره‌سىزمى؟ آنه وطنى و خلقى شیراق گە بىپايان كوج و قدرت و تېميرسینگىرى سينمس عزم و اراده بغيشله‌یدى.

اساسى توشونچه:

شیراق حماسه‌سی اورته آسیا اولوسلری نینگ یاتلر و تجاوزلرگه قرشی اولمس حماسه‌سی کوره‌شلری نینگ بیر کفزگوسی دیر، فارس شاهی کوروش نینگ مسازیتلرگه قرشی اپتکن ناکام هجومیدن ساسانلر پادشاهلری آینیقسه دارا اولرگه قرشی ایزمه- ایز بوریشگه باشله‌دی. انهشو وقتده شیراق تاپلیب، سکلر ایماقلری نینگ قازانیشی اوچون اوروش پلانینی توزدی و دشمن قشونینی بیتی کېچه و کوندوز شهردن اوzac سووسیز و اوتسیز بیر چۈل و بیابان گە يۈللەب، هلاكتگە اوچره‌تدى. شیراق اوزینى خلقى و وطنیگە قربان قىلىش بىلن، خطرنى اپل- اولوسى باشیدن دفع اپتى.

فعالیتلر:

- اۇقىتووچى درس متنىنى اۇقىيەتىگىنده اونى بوتون دقت بىلن تىنگلەب، قويىدەگى سۈرالقلرگە جواب بېرىنگ:
- شیراق حماسه‌سی ایران نینگ قىسى پادشاهسى زمانىدە يوز بېردى؟
- شیراق، نيمه اوچون بو حماسه‌نى يره‌تدى؟
- شیراق، سکلر قبىلەلری باشلىغى بىلن، باسقىنچى ایران پادشاهسىيگە قرشى قىندهى قرارنى آلدى؟
- شیراق ایران پادشاهسى نینگ لشکرينى بیتى کېچه و کوندوز شهر و آبادلىك دن اوzac سووسىز و اوتسیز چۈل و بیابان گە يۈللەشى دن مقصىدى نيمه اپدى؟
- شیراق، ایران اردوسى باشلىغى گە، اولىمىي وقتىدە بلند آواز بىلن نيمه دېدى؟
- شیراققە بو حماسه‌نى يره‌تىشىدە، قىندهى توپغۇ كوج و قوت بېرر اپدى؟

- ۲- يانمه- يان اولتيرگنلر اوز ارا شيراق حقيده صحبت اپتىب، اوندن كېين هرقطاردن بير كىشى تورىب، شيراق حماسەسى بارھسىدە سۈزلەسىنلر و باشقەلر اوز فكىلىرىنى قۇشىسىنلر.
- ۳- هرقطاردن بير كىشى تورىب، درس متنىنى قىسقچە صورتىدە باشقەلرگە ايتىسىن.
- ۴- تۈرت گروپگە بۈلەنيدىب، متنىدەگى اوڭىن زمان فعللىرىنى كتابچەلرىگە كۈچىرسىنلر.

اوى تاپشىرىيغى:

عايىلەلرینگىز اعضالرى ياردىمى بىلەن شيراق حماسەسىگە اوخشەگن بىرار حكاىەنى تايىب، يازىب كېلتىرىنگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت فیلینگ:

- مېن بازارگه بارمن، سېن مكتب باررسن، او مدرسه‌گه بارر.
 - بىز بازارگه باررمىز، سىز مكتب‌گه باررسىز، اولر مدرسه‌گه باررلر.
 - مېن بازارگه بارماقچى من، سېن مكتب‌گه بارماقچى سن، او مدرسه‌گه بارماقچى.
 - بىز بازارگه بارماقچى مىز، سىز مكتب‌گه بارماقچى سىز، اولر مدرسه‌گه بارماقچى لر.
- يوقارىدەگى جمله‌لرده، بارمن، باررسن، بارر، باررمىز، باررسىز، باررلر، بارماقچى من، بارماقچى سن، بارماقچى مىز، بارماقچى سىز و بارماقچى لر، كېله‌سى زمان فعلىنى انىقلەتەدى.

كېله‌سى زمان فعلى:

سوژلب تورگن پىتدن سۈنگ (كېله‌جىكىدە) بىرار اىش نىنگ بىرىلىشى يا كە بىرىلىمسىلىگىنى گمان، تخمين يولى بىلن افادەلەيدى و، (ر)، (رار) و (ماقچى) دېگن قوشىمچەلر و توسلالوچىلر نىنگ بىرىكتىريشى آرقەلى يسەلەدى.

مثال:

تورسون اوذاقدن جىم و خاموش كېلر، دريا سووىنى بەھار تاشىرر؛ آدم قدرىنى محت آشىرر، قدرلىسىنگ قدرىنىڭ آشر؛ قدرسىزدن ھمه قاچر، قارلى تاغلر تورر باشىدە، گل و اوى لر يىشىر قاشىدە، چىمچىقلار چىرقىرر، بىللەر سىرەب تورر.

فعالىتلر:

- ۱- يانمه- يان اولتىرگن لىدىن بىر- بىر كىشى نوبت بىلن تختە‌گە بارىپ، كېله‌سى زمان فعلىنى انىقلالوچى بىر جمله يازسىن و باشقەلر تۈغرى و ناتۇغرىلىلىگى بارەسىدە اۋز فكىرىنى بىلدىرىسىن لر.
- ۲- قويىدە‌گى جمله‌لرده كېله‌سى زمان فعلىنى كۈرسەتىب، آستىيگە خط چىزىنگ:
- مېن كېچقورون ساعت سكىزدە كېلماقچى من.
- نادره اپرتە گە توشىدىن كېين مزارشريف دن كابىل گە كېله‌دېگن بۈلدى.

- بیز اپرته طلا تپیدن تاپیلگن قدیمگی یادگارلیکلرنی کورگنى کابل موزیمی گه بارماقچى میز.
- گل نى کورماقچى بولسنج، باقهه چيق.
- بیز کېله جك هفتەد بدخشان گه بارمیز.
- ۳- قويىدەگى مقال لرنى دقت بىلن اوقيىنگ؛ مقال لرده كېله سى زمان فعلينى كورسەتىنگ و مفهومىنى ھر قطاردن بير كىشى تورىب، نوبت بىلن باشقەلرگە ايتىب بېرسىن.
- قيرققە چىدە گن، قيرق بىرىيگە ھم چىدر.
- درد كېتىگىنده، اويقۇ كېلر.
- بويورگن آش گە تىش تېگر، ياز تېگمەسە، قىش تىگر.
- مقتنچاق نىنگ ماتى چىقر، جام قازان نىنگ تاتى چىقر.
- غرورلىك غربت گە سالر.
- يمان دن شيطان ھم قاچر.
- قازان گە يقين لشىسىنگ، قارەسى يوقر، يمانگە يقين لشىسىنگ، بلاسى يوقر.
- بخيل احسان دن قاچر، خسىس مهمان دن قاچر،
- تودەن اجرەلگن، تۈرگە توشر.
- ۴- ھر قطاردن بير كىشى تورىب، كېله سى زمان فعلينى انيقلابچى بير جملە آيتىسىن باشقەلر تۈغرى و ناتۇغىريلىگى بارەسىدە فكىرىينى بېلدىرسىن لر.

اوى تاپشىرىيغى:

كېله سى زمان فعلينى انيقلابچى تۈرت- بېش جملە و يا قىسقە بىر مطلب يازىب كېلىرىنگ.

پیشنهاد درس

هدف‌لر:

- ۱- پادشاه خواجه حقیده معلومات تاپیش.
- ۲- پادشاه خواجه نینگ ادبی میراثی و اثر لرینی اُوقیب و حیاتیده فایده‌لنیش.
- ۳- فعل میل لرینی بیلیب، سوژ و یازوده ایشله آلیش.

سُوراقلر:

- ۱- یازووچی دېب کیم‌نی آیته‌دی؟
- ۲- یازووچی نینگ شاعردن نیمه فرقی بار؟

پادشاه خواجه بلخی

پادشاه خواجه بلخی اوزبېک حکایه چیلیگیده جوده مهارتلى شاعر و یازووچیلردن دير. او، تۈقىزىنچى هجرى عصرىدە اوزبېک ادبىياتى تارىخىدە كتە حصه قوشگان زبردست قلم تېبىرەتىدىيگەن شخصىتىلردن سنه‌لەدی.

اوينىنگ تىرييكلىيگى و ايجاد اپتىگەن ادبى میراثى حقىدە آز معلومات بار. بو اولوغوار شاعر و یازووچى عبدالوهاب خواجه بلخى نینگ اوغلى بۇلیب، بىر اتاقلى روحانى عايىلە قۇينىدە بلخ شهرىدە توغىلەدی. آتە بابالرى خراسان نینگ سيدىلرى و بوبىوك شخصىتلىرى جمله سيدىن بۇلیب، صدرلىك و شيخ الاسلاملىك مرتبەلریدە خدمت كۈرسىتىگەن.

پادشاه خواجه، بىر روحانى عايىلەدە توغىلېلېب، دينى بىليم لرنى اوزلشتىرگەندەن تىشقىرى، دىنالىيك بىليم لردن غافل قالماھى هنر و ادبىياتنى يخشى اورگىيىب آللەدی، آز وقتىدە اوز زمانەسى نینگ اپنگ آتاقلى و يېتوک عالم لرى قطارىدە اورىن آللەدی، او، تارىخى اثر لرنى اُوقىب، قدىمى و اپسىكى داستانلار و حکایەلر و خلق آغزە كى ادبىياتى حقىدە كېنگ معلومات گە اېگە بۇلیب، اوزى هم بىر قىچە حماسى و غنايىي اثر لرنى يرەتىش گە باشلەيدى.

پادشاه خواجه، بدیعی و هنری اثرلریده، خواجه تخلص اپته‌دی و انهشو تخلص بیلن شهرت قازانه‌دی و اوز اثرلرینی نقد اپتیلیشی اوچون ظهیرالدین محمد با بر حضوری گه بیباره‌دی.

پادشاه خواجه نینگ ادبی میراثی ده کۈپىنچە حماسى و غنایي موضوعلر جايىشىگان. او نینگ غنایي اثرلری هنوز گچە دېوان شكلىنى آلمەگن، بدیعی اثرلری و او نینگ شعر و يازو و چىلىكده استعداد و ملکەسى يوقارى لىگى انيق و يقال صورتى ده كۈرىنه‌دى.

پادشاه خواجه باشقە اولوغ شاعرلر يمىزدېك تورلى ادبى ژانرلرده اثرلر يره‌تىگن. او ايجاد اپتىگن قطعه، رباعى و باشقە ادبى تورلرده، اخلاقى موضوعلر، كېرەكلى عنعنەلر، خلق تفکرى و ايشانچ لرى عكس اپتىگن و كتابخوانلرگە پند و اوگىت بېرەدى، لېكىن غزل لریده محبوب وصالى، تىرييكتىكە عشق و محبت كېيىملىكىنى قىزغىن و النگەلى حالدە كۈريش ممكىن. شعرلریده كۈپىنچە رعيت سپورلىك و عدالت خواهلىك سينگرى مۇضۇعلەرنى هم ايلگرى سورىب، اولرنى قوللەب قوتلەيدى. كېرەك بۈلمەگن تورلى سلىبى عامل لر و ناقولەئى عنعنەلر و عرف و عادتلرنى قره‌لەيدى.

پادشاه خواجه، نوايىننگ حيرت الابرار اثىرى جوابىيگە مقصد الانوارنى يره‌تەدى، سعدى شيرازى نینگ گلستان اثىرى و مولانا نورالدين عبدالرحمن جامى نینگ بهارستان اثىرى طرزىدە گلزار حكايەلرلى تۈپلەمىنى تأليف اپتىب، بلخ حاكمى هشتەرانلى لر سلالەسى نینگ نمايندەسى كىستىن قراسلطان اوغلۇ جانى بېك كە اهداء اپتەدى. شونىنگدېك پادشاه خواجه گلزار اثىرى گە اوخشەگن مفتاح العدل دېگن ينه بىر حكايە اثىرنى يره‌تەدى.

رعيت اپبور مېوهلى بىر ياغاج
سwoo بېرسىنگ انگە، مېوه بېرور سېنگا
سالور مېوهسىنى بۈلۈر بىرگ رىز
خزان بېلى دېك قىلسە انگە جفا

سائىل دن اپورمه يوز، داغى احسان قىل
دردىگە طبىبلىرى كېدى درمان قىل
عالەم ارا هر نې مشكىل تووشىسى سىنگا
لطف ايلە و مشكىل ايشلىرىن آسان قىل

نارنج سووى بزم ايچىدە مۇ بۈلمس
هر شورە نهال قابل گل بۈلمس
يوز مىنگ يىل اگر فراغ ايلە توتسە مقام
ھرگز چمن ايچە زاغ، بلبل بۈلمس

كىيم كە سېنىنگ عىيىنگنى آيتىر سىنگە
شفقت ايلە، لطف و كرم قىل انگە
دوستىنگ اول دىر، انى تحقىق بىل
ھر نې دېسە سۈزىنى تصديق قىل
دوست سۈزى ار طبعىنگە كېلسە يىمان
دېمە يىمان كىيم اپرور اول نوش جان

اساسى تووشونچە:

پادشاه خواجە بلخى خراسان نىنگ سىدلرىدىن بۈلپى، اۋزىزلىك تىلى حكاىيە چىلىگىدە
تۈقىزىنچى هجرى عصرىننگ جودە مەهارتلى شاعر و يازىووچىلرىدىن سەنھەلەدى. اونىنگ ادبى
مېراشى كۈپۈراق حماسى و غنايى شىكلىدە دىر. شعرلىرىدە كۈپۈراق رعىت سېورلىك و عدالت
خواھلىك، عشق و محبت، اجتماعى-اخلاقى موضوعلار عكس اپتىرىيلگەن.

فعالیتلر:

- ۱- درس متنینی اوقيتۇچى اوقىياتىنگىنده قونت و دقت بىلەن تىنگلىب قويىدەگى سۈرالقلەگە جواب بېرىنىڭ:
- پادشاه خواجە اۋلۇكە مىزنىنگ قىسىي ولايتىدە و قىچان توغلىپ يىشراپدى؟
 - آتە بابالرى خراساندە قندەرى رتبەلرى باراپدى؟
 - پادشاه خواجە قندەرى بىر عايىلەدە دىنالىگە كېلەدى و قندەرى قىلىپ آز وقتىدە يېتۈك عالمىلر قطارىدە اورىن آلهدى؟
 - پادشاه خواجەنинگ ادبى مېراثىدە قندەرى موضوعلار جايىشىگەن دىر؟
 - پادشاه خواجە قىسىي ادبى ژانرلۇنى قوللەگەن دىر؟
 - اونىنگ قطعە و رباعىلىرىدە قىسىي موضوعلار عكس اپتىرىلىگەن دىر؟
 - غزللىرىدە اپسە قىسىي موضوعلار ايلگەرى سورىلەدى؟
 - پادشاه خواجە گىلزار اثىرىنى كىيمگە اهدا اپتەدى و حىرت الابرار جوایىگە قىسىي اثىرىنى يازىھىدى؟
 - مفتاح العدل اثىرىنى كىيمگە نسبت بېرىھەدىلر؟
- ۲- تۈرلتۈرگەن بولىنىپ، درس متنىدەگى شعرلۇنى دىكلەمە شىكلەدە اوقيب، اورگەنلىكى!
- ۳- هرقطاردن بىر كىشى نوبت بىلەن تختەگە بارىپ، درس متنىنى باشقەلرگە اوقيب بېرسىن.
- ۴- يانمە-يان اولتىرگەن لە بىرگە بىحىلىشىپ متنىدەگى كېلەسى زمان فعللىرىنى كتابچەلرگە كۈچىرسىن لە.
- ۵- يانمە-يان اولتىرگەن لە اوز ارا پادشاه خواجەنинگ ادبى مېراثى حقىدە فکرلىرىنى المشتىرىپ، قىسقە بىر متن يازسىن لە.
- ۶- اوقووچىلاردىن ايكى كىشى نوبت بىلەن تورىپ، درس موضوعسى بارەسىدە فکرلىرىنى باشقەلرگە آيتىسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

پادشاه خواجە حقىدە بىلگەنلىرىنىڭىزنى قىسقە يازىپ كېلتىرىنىڭ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اوقيينگ آستيگه خط چيزيلگن کلمه‌لرگه توجه قيلينگ:

- آنهم انجنير، او فابريكه دن كېلدى.
- اپرتهلب وقت، كابل دن كېتسىم كېره ك.
- اوغليم درس اوقيمه سنگ كامياب بولمهى سن.
- بوگون كېچه بيزنيكى ده مهمان سىز، كېلىشىنگىز ضرور.

فعل ميل لرى (وجوه فعل):

فعل ده سۈزلاوچى نينگ ايش، حرکت‌گە مناسبتىنى بىلدىرۇچى فعل ميلى دېيلەدى.
فعل ميل لرى، ايش، حرکت بجريلىشى يا بجريلىمسلىگى حقيده، خبر، بويروق،
ايستك، شرط معنالىينى انگله‌تەدى. فعل ميل لرى قويىدەگى لىدن عبارت دىر.

- ١- خبر ميلى، ٢- بويروق- ايستك ميلى، ٣- شرط ميلى

مثال:

١- خبر ميلى (اخبارى وجه):

- اوقيديم، اوقي مەيمن، اوقيماقچى من
- يازگن اپدىم، يازماقدەمن، يازرمن
- بارردىم، باره ياتيرمن

٢- بويروق- ايستك ميلى (وجه امرى):

مثال:

- صنفده و صنفدن تشرىيده نظافتىنى سقلنگ.
- توختمىش سېن نظافت باره سىدە بىر دقيقە گىپىرىپ بىر!
- اوقووچىلر، اپرتهلب باتراق مكتب‌گە كېلىنگلر!
- بو بىريلگن تاپشىرىيغىر هممە سى بجرىلىسىن!
- الپامىش، اورنىنگ دن تورىب، يىنگى درسىنى اوقي!

۳- شرط میلی:

مثال:

- اپرته گه یاغمیر یاغمه سه، میله گه باره میز!
 حرمت قیلسنگ، حرمت کوڑه سن!
 - اپکین لر اوژ وقتیده اپکیلمه سه، حاصلی مول بولمه یدی.
 - اپرته گه یاغمیر یاغسه کپره ک.
 - باتور، اپرته کېلسنگ، سېن بیلن کتابخانه گه باره من.

فعالیتلر:

قوییده گی جمله لرنی دقت بیلن اوقيب، اولرده گی خبر میلی، شرط میلی و بويروق
 ميليني آيرى- آيرى كورسەتىنگ!

- ۱- بىز، تېرىلمەئى قالگۇن پختەلرنى تېرىدىك. تېمور، سېن ايشلەمەسنىڭ
 تېشلەمەسىن. تېرىشقاقلىك بىلن اوقي! اوقيتۇچى نىنگ درسىنى دقت بىلن تېنگلە!
 اوئىننگ تاپشىرىقلىرىنى صدق دل بىلن بىر! اگر مېن ساعت اىكىدە كېلە آلسەم،
 درسلىرىنگىڭ ياردىم بېرەمن. اولر كېلسەلر، مېنگە خبر بېرىشىنگىز كپره ک. آدملىر
 ترقلەباشلەدى، بىز تمانلۇر گە بارىپ تورىنگ!
- ۲- يانمە- يان اولتىرگۈن لر اوژ آرەلریدە اوپىل بىر شرط میلی، بويروق میلی و خبر ميلينى
 انىلاوجى بىر- بىر جملە يازسىن لر.
- ۳- هرقطاردن بىر كىشى تورىپ، تۆزگەن جملەلریدن بىر- بىر جملە اوقيب بېرسىن.
 باشقەلر تۈغرى و ناتۇغىريلىگى حقىدە فکر بىلدىرسىن لر.
- ۴- هرقطاردن بىر كىشى نوبت بىلن تورىپ، فعل مىل لرى حقىدە سۈزلەسىن. ھەمدە
 اوئىننگ تورلىرىنى انىلاوجى چملەلر آيتىپ بېرسىن. باشقەلر تۈغرى و ناتۇغىريلىگى
 بارەسىدە فکرلىرىنى بىلدىرسىن لر.

اوى تاپشىرىيىنى:

فعل مىل لرىنى انىلاوجى بىر قىسقە مطلب يازىپ كېلىتىرىنگ.

سکیزینچی درس

هدفلر:

- ۱- ملی وحدت نینگ مفهومی گه تو شینیب، حیاتده او نینگ عمل گه آشیریش.
- ۲- فعل میل لر (وجوه فعل) نی اورگنیش و جمله لردہ ایشلته آلیش.

سُوراقلر:

۱- ملی وحدت دیگنده نیمه نی تو شونه سیز؟

۲- ملی بیرلیک قچان اورنه تیله دی؟

ملی وحدت

جانه جان وطنیمیز عزیز افغانستان خلق لری قهی پرده استقامت قیلیشمہ سین، قیسی تیلده سوزلشمہ سین، قیسی قوم گه منسوب بولمہ سین، بیر دوستانه کته عایله ده پشنہ ماقدہ لر؛ نېگه اولرنینگ تقدیر لری، اميد و آرمانلری، احساس و تویغولری، تشویش و نگرانلیکلری و حیاتلرده گی برچه مادی و معنوی نیازمندیکلری مشترک دیر. یورتیمیز خلق لری اورتہ سیده گی بو قرداشلیک، ایناغه لیک، دوستیلیک و صمیمیت اولرنینگ بوزیلمس و او زیلمس اتفاقلری و اتحادلری نینگ رمزی بولیشی دن علاوه بوگون گه کېلیب، جانداشلیک قانداشلیک که هم آیله نیب قالگن.

قویاش نوری طبیعت نینگ گللب، یشنہ شی او چون قنچه لیک ضرور بولسه بو وحدت و اتحاد او شنچه لیک خلق میز او چون هر دایم ضرور دیر. وطنداشلریمیز نینگ سلامت لیگی، اپل یورتی نینگ بایلیگی، حیات نینگ قنچه لیک بدولت و توکین- ساچین و قدر تلی بولیشی، اپرکین یشش، بیر او گه آزار بپرس لیک، اولکه میز استقلالی، افق لرینی نورلی قیلیش و شهر و قیشلاق لرنی آباد اپتیش مقدس تو پرا غیمیز نی گل گه بورکب و بیر گوزه ل و چیرا لیلی حیات نی یره تیش نینگ برچه سی ملی وحدت گه با غلیق دیر. بولردن او ته ملی وحدت بیر جامعه نینگ ترقیاتی گه کته تأثیر تسله يدی. ملی وحدت بیر جامعه ده تأمین و تحکیم بولمہ گنده و بیلیمی و جان کویر فرزندلری مذکور جامعه

نینگ ایشلریده بپواسطه قتنشمەگن لریده او نینگ ترقى و تعالى معراجى گە كۈتۈلىشى ممكىن اپمىس.

دېمك ملت لر اورته سىدە اگر ملى وحدت چىن دن تأمين بولمسە، تېز آرەدە بوزولىب- سوزولىب كېتەدىلر. بىر ملت دە ملى وحدت او وقتىدە تأمين اپتىلەدى كە مذكور ملت خلق لرى اىچىدە اجتماعى عدالت تأمين بولسە و اوندە يشەياتىنگن بىرچە اولو سلر قانون تۇغrysىدە برابر حق و حقوق گە اپگە بولسەلر و ملى، مذهبى، فرهنگى كۈپىچىلىك و خىلەمە- خىلىكلىرنى تن آلسەلر. اگر بىر ايش كۈپىچىلىك و خىلەمە- خىل قوملاردن تشکيل تاپىنگن ملت و جامعەلرده نظردە تو تىلمسە بىر اولكەدە واحد و متەندە ملت نينگ قورىشى ناممكىن بىر ايش دىر.

انسان نينگ تو غىلگەن جايى همىشە كۈزى گە ايسيق كۈرينىدە. آنه بورت؛ بوكىندېك قانى تو كىلىگەن يېر آدمى عمرى نينگ اپنگ معنالى رمزى صفتىدە انسان نينگ او بىلەن نهايىت عضوى و چىمېرچىس علاقەدارلىكى نينگ مەحصولى سەنەلەدە. انه شو باعث دىر كە وطن بختى؛ خلق بختى و خلق بختى اپسە وطن بختى نينگ؛ رمزى، ترجمانى و افادەسى بولىب قالەدە و ملت تقدىرى گە و وطن تقدىرى ملت تقدىرىيگە با غلنگن بولەدە.

انسان، انسان بولىب، ايسينى تىيىدى هەر دايىم روشن لىككە، اپزگولىككە، دوستلىككە، بىرادلىككە ايتتىلەپ كېلەدە. او نينگ اپنگ يخشى و بىليملى فرزندلەرى انه شو مقدس آرزونى همىشە اىزلىپ او تەدىلر و زمانلار كېلىپ كېتەدى و اولر بىر بىر نىتلىرىنى عمل گە آشىريش گە قىققىق اميد بىلدیرەدە.

اساسى توشونچە:

ملى بىرلىك و اولكە تىنچلىگى و آبادانلىگى خلقنىڭ مىحت و حرکت، تلاش و ايتىلىشلىرىيگە تېگىشلى دىر. اولوسنىڭ كېنگ اتحاد و اتفاقى نتىجەسىدە هىمەدە اولكەن سعى و بويوك هەمت آرقەلى ھەر بىر ملت ملى وحدت گە اپرىشەدى.

فعالىتلەر:

- ۱- اۇقۇوچىلەر، اوچ- تۈرت دقىقە درس متنىنى جىم اۇقىسىن لر.
- ۲- اۇقۇوچىلەرنىڭ اىكى كىشى درس متنىنى تورىب، قرائىت قىلىسىن لر.
- ۳- اۇقۇوچىلەرنىڭ اىكى كىشى ملى وحدت بارەسىدە اۇز بىلگەنلىرىنى باشقەلرگە آيتىپ بېرسىن.
- ۴- قوبىدەگى لغىلەرنىڭ معناسىنى يازىپ، جملەلرده ايشلەتىنگ:
- محصول، افادە، رمز، آنه يورت، تقدىر، اپزگۇ، تىرك، تويفۇ، قىداش، جانداش، قانداش، تۈكىن - ساچىن، معراج، تكىر، تنوع
- ۵- انسان عمرىنىڭ اپنگ معنالى رمزى نىمە دن عبارت دىر؟
- ۶- انساننىڭ توغىلگەن جايى نېگە كۈزى گە ايسىق كۈرىنە دى؟
- ۷- خلقلىيمىز اورتەسىدە نىمە نرسە قانداشلىك و جانداشلىككە آيلەنib قالگەن؟
- ۸- خلقىمۇ سلامتلىكى و اپل و يورت بايلىكى نىمە نرسە بىلەن باغلۇق دىر؟
- ۹- اگر بىر ملت اىچىدە ملى، مذهبى و فرهنگى تكىر و تنوع گە تىن آلينمىسىدە او ملت دە نىمە ايش يوز بېرەدى؟

اوى تاپشىرىيغى:

ملى وحدت بارەسىدە بىر قىسقە مقالە كتابچەلەرنىڭىزگە يازىپ كېلىتىرىنگ!

گرامر قاعدهلرى:

قوىيىدەگى جملەلرگە دقت قىلىنگ:

۱- اۇقىدىم، اوْقى ياتىبمن، اوْقىماقچى من. ۲- يازگان اپدىم، يازماقدەمن، يازرمىن.

۳- بارىدىم، باره ياتىگان اپدىم.

يوقارىيدەگى جملەلرده فعل نىنگ "انيقلىك مىلى" قۇللهنىلىگن، شونىنگ اوچون "انيقلىك مىلى" يا وجه اخبارى" نى قويىدەگىچە تعرىفلى يەمىز:

ايش-حركتىنىنگ اوچ زماندى بىرىدە بىرىلىشى يا كە بىرىلىمسلىگىدىن خبر بېرۋوچى فعل، فعل نىنگ انيقلىك مىلى دېلەدى. بو مىل، اوچەلە (اوْتىگن، حاضرگى، كېلەسى) زمان معنالىرىنى انگلەتەدى؛ مثال اوچون: كېتىدى (اوْتىگن زمان)، كېتە ياتىبىدى يا كېتە ياتپى (حاضرگى زمان)، كېتىماقچى (كېلەسى زمان).

قوىيىدەگى مثال لرگە دقت قىلىنگ:

۱- بىز، نوايى شعرىنى اوْقىدىك. ۲- نوايى شعرلىرى ترقىلە باشلەدى.

۳- نوايى شعرلىرىدە ملى توغولۇر بار، بىز اونى قونت بىلەن اوْقىيىمىز.

۵- نوايى شعرلىرىنى اوْقىب تورىنگ. ۶- ارسلان، نوايى شعرلىرىنى اوْقىماقچى.

۷- مكتب اوْقۇوچىلىرى نوايى شعرلىرىنى ترانە قىلىب اوْقى ياتىبىدىلر.

يوقارىيدەگى مثال لرده اوچەلە زمان قۇللهنىلىگن.

فعالىتلە:

۱- "انيقلىك مىلى" دن اوْنtex مثال يازىنگلەر.

۲- درس متنىدىن فعل نىنگ انيقلىك ميل لرىنى تىلب، نوبت بىلەن اوچ- تۈرت كشى باشقەلرگە آيتىب بېرسىن.

۳- هرقىطاردىن بىر كىشى تورىب، فعل نىنگ انيقلىك مىلىنى بىر جملەدە ايشلەتىب باشقەلرگە اوْقىسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

فعل نىنگ انيقلilik مىلىنى نظردە توقيب، كتابچەلرىنگىزگە بېش-آلтиتە جملە يازىب كېلىتىرىنگ!

تۈقىزىنچى درس

هدىلر:

- حضرت ایوب (عليه السلام) حقيده معلومات تاپىش.
- بويروق - ايستك ميلى (وجه امرى) حقيده معلومات تاپىب، جملەلرده ايشلتەآلشى.

سۈرەقلەر:

- حضرت ایوب (عليه السلام) قندەي كىشى اپدىلر؟
- نيمه اوچون الله ﷺ حضرت ایوب (عليه السلام) نى سينەدى؟

صبر و چىدم

حضرت ایوب (عليه السلام) الله ﷺ نىنگ پىغمېرىدەن بىرى دىر. پرهېزگار، صابر و تقوالى پىغمېر اپدىلر. دايىم قشاق و مسکىن لرگە مەربان بولىپ، يتىم و يسىرلرگە ياردىم بېرر اپدىلر. اوپلىرىگە كېلگەن قۇنالقىنى آچىق يوز بىلەن كوتىب آلر اپدىلر. قرينداشلىرىنى دايىم الله ﷺ عبادتىيگە دعوت قىلر اپدىلر.

مفسىرلار آيتىشلىرىگە كۈرە، حضرت ایوب (عليه السلام) روم نىنگ حوران دېگەن منطقەسىدە يىشى اپدىلر، كىتە عايىلەلى، باى، ماللىر، باغلىر و كېنگ يېرلر اپگەسى اپدىلر. الله ﷺ بو سېبور بندەسىنى سينەماق اوچون بوتون اهل - عايىلەسى و بار - يۈقىنى تورلى سېبلىر آرقەلى يۈق قىيلدى هىمەت تىل و يورە كلىرىدەن تىشلىرى بوتون اعضالارينى يىرە باسىب قىتىق كىسل لىككە يۈلىقدىلر و يقىن اورتاقلرى او كىشىدىن قاچىب، ياردىم بېرمەدىلر، حتى بو كىشىنى شەردىن قوودىلر. فقط گىنە وفالى و سېبور خاتىن لرى، كېچە-كۈندۈز خەمتلىرىگە، بېل باغلەب تورگەن اپدى.

اولرنينگ بار - يۇقلرى توڭلۇنى، يېڭىلىك نرسەلرلى قالمەدى، شونينگ اوچون خاتىن لرى چارەسىز بۈلۈپ، كىشىلرنىنگ اوىلرېگە خدمت قىلە باشلەدى و آغىر مىخت يۈلى بىلەن حضرت ایوب^(عليه السلام) نىنگ يېمكلىرىنى تايىب كېلە بىدى.

هر قىچە حضرت ایوب^(عليه السلام) گە مصىبىت، قىينچىلىك و عذاب كۈپەيسە، اوشىنچە صىر و چىدەملرى كۈپۈراق بۈلە بىدى. دايىم تىيل لرىگە ذكر، تسبىح و تهليل آيتىب، الله تعالى گە اوژلرىنى تاپشىرگەن اپدىلر و مەھربان خاتىن لرى ھم دايىم خدمت قىلىشىدىن چىچەمسى اپدى و الله تعالى يۈلۈقىتىرگەن بلا و مصىبىتلەرگە كۈنىب، صىر و چىدەملرى كۈپەيسىب، كوچلىراق بۈلە اپدىلر.

حضرت ایوب^(عليه السلام) نىنگ صىر و چىدەملرى، قىينچىلىك لارگە اوچرهگەن بىرچە كىشىلرگە ضرب المثل بۈلدى.

مفسىرلر نىنگ ايتىشلىچە، حضرت ایوب^(عليه السلام) اون سكىز بىل شو قىينچىلىكىكە دوج كېلدىلر. شو اون سكىز بىلدە، هېچ قچان اميدسىزلىككە توشىمى، دايىم آدىملىرى استوار، ارادەلرى مستحکم بۈلۈپ، الله تعالى گە توكل قىلگەن اپدىلر.

دايم حضرت ایوب^(عليه السلام) "اي الله! اوزىنگ اهل- عيال و مال- بايلىكىنى بېرەسن و ينه اوزىنگ بولىنى آلهسن" دېب، دعاقيىلر اپدىلر.

شىطان، حضرت ایوب^(عليه السلام) نى، الله^{عزوجل} رحمتىدىن مايوس قىلماقچى بۈلۈپ، قىينچىلىكلىرىنى كۈپ خوفلى و آغىر قىلىپ كۈرستىدى، اوشە پىتىدە حضرت ایوب^(عليه السلام)، الله^{عزوجل} درگاهىدىن شىطان و سوسەسىدىن ساغ- سلامت قالىشنى التجا قىلدى و يۈلۈقىتىرگەن بلا و مصىبىتلەرden قوتىلىشنى اىستەدى.

الله تعالى، حضرت ایوب^(عليه السلام) نىنگ دعاسينى اجابت قىلدى. حضرت ایوب^(عليه السلام) گە اياغىنگىنى يېرگە اور دېب، بويوردى.

حضرت ایوب^(علیه السلام) ایاغلرینى يېرگە اورديلر، ایاغلرى آستىدين بىر بولاق چىقىب، سووى آقه باشلەدى. الله ﷺ تمانىدىن، "اي ایوب، شو بولاقدن آقه ياتگن سووگە چۈمىل و اوندىن اىچ" دېب ندا كىلدى. حضرت ایوب^(علیه السلام) بولاققە چۈمىلىپ، سوويدىن اىچدىلر، درد و كىسللىك لرى يوق بولىپ، ساغھييپ قالدىلر.

الله ﷺ، حضرت ایوب^(علیه السلام) گە ساغلىك، اوڭىدىن كۈپراق بايلىك، اهل-عىال و فرزندلر بېرى.

حضرت ایوب^(علیه السلام) حكاىيەسىنىڭ نتىجەسى بو دىر كە: اگر بىزلەرگە هر قىچە قىينچىلىك يوزلىنسە، صبر و چىدملى بولىشىمىز كېرەك. اميدسىزلىك و قىغۇنى اۋزىمىزگە يۈل بېرمەى، دايىم الله تعالى گە توكل قىلىشىمىز ضرور.

اساسی توشونچه:

حضرت ایوب (علیه السلام)، الله ﷺ نینگ پیغمبرلریدن بولیب، پرهیزگار، صابر و تقوالی کیشی اپدیلر. دائم فقیر و مسکین لرگه مهربان بولیب، یتیم و یسیرلرگه یاردم بپه اپدیلر، الله ﷺ، او کیشینی سینه ماق اوچون تورلی قیین چیلیکلرگه اوچره تدی، لپکن حضرت ایوب (علیه السلام) برچه سیناولردن مؤقتیتلی اوتدیلر. کبین الله ﷺ، همه قیین چیلیکلرینی رفع قیلیب، او کیشی گه تینچلیک و آسوده لیکنی قیته دن اعطا قیلدی.

فعالیتلر:

- ۱- درس متنیدن فایده لنیب، قوییده گی سُورا فلرگه جواب بپرینگ:
 - * الله ﷺ حضرت ایوب (علیه السلام) نی نیمه اوچون بلا و مصیبت لرگه یوپیقتیردی؟
 - * حضرت ایوب (علیه السلام) قندھی مصیبت لرگه اوچره دیلر؟
 - * کیم حضرت ایوب (علیه السلام) خدمتیده قالدی؟
 - * حضرت ایوب (علیه السلام) نېچه بیل قیین چیلیککه دوچ کېلدىلر؟
 - * شیطان، حضرت ایوب (علیه السلام) گه نیمه ایش قیلدی؟
 - * حضرت ایوب (علیه السلام) شو اون سکیز بیل قیین چیلیکلریده نیمه ایش قیلدىلر؟
 - * حضرت ایوب (علیه السلام) الله ﷺ در گاهیده نیمه دېب، دعا قیلر اپدیلر؟
 - * الله ﷺ، حضرت ایوب (علیه السلام) گه نیمه دېب بویوردی؟
 - * اخیردە حضرت ایوب (علیه السلام) نیمه ایش قیلب، ساغلیققە اپریشدیلر؟
- ۲- بو حکایه نینگ نتیجە سینی ایکى اۋۇوچى باشقە لرگه آيتىپ بېرسىن.
- ۳- قوییده گى لغتلرینىڭ معناسىنى، سۈزلىكىن تاپىپ، جملە لرگە ايشلە تىنگ: مفسر، حوران، آچىق يوز، بېل باغلش، تسبیح و تهلیل، اجابت

اوی تاپشیرىيغى:

حضرت ایوب (علیه السلام) حکایه سى نینگ نتیجە سینى كتابچە لرینگىزگە يازىب كېلتىرىنگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی مقال لرگه دقت قیلینگ:

۱- گېپنی آز سۈزلە، اىشنى كۈپ كۈزلە!

۲- بىرنى كېسىنگ، اوْن نى اېك!

۳- بوگونگى اىشنى اپرته‌گە قالدىيرمە!

۴- تۈغرى دوستدن آيرىلمە!

۵- توز اىچگەن يېرىنگدە، توزدان نى سىندىرмە!

۶- كۈپ گە كېسک آتمە!

يوقارىدەگى جملەلرده بويروق - اىستك مىلى بار. بويروق - اىستك مىلى دەگى فعل لر ايش - حركتىننگ بجريلىشى و بجريلىمسلىگى حقيده، اىستك، التماس، امر كېى معنالىنى انگلتەدى.

فعاليتلر:

۱- قويىدەگى جملەلرنىڭ بۇش جايلىرىنى كېرەكلى سۈزلە بىلەن تۈلدىرينىڭ:

* حضرت ايوب (عليه السلام) بۈلۈپ، پرهىزگار و تقوالى اپدىلر.

* مفسىلر ايتىشلىرىگە كۈرە بېرده يىشەب، كىڭە عايىلەلى و ثروتمند كىشى اپدىلر.

* حضرت ايوب (عليه السلام) نىنگ صبر و چىدەمى بۇلدى.

۲- اۋقووچىلەر، بويروق - اىستك مىلى نى نظردە توپىب، اوچ جملە يازسىن لر. سۈنگ تۈرت اۋقووچى، يازگەن جملەلرىنى باشقەلرگە اۋقىب بېرسىن.

- ۳- حضرت ایوب^(علیه السلام) نینگ خاتین لری حقیده احساس لرینگیزنى ایکی جمله ده يازينگ، سونگ ایکی كىشى يازگن جمله لرينى باشقەلرگە اوقيسىن.
- ۴- باشقە اوقووچيلر هم اوز فكر- توغولرینى بىلدىرسىن لر.
- ۵- قويىدەگى جمله لردن قىسىسى بويروق- ايستك مىلى دير:
- * صنفده و صنفدن تىشىرىدە نظافت نى سقلنگ!
 - * بو بېرىلگەن تاپشىرىق لر نينگ ھمه سى بجرىلسىن!
 - * حضرت ایوب^(علیه السلام) الله تعالى نينگ پىغمبرلریدن اپدىلر.
 - * حرمت قىلسىنگ، حرمت كۈره سن.
 - * مېن اوز يورتىمنى، جان و دلىم بىلەن سپوهمن.
 - * حضرت ایوب^(علیه السلام) نينگ حال- احوال لریدن، اىچ كوير و وفالى خاتين لری خبر آلېب، تورر اپدى.

اوى تاپشىرىيغى:

بويروق- ايستك مىلى بار مقال لردن تۈرتكەسىنى كتابچە لرینگىزگە يازىب كېلىتىرىنگ.

اوینیچی درس

هدافلر:

- مصنوعی آی حقیده قیسقه‌چه معلومات‌گه اپگه بولیش.
- شرط میلی حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایسلته آلیش.

سُوراقلر:

- موبایل لر قیسی دستگاه آرقه‌لی ایسله‌یدیلر؟
- کیم بیرینچی قتله آی اوستیگه قدم قویدی؟

مصنوعی آی

اوْتگن زمانلردن بويان، انسان آسمانگه چيقيب، كاينات رمزيدن آگاه بوليش‌نى ايستر اپدى، انهشوا ايستكىلرى بيرينچى قتله ميلادى ۱۹۵۷ نچى يىلى، اكتوبر آيىننگ تۈرتىنچى كونىدە سابقە اتحاد شوروى جمهوريتلىريدە عملگە آشىريلدى. "سپوتينىڭ" دېگن مينوجىسى يۈق مصنوعى آى اوشه يىل فضاگە بىيارىلدى و بيرينچى قتلە يېر تېگرەگىدىن آيلندى و كېنگى فضاگە سفر قىلەدىكىن لرگە فضا يۈلينى آچىب بىردى.

تۈرت آيدن سۈنگ، ميلادى ۱۹۵۸ نچى يىلى فيبورى آيىدە امريكا تمانىدىن "بىرینچى اكسىپلورر" دېگن مصنوعى آى بىرنينگ مدارىگە بىيارىلدى. بو كتھ علمى يوتوقلردن اوج يىل اوْتگىندن كېين، ميلادى ۱۹۶۱ نچى يىل، اپريل آيىدە، ينه هم اتحاد شوروى دن يورى گاڭارىن جهاندە بيرينچى بولىپ، فضاگە باردى. يورى گاڭارىن ۸۹ دقيقە و ۲۰ ثانىه ده بىرنينگ مدارىنى ايلندى و علمى تحقiqاتىنى بىردى. ميلادى ۱۹۶۲ نچى يىلى، فبرورى نينگ ۲۰ نچى كونىدە امريكا ايتاللى دن "جان گلن" فضاگە سفر قىلدى. يورى گاڭارىن نينگ فضاگە سفر قىلگىنيدن سكىز يىل اوْتگىندن كېين، ميلادى ۱۹۶۹ نچى يىلى، جنورى آيىننگ ۱۶ نچى كونىدە امريكا دن "نيل آرمستانگ"، "ادوين

آلدرین، "مايكل كولينز" آتلی اوچ کيши اپولو-۱۱، مصنوعى آى بىلن فضاگه سفر قىلىب، آى گە قدم قۇيدىلر و علمى تحقىقاتلىرىنى بىرىدىلر.

حاضر روسىيە و امريكادن تىقىرى، باشقە مملكتلرھم تورلى مصنوعى آى لر يسب، فضاگه سفر قىلە آلهدىلر و زمانوى تخنيك و تكنالوژىلرى بىلن تجهيز بۈلگەن دىر. مصنوعى آى لر كتھ و كىچىك شكلدە يسەلەپ، بىلىم، حربى، مخابره و باشقە نرسەلر اوچون قۆللەنيلەدى.

مصنوعى آى لر خىلە - خىل بۈلەپ، تورلى ايشلرنى بىرىش اوچون يسەلەدە و بىرىشدىگەن ايشى گە كۈرە، تورلى مخصوص اسباب و قورىلمەلرگە اېگە. مثلاً: هوا شناسلىك مصنوعى آى، بولوتلر و جوّى وضعىتلەرن عكس آلهدىگەن كىمە و باشقە نرسەلر بىلن جهازلىنى دى. شونىنگىدەك مخابراتى مصنوعى آى دە تىلفونلر، تلویزیونلر و باشقە وسایيلر اوچون، كتھ آتنى لر موجود.

اساسى توشونچە:

خاص نظم بىلەن يېر و يا باشقە سيارەنинگ تېگىرە گىدە، تېز آيلنەدىگەن ماشىن
واسطەسى، مصنوعى آى آتەلەدى.

فعالىتلەر:

- ١- قويىدەگى سۈراقلىرىڭ درس متنىدىن فايىدەلىپ، جواب بېرىنگ:
 - * قىسى يىلەدە "سپوتنيك" دېگەن مصنوعى آى فضاگە يىبارىلدى؟
 - * بېرىنچى قىلە انسانلاردىن كىيم مصنوعى آى بىلەن فضاگە سفر قىلدى؟
 - * امرىكا مملكتىدىن كىيم بېرىنچى قىلە فضاگە سفر قىلدى؟
 - * ١٩٦٩نجى يىل، جنورى آىي نىنگ ١٦نجى كونىدە امرىكادەن كىيم لر فضاگە يۈل آلپ، نىمە ايىلەر قىلدىلر؟
 - * مصنوعى آى دېب، نىمەنى ايتەدىلر؟
 - * مصنوعى آى نىمە ايىلەر اوچون قۇللاھنىلەدى؟
- ٢- موبайл لر قىسى دىستگاھ آرقەلى مملكتىرىگە باغانىدە ئى?
- ٣- آلدىن-كېين چوکى لرده اولتىرگەن اوقدۇچىلەر مصنوعى آى نىنگ فايىدەلىرى حقيىدە اۋىز ارا بىحث قىلىسىن لر، نتىجەسىنى هر قطاردىن بىر كىشى ايتىپ بېرىسىن.
- ٤- قويىدەگى لغتلىرى معناسىنى سۈزلىكىدىن تاپىپ، جملەلرده ايىلەتىنگ: كاينات، اىسکى شوروى، يېر مدارى، زمانوى، قورىلمە، ماسلمە

اوى تاپشىرىيغى:

مصنوعى آى حقيىدە تويفونگىزىنى اوج سطردە، كتابچەلرینگىزگە يازىپ كېلتىرىنگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

- * خاص نظم بیان یپر و یا باشقه سیاره‌لرنینگ تېگره‌گیده تېز ایلنەدیگن واسطه، مصنوعی آى دېیله‌دی.
- * اگر مصنوعی آى بۇلمسە ابدى، تخنيك و تكنالوجى مونچەلىك آلغه باره المس ابدى.

* حرمت قىلسىنگ، حرمت كۈرەسەن. (مقال)

* عالم بۈلسىنگ، عالم سېنىكى. (مقال)

يوقارىدەگى جمله‌لرده تىگىگە خط چىزيلگن سۈزلر، شرط مىلى دېیله‌دی. فعل نينگ شرط مىلى ده، بىرار اىش - حركتىننگ بجىرىلىشى يا بجىرىلىمسلىگى اوچون ينه بىر اىش نىنگ بجىرىلىشى يا بجىرىلىمسلىگى شرط قىلىپ قۇشىلەدی.

شرط مىلى ده، فعل اوزه‌گى گە "سە" قۇشىمچەسى قۇشىلەدی.

مثال: "بار" بويروق فعلى دن: بار + سە + قۇشىلگن نامستقل آماش

شخىص لر	بىرلىك	كۈپلىك
1- ش.	بارسىم	بارسک
2- ش.	بارسىنگ	بارسنگىز
3- ش.	بارسە	بارسەلر

مثال:

- * اپرته گە ياغمىير ياغمه‌سە، مىلە گە بارەمىز.
 - * اپكىن لر اۋز وقتىدە پوروش قىلىنسە، حاصل مۇل بۇلەدی.
 - * سىزلىر كېلسىنگىز، بىرگە بابر باغيگە بارەمىز.
 - * سىز اپرته‌لېب وقت كېلسىنگىز، بىرگەلىكىدە مكتب گە بارەمىز.
- شرط مىلى ده، "كېلماق" سۈزى نىنگ توسلەنىشى:

شخىصلر	بىرلىك	كۈپلىك
1- ش.	كېلسىم	كېلسك
2- ش.	كېلسىنگ	كېلسنگىز
3- ش.	كېلسە	كېلسەلر

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اوقيب، شرط ميلى موجود بولگن سوزلرنى تىلب، ايرى بير كاغذگه يازىنگ، سونگ اوقووچىلەرنى نېچە كىشى يازگن سوزلرينى باشقەلگە نوبت بىلن اوقيسىن لر.

* اولر كېلسەلر، مېنگە خبر بېرىشىنگىز كېرەك.

* محنەت قىلىسنىڭ، راحت كۈرهسن. (مقال)

* يلغان ايتىب فايدە كۈرسىنگ، آخرىدە ضرر تاپەسەن.

* بىليملى بۇلەي دېسىنگ، كۈپ اوقيب، اوى تاپشىرىغىنگ نى اوز وقتىدە بىر.

* يخشى بىلن بۈلسىنگ، يېتەسەن مرادگە؛ يمان بىلن يورسنىڭ، قالەسەن اوياتىگە.

(مقال)

۲- بار و ايشله بويروق فعللىرىنى جدول گە قرهب توسلنىڭ، (گردان قىلىنگ) كېين تۈرت اوقووچى يازگن لرىنى باشقەلگە اوقيسىن.

۳- قوییده‌گى رباعىلەرنى دقت بىلن اوقينىڭ، اولرگە ايشله تىلگەن شرط ميلىنى

بېلگى لب كۈرسەتىنگ:

غربىت دە غرىب شادمان بۈلمس اېميش

اپل انگە شفique و مەھربان بۈلمس اېميش

آلتون قفس اىچرە گر قىزىل گل بوتسە

بلبل گە تىكاندىك آشيان بۈلمس اېميش

عليشىپ نوايى

اپل قاچسە بىراودىن يامانى بىل آنى

احوالى دە ادبار نشانى بىل آنى

فعل اىچرە اولوس بلاى جانى بىل آنى

عالىم اپلى نىنگ يامان، يامانى بىل آنى

عليشىپ نوايى

اوى تاپشىرىغى:

شرط ميلى بىلن بېش جملە توزىب، كتابچەلرىنگىزگە يازىب، كېلىتىرىنگ.

اون بيرينچى درس

هدفلر:

- ۱- شعر متنى نى توشونىب، او حقدە نظر بىلدىرە آلىش.
- ۲- گرامر قاعدهلرىنى چقورراق اۇرگىش.

سۈرەقلر:

- ۱- يخشىلىك قىلىسک نىمە كۈره مىز؟
- ۲- يخشىلىك نىنگ فايىدەسى نىمە؟
- ۳- يخشىلىك دىگن سۆزگە كىم مثال كېلىتىرە آلهدى؟

يخشىلىغ

كىم كۈروبىتۇر اى كۈنگول اهل جهاندىن يخشىلىغ؟

كىم كە آندىن يخشى يوق، كۈز توتما آندىن يخشىلىغ

گر زماننى نفى قىلسام، عىب قىلما، اى رفيق

كۈرمادىم هرگز نېتايىن بو زماندىن يخشىلىغ

دلربالاردىن يمانلىغ كېلدى مەحزون كۈنگلومە

كېلمادى جانىمغە ھېچ آرام جاندىن يخشىلىغ

اى كۈنگول چون يخشى دىن كۈردونگ يمانلىغ اسرو كۈپ

ايمدى كۈز توتماق نې؟ يعنى هر يماندىن يخشىلىغ

بارى اېلگا يخشىلىغ قىلغىل كە موندىن يخشى يوق

كىم دېگايلاр دهر ارا قالدى فلاندىن يخشىلىغ

يخشىلىغ اهل جهاندىن اىستامە با بر كېبى

كىم كۈروبىتۇر اى كۈنگول اهل جهاندىن يخشىلىغ؟

ظھيرالدين محمد باىر

ظهیرالدین محمد بابر:

عمر شیخ میرزانینگ اوغلی و امیر
تپمور صاحبقران نینگ نبیره‌سی ظهیرالدین
محمد بابر، هجری - قمری ۸۸۸ - ییلی
فرغانه شهریده عالمگه کپلیب، آته‌سی
اولگنیدن کپین اوں بیر یاشیده پادشاه
بولدی. او، بیرینچیده ماوراءالنهردن اوتب،
کابل نی قولگه کیریتدی، سونگره

هندوستان نی فتح اپتیب، بویوک امپراطورلیک قوردی. بو امپراطورلیک اولادلری آره‌سیده
اوچ یوز ییلدن کوپراق دوام اپتدی. بابرشاه، قلم و قیلیچ اربابی بولیب، تاریخدہ کتھ نام و
شهرت قازانگن. تورکی تیلیده یازگن "توزوک بابری" یا "بابرnamه"، "مبین"، "عروض"
رساله‌سی، "رساله والدیه" و "شعر دبوانی" اوینینگ مهم اثرلریدن دیر. بابر میرزا، کابل و
اطرافیده اوں ایکّی دن کوپراق چیرایلی باغلر قورگن، "باغ بابر" نامیده‌گی کابلده جایلشگن
باغ، اوینینگ تاریخی ایشلریدن بیری دیر. او، هجری قمری ۹۳۷ - ییلی هندوستان نینگ
آگره شهریده وفات اپتدی، کپینچه‌لیک اوڑی نینگ وصیتیگه کوڑه جسدی کابل گه
کپلیریلیب، بوگونگی "باغ بابر" ده توپراققه تاپشیریلدي.

اساسی توشنونچه:

دنیاده‌گی یخشی ایشلرden بیری، یخشی‌لیک دیر. بیراوجه یخشی‌لیک قیلیش انسان
نینگ یخشی عمل لریدن سنه‌له‌دی. بابر شعریده کوپراق اهل جهاندین یخشی‌لیک
کوڑمه‌دیم دېب، کوینه‌دی و باشقه‌لنی یخشی‌لیک قیلیش گه بویوره‌دی.

لغتلر:

نفی، محزون، اسرو، کۆز توتماق، بارى، دهر، اىستەماق

فعالىتلر:

- ۱- شعر نىمە حقىدە يازىلگەن؟
- ۲- شعر حقىدە اوْقۇوچىلرنىنگ اىكىيەسى اوْرنىدىن تورىب، معلومات بېرسىن.
- ۳- اوْقۇوچىلرنىنگ اىكىيە سى شعرنى دىلمە قىلىسىن.
- ۴- اوْقۇوچىلردىن اىكىيە كىشى شعر معناسىنىنى صنفداشلىرىگە آيتىپ بېرسىن.
- ۵- اوْقۇوچىلر درس نىنگ يىنگى لغتلىرىنى اوْز كتابچەلرلەرگە كۈچىرىپ، معناسىنى يازگىندىن كېين، جملەلرده ايشلتىسىن لر.
- ۶- هر اوْقۇوچى باپرنىنگ قويىدەگى بىتى حقىدە اوْز نظرىنى يازسىن، كېين اوْقىتۇوچى تىنلەگەن اوْقۇوچىلر، يازگەن نظرلىرىنى اوْقىسىن لر.

بارى اېلگا يخشىلىغ قىلغىل كە موندىن يخشى يۇق
كىيم دېگاي لار دهر ارا قالدى فلاندىن يخشىلىغ

- ۷- ظھيرالدين محمد باپر قىسى يىيل و قەيپىرده توغىلىگەن؟
- ۸- ظھيرالدين محمد باپر نىنگ اثرلىرى قىسىلردىن عبارت؟ اوْلرنىنگ آتىنى توتىنىڭ.
- ۹- باپر باغى قەيپىرده جايلىشىن؟
- ۱۰- ظھيرالدين محمد باپر قىسى سلالە گە تېگىشلى دىر؟

اوى تايپىشىرىيغى:

يخشىلىك حقىدە كمىدە اوْن سطرلىك بىر متن يازىب كېلىتىرىنىڭ!

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

- ۱- کتابیم‌نی اُقیدیم.
- ۲- ایش‌نی بجردیم.
- ۳- تپورنی کُوردیم.
- ۴- مکتبگه باردیم.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه خط چیزیلگن سوژلر "اوْتیملی" یا "معتدی فعل" دېپله‌دی. شونینگ اوچون "اوْتیملی فعل" نی قوییده‌گیچه تعريفاله‌یمیز: توشوم کېلیشىگىدەگى آت یا کە آنلشگن سوژگە حرکت‌نینگ اوْتیشىنى بىلدىرۇچى فعل لر "اوْتیملی فعل" دېپله‌دی. اوْتیملی فعل لر، "کیم‌نی؟، (نیمه نی؟) کبى سۈراقلاردن بىرىيگە جواب بۇلەدیگن واسطەسىز تولدىرۇچى بىلە مناسبتگە كىريشىدە.

فعالیتلر:

- ۱- اونته "اوْتیملی فعل" ايشلەتىلگن جمله يازىنگلر.
- ۲- قوییده‌گی جمله‌لرده اوْتیملی فعل لرنى كۈرسەتىنگلر:
 - الف- توناكون ارسلان نى كۈردىم.
 - ب- ابرتەلب درسلىمەنی اُقیدىم.
 - ج- آنەم محبتى قىندەلىيگىنى كۈنگۈلدن سېزدىم.
- ۳- قوییده‌گى لغتلر معناسىنى يازىب، اولىدن اىكىيەسىنى جمله‌لرده ايشلەتىنگ كۈنگۈل، يخشىلىغ، زمان، محزون، كۈپ، كۈز توتماق، يمانلىغ، دهر، جەن
- ۴- هر اىكى آldىن- كېپىن چوکى لرده اولتىرگن لر بىر گروپ بۇلۇپ، بو اوج جمله نىنگ بىرىنى تىلب، اۋز ارا بىتلىشىسىن لر. كېپىن هر قطاردن بىر گروپ نىنگ نمايندەسى، اۋز گروپى فكرىنى باشقەلرگە آيتىپ بېرسىن. باشقەلر بو فكلر نىنگ تۈغرى يا ناتۇغىلىيگى حقىدە سوژلەسىن لر و يا اۋز فكىرىنى اولرگە قوشىمچە قىلىسىن لر.
 - الف- يخشىلىك كە يخشىلىك قىتر، يمانلىك كە يمانلىك.
 - ب- يخشىلىك كە يخشىلىك، يمانلىك كە ھم يخشىلىك قىتر.
 - ج- يخشىلىك قىل، دريا گە تىشلە؛ بىلسە بالىق، بىلمەسە خالق.

اون ایگینچى درس

هدفلر:

- ۱- ساغليقنى سقلش يۈل لرى حقيده معلومات تاپىش.
- ۲- ياردمچى سۈزلىر حقيده معلومات گە اېگە بېلىش.

سۈراقلۇ:

- ۱- ساغليكنى سقلش ده قىسى مېوهلىر كۈپرەق فايىدەلى دىرى؟
- ۲- صحتىمизنى سقلش اوچون نىمه لرنى قىلىشىمىز كېرەك؟

مېوهلىنىڭ فايىدەسى

مېوهلى، اللہ ﷺ نىنگ نعمتلىرىدىن بىرى دىرى. مېوهلىدىن فايىدەلىنىشنىڭ اورنى كتھ. تورلى مېوهلىدىن توڭىرى فايىدەلىنىشىدە انسان بدنى چىنيقەدى، كسل لىيكلەرگە چىدمى آشەدى. آلمە، انار، اوزوم، انجىر، شفتالو، بادام و پستە كبى هۇل و قورق مېوهلى

ساغليگيميزگه جوده يخشى تأثير كورسته دى. هر انسان فصل لرگه قرهب اوز وقتىده كېرەكلى مېوهلرنى يېسە، كسل لىككە اوچرهمه يدى. مېوهلرنى يېشىن دن آلدین اولرنى يخشى لب يووېش و تازه لش كېرەك. نېگە مېوهلر آچيق هواده پېشگنى اوچون اولرنى چنگ باسه دى، آيريملىرىنى قورت يېپ، همده بعضى لرى اوستىدە قوش لر اۇلتىرگن بۈلىشى ممکن. مېوهلرنى يېشىن دن آلدین، اونگە دقت قىلىش ضرور. چىريگن مېوهلرنى يېمىسىلىك كېرەك. ايرىگن و ايس آلگن مېوهلرنىنگ ساغليككە فايىدەن كۈرە خىرى كۈپ راق. تازه مېوهلرنىنگ ويتابىنى كۈپ بۈلەدى. مېوهلرنى استعمال قىلىش كۈپرەق توصىيە اپتىلەدى. انسان اوز بدنى گە كېرەكلى بۈلگن ويتابىن لرنى اپنگ اول مېوهلردن آليشى ممکن. بو ويتابىن لر انسان بىنىگە كوج بېرەدى و اونى چىنيقتىرەدى. اگر انسان اوز وقتىدە كېرەكلى ويتابىن لرنى يېتىلى درجه ده آلامەسە، كسل بۈلىشى ممکن. اپنگ كېرەكلى ويتابىن لر A، B و (B₁، B₂، B₆، B₁₂ و باشقەلر)، C، D، E و K دىر.

اساسى توشونچه:

مېوهلرنى اۋۇز وقتى بىلەن يېپىش، انسان سلامتلىيگى گە كىنە تأثير تىشىدە. انسان اۋۇز وقتىدە مېوهلردن يېترلىچە فايىدەلنىسە، كىسل بۈلمسلىيگى ممکن. مېوهلر تورلى ويتامين لرگە باي. مېوهلردىن يېترلى درجه دە فايىدەلنىش انسان بىدنىنى چىنيقىتىرەدى و ساغلاملىكىنى آرتتىرەدى.

فعالىتلەر:

- الف: متن نى اوقىنگ، مضمونىنى صنفداشلىرىنگىزگە قىسىقە قىلىب، سۈزلىپ بېرىنگ.
ب: قويىدەگى سۈزلەرنىڭ معناسىنى تاپىپ، ساغلىكىنى سقلش حقىدە اوج جملە يازىنگ.

- كىسل لىك، مېوه، ويتامين، مېكروب، يېترلى، ساغلام
ج: قويىدەگى جملەلرنىڭ بۇش يېرلىرىنى مناسب سۈزلەر بىلەن تۈلدۈرەنگ:
١- ساغلىكىنى سقلش دە _____ فايىدەلى دىز.
٢- مېوهلر تورلى _____ آلدىنى آلەدى.
٣- ساغلام بۈلەمن دېسنىڭىز _____ يېنگ!
٤- تازە مېوهلر _____ باي بۈلەدى.

- د: ساغلىكىنى سقلش دە مېوهلردىن فايىدەلنىش حقىدە اۋۇز فىكتىرىنگىزنى آيتىپ بېرىنگ.
ه: قويىدەگى سۈراقلەرگە يازىمە شىكلەدە جواب بېرىنگ:
١- ويتامين دېگىنده نىمەنى توشونەسىز؟
٢- ساغلام بۈلۈش اوچون نېمە قىلىش كېرەك؟
٣- مېوه، ساغلىكىكە قىندەي فايىدەسى بار؟

اوى تاپشىرىغى:

مېوهلرنىڭ انسان ساغلىكى گە تأثيرى توغىرىسىدە بىر كىچىك متن يازىپ كېلىتىرەنگ!

گرامر قاعده‌لری

اُتیم‌سیز (لازم فعل) فعل لر:

محمود نینگ آته‌سی تېمیرچیلیک قىله‌دی. او، اۇز كسبىنى سپوه‌دی. محمود بو ايشلریده آته‌سی گە ياردم بېرەدی. باشقە كسبلر قطارى شو ايش ھم اولكە اقتصادى ده مهم اورىن اىگلله‌يدى. تېمیرچى، تېمیردن يىشلەدیگن بىرچە اسپابىلرنى يىشىدی. بو اسپابىلرنى باشقەلر ساتىب آللەدىلر. اولىدەن دەقانچىلیک، باغاندارلىك، مالدارلىك و كوندەلىك حىياتىدە فايىدەلەنيلەدی.

- يوقارىيەگى متندە آستىيگە خط چىزىلگەن سۈزلر، "اُتیم‌سیز فعل لر" دىر.

اُتیم‌سیز فعل لر:

مثلاً: باتور چىرىپ كېلىپ اوخلەدی. بالەلر مكتب تمان گە يوگىرىپ كېتدى. آته‌سى اوغلى گە ايشانىڭ اپدى.

اُتیم‌سیز فعل:

بىران واسطەسىز تۈلدۈرۈۋچى گە بىواسطە اۇتمەيدىگەن حرکتنى انگلتەدیگەن فعل لر اُتیم‌سیز فعل دېپىلە دى. مثل: كېتماق، بارماق كې فىللەر.

مثلاً: افغانستان اۇقىتووچىلرى توركىيە كېتدىلر و مېن كېچقىرون كتابخانە گە بارەمن.

فعالىتلەر:

- الف: قويىدەگى اُتیم‌سیز فعللەردىن مناسب جملەلر توزىنگ.
- كېتدى، اوخلەدى، كولدى، قواندى، يوگوردى، سكىرەدە، چاپدى
- ب: كسب- هنر حقييە اُتیم‌سیز فعل لرنى ايشلەتىپ، اوچتە جملە يازىنگ.
- ج: قويىدەگى جملەلردىن اُتیملى و اُتیم‌سیز فعللەرنى انىقلب كۈچىرىنگ.
- 1- تېمیرچىلر، كۈرگۈمە آچدىلر.
- 2- كسب- هنر اولكە اقتصادى ده عليحدە اورىن اىگلله‌يدى.

- ٣- گۈزەل ھەر كون تانگىدە باغىدە يوگورەدى.
- ٤- جىريان، ارقان دن چقان سىكەيدى.
- ٥- تۈلقۇن اوى تاپشىرىيغىنى بىردى.
- ٦- اۇقۇوچىلەر امتحان تاپشىرىش اوچۇن تىيارگەلىك كۈردىلەر.
- ٧- اولكىر، كولگولى حكايىھىنى اپشىتىب، كولدى.
- ٨- باتور درىيادە يخشى سوزەدى.
- ٩- احمد، صىنفداشلىرى بىلەن بىرگە موزىمەنى كۈرگەنلىك كېتدى.
- ١٠- سېوگى اعلى اۇقۇوچىلەرنى. او، هەردايم يوقارى نىمە آلهەدى.

اوى تاپشىرىيغى :

اۇتىمىسىز فعل لرنى اىشلەتىب، تۈرتكە جملە توزىب كېلىنگ.

اون اوچىنچى درس

هدفلر:

- 1- ملى اوينىلىرىمىزدىن اوغلاق (بزكشى) حقييده معلومات تاپىش.
- 2- گرامر قاعدهلرىنى يخشىراق اورگنىش.

سۈرەقلەر:

- 1- اوغلاق چاپىشنى كۈرگەسىزمى؟ او، قندەى اوينى؟
- 2- چاپ انداز دېب كىمەنى ايتىدەيلر؟

اوغلاق

اوغلاق (بزكشى) عزيز و جانه جان اولكەمизنىڭ ملى و عنعنوى ورزشلىرى سنهلەدى. شونىنىڭ اوچون خلق ارا جهانى ورزشلىرى آرەسىدە بىر رسمى سپورت گە ايلىڭن.

بو ورزش، قچان و كيمىلر تمانىدىن اورتەگە كېلگەنلىگى حقييده تورلى فكرلر بار. بو لفظ بىر توركى سۆز بولىپ، "اپچىكى" بالەسى گە آيتىلەدى. حاضرچەلىكىدە افعانستان اوغلاق مسابقه لىريدە اپچىكى دن اپمس، بلکە اوچكى دن فايىدەلەنيلەدى.

اوغلاق، اوپينى كيم عزيز اولكه ميزنينگ شمال ولايتلریده رواج دير. بوگونگى كوندە افغانستان نينگ باشقە ولايتلریده هم رواجلنگن. دېمك، بو اوپين اوذاق اۇتمىشلەرن بويان تورك خانلىرى، بېكلىرى و چاپقۇنچى لرى حيوانلرنى أوب، آت اوستىگە، كۇتهريپ، آليب كېلر اپكن لر.

چون اوغلاق قدىم دە كورەش و مبارزە نشانەسى اپدى. تورك باتورلرى كورەش ميدانىدە آت اوستىدە قىلىچ اوينەتىب، ياو لشكرينى يېنگىب، قەرمانلىكىلر كۈرسەتر اپدىلر. انه شو اوچون بو عنعنه حاضر گچە خلقىمىز آرەسىدە اوزگەرىپ، يورتىمىزدىن علاوه دىيانىنگ آيرىم اولكه لرى جملەدن اورتە آسيانىنگ تورك جمهورىتلىرىدە هم سقلەنib قالەدى. بو مسابقه اولكه مىزدە نورۇز بىرەمى و تورلى تۈى لر مناسبتى اوچون يۈلگە قۇيىلەدى. اوغلاق چاپەدىيگەن لر (چاپ اندازىلر) گروپلرگە بۈلەنib، اوшибو قىزىق اوپين نى اوتکزەدىلر. اوшибو اوپين دن آلدەن جەرچىلەر تمانىدەن جەھر اورىلەدى، كېن اوغلاقچى لر، آت اېگەلرى و اوغلاققە قىزىققۇن كىشىلەر "اوغلاق ميدانىگە" بىغىلەدىلر. جەرچىلەر بىرینچى اوغلاق نى اعلان قىلىڭچە "اوغلاقچىلەر "اوچك" نى "حلال دايىرە" سىدەن كۇتهريپ، بىراغەن ايلتىپىب، قىيەن دن "جۇنە" گە كېلتىرىپ تىشلىپ، تارتىق و جايىزە اېگەسى بۈلەدىلر.

اوغلاقچى و اوغلاق آتى نىنگ خاص كىيم و يراغلىرى بۈلەدى. چاپ اندازىلر اوچون "جامە كار" ، "اوکچەلىك اپتىك" ، و اپتىك اىچىدىن اياڭ نىنگ ايڭى تمانىدەن قۇيىلەدىگەن مخصوص تختەلر، يۈنگ دن تىارلىنگن و يا مخمل تىكە دن توزەلگەن "چلوار ياشلوار" و اوغلاقچى اياغلىرىگە شال دن تۈقىلگەن "دولاق ياشلار" ، "شىراق، توبى ياشلار" ، "چلوار ياشلوار اوستىدەن باغلەنەدىيگەن "بېل بۇشاق ياشلار" ، جامە كار ياشلار اوستىدەن باغلەنەدىيگەن مخصوص بېلباخ، دستەسى كوموشلەر بىلەن بېزەتىلگەن "قەمچى" ياشلار دير.

آت نىنگ اسبابلىرى:

يوگن، اوزەنگى، اېگر، توش آيىل، تارتقى، تېرىلىك، جول، چىرگى، جانلىك. سرزىن، باستىرىق دن عبارت دير.

اوغلاقچىلەر اوغلاق چاپىش پىتلىرىدە خاص سېسىلىرنى چىقىرىپ آت چاپەدىلر. آتنى هىدەش و چاپتىرىش حالتىدە "چو، هە" دېب، آتنى سقلەش و تۆختەتىش حالتىدە "دور، تور

و اړغلاق نی "جُرنه" دن کوتھریب چاپیش یا تقیم حالتیده "أوج" لفظی نی ایسلته دیلر. اړغلاق نی کوتیریب ایاغ آستیگه آلیب "تقیم" حالتیده بارهه یاتګن اړغلاقچی ګه اوز یېولادشلری "هیده!" هه، دی! "چاپتیر!", "قویمه!", "هوپ!", "چوو!" لفظلر ایسلته دیلر. آت ګه قره شه دېگن و "آت باقر" کیشی لرگه "سېبیس" دېدیلر.

یوقاریده کېلتیریلکن اصطلاحونینګ برچه سی تورکی سؤزلر دیر. شونینګ اوچون "اړغلاق" نی تورکلر اورته ګه کېلتیریلکن دېسک، خطاب میں.

اړغلاق مسابقه سی حاضرگی کوندہ عزیزاً اولکه میز افغانستانه رسمي توس آلګن و خلق ارا اویین لر قطاریده کته مقام و شهرتگه اېگه بولګن. بو عنعنوی ورزش اولکه میز نینګ بېر تعداد ولايتلری جمله دن جوزجان، فارياب، سرپل، بلخ، سمنگان، قندوز، تخار، بدخشان، بغلان، پنجشیر، پروان، هرات و کابل ده خاص بېر طنطنه بیلن بجريله دی و کوپراظ، کوز و قیش فصل لريده یېول ګه سالینه دی. آتلر نینګ هر توری بوله دی: توریخ، سمن، جیرن، قیر شونینګ دېک آتلر بډیاق و رنګ جهتیدن قوییده ګی لردن عبارت: سوخین، تران، مشکی، قیزیل، قشقه یا سقر، بادام ګل، سور، قیرات، چبرد و باشقه لر و بولرنینګ هر بېرى خاص بېر اسم نی افاده اړته دی.

اساسی توشنونچه:

"اړغلاق" ملي ورزشلر نینګ بېرى بولیب، بو اویین کوپراظ اولکه نینګ شمال تمانیده همده کابل ده ملي بېر هم لر توی و قوانچلیک کونلریده اوتكه زیله دی. اړغلاق اصلیده تورکلر تمانیدن اورته ګه کېلیب، کېښچه لیک باشقه خلقلر و اېللر اړه سیده هم رواجلنګن. بو ګونګی کوندہ بېر ملي و خلق ارا مسابقه لری صفتیده تن آلينګن.

فعالیتلر:

- ۱- اۇقووچىلەرنىن اىكىي كىشى اۇغلاق حقىيە شفاهى معلومات بېرسىن لە.
- ۲- اۇقووچىلەرنىن بىر كىشى آتلىرى تۈرى توغرىسىدە سۈزلىپ بېرسىن.
- ۳- اۇقووچىلەرنىن بىر كىشى مسابقهسى حقىيە اۇرتاقلىرىگە معلومات بېرسىن.
- ۴- اۇقووچىلەرنىن بىر كىشى درسەدەگى يىنگى لغتلەرنى تختەگە يازسىن و هرقىطاردىن بىر اۇقووچى لغتلەر معناسىنىننى آيتىپ بېرسىن.
- ۵- تصویرىدە نىمەلەرنى كۈرهسىز؟ او حىقدە سۈزلەنگ.
قوبىيەگى سۈراقلارگە چقان جواب قىتەرينگ:
 - ۱- "اۇغلاق" قىندەي بىر سۈز دىر؟
 - ۲- اۇغلاق كىيملىرىنىڭ اۇرتەگە كېلگەن؟
 - ۳- اۇغلاق، اولكەمىز نىنگ قىسىنى لايتلىرىدە بىرىلەدى؟
 - ۴- اۇغلاق قىسى كونلاردا بۈلۈپ اۇتەدى؟
 - ۵- نېچە خىل آتنى تائىيسىز؟
 - ۶- "جۇنە" دېب نىمەنى آيتىدىلر؟
 - ۷- اۇغلاق نى اولكەمىزدە درى تىلىدە نىمە دېيدىلر؟
 - ۸- اۇغلاقچى نىنگ كىيم اسبابلىرى نىمەلەردىن عبارت؟
 - ۹- آت اسبابلىرى نىمەلەردىن عبارت؟

اوى تاپشىرىيغى:

درسەدەگى يىنگى لغتلەرنى اجرەتىپ ھىمدە معنالىرىنى يازىپ، اولىرىن نېچىتە جملە يازىپ كېلتىرىنگ.

گرامر قاعدهلرى:

قوىيىدەگى جملەلرگە دقت قىلىنگ:

- ١- اۇغلاق چاپىش و بو ملى اوپىيننى يو~~كسلتىريش~~ هربىر اۇغلاقچى و ملى تاجىنинگ بورچى دىر.
- ٢- مېن تونا~~كون~~ چاپ اندازىلر بىلەن اوچرهشدىم.
- ٣- اۇغلاق چاپىش انسانگە كوج بىغىشلەيدى.
- ٤- هر بىر اۇغلاقچى، اۇغلاق آلشىننى اىستەيدى.
- ٥- اۇغلاقدە بوتون الماق، چاپ اندازى ذوق لنتىرەدى.

يوقارىيەگى جملەلرده تىگىگە چىزىق چىزىلگەن سۈزلىر، " فعل نامى (اسم فعل)" يا مصدر دېيلەدى. شو اوچون "حركت نامى" نى قويىدەگىچە تعرىفلىه يىمىز:

ايش - حرکت نامىنى بېلدىرىپ، زمان و شخص سانىنى كۈرسىتمەيدىيگەن فعل شكلى حرکت نامى دېيلەدى. حرکت نامى قويىدەگىچە يىسەلەدى:

بويروق فعل (يا اوژەك فعل) + (يش) يا (ماق) قوشىمچەسى؛ اۇرنىكلىر:

اوچى + ش = اوچىش

اوچى + ماق = اوچىماق

فعالیتلر:

قوییده‌گی جمله‌لرده " فعل نامی" یا مصدرلرنى كۈرسەتىنگ:

- ١- بىلىم آلىش و يوكسلەلېش اپنگ شرفلى بورچىمىز دير.
- ٢- هر كىيم بىلىم اورگنىش نى ايستەيدى.
- ٣- آلپ ارسلان مكتبىدە اۇرتاقلىرى بىلەن درسى حقىدە سۈزلىشنى ياقتىرەدى.
- ٤- امتحانلرده كامىاب بولماق بىرچە اوقدوچىلەر مقصىدى دير.
- ٥- هر ياشى اولوغنى حرمت اپتىش كېرەك.

اوى تاپشىرىيغى:

٤- قويىدەگى متن دن " فعل نامى" نى كتابچەلرینگىزگە كۈچىرىپ كېلتىرىنگ!

اوغلاق، اولكەمېزىنинг ملى سپورتلىرىدىن بىرى دير. اوшибو ملى سپورتنى سقلش كېرەك. هر كىيم چاپ انداز بولىشنى ايستەيدى. جمعە كونى كابلدە كېنگ و قىزىق اوغلاق اوتكىزىلگەن اېدى. تۈلقون، طغرل دن اوغلاققە آلىب بارىشنى ايستەدى. طغرل تۈلقون گە ايتدى: بوندە قىزىق اوغلاقنى كۈريش كېرەك. نېڭە كە بو مسابقه گە اولكەمېزىنинг كۈپرەق ولايتلىرىدىن اوغلاقچىلەر قىتنەشەدىلەر.

اوْن تُورتىنچى درس

هدفلر:

- سیف الملوك داستانی حقیده معلومات تاپىش و بو داستاندن حیاتىدە فایدهلىش.
- فعل نسبتلىرىنى اوْرگىش و قوللەسى آلىش.

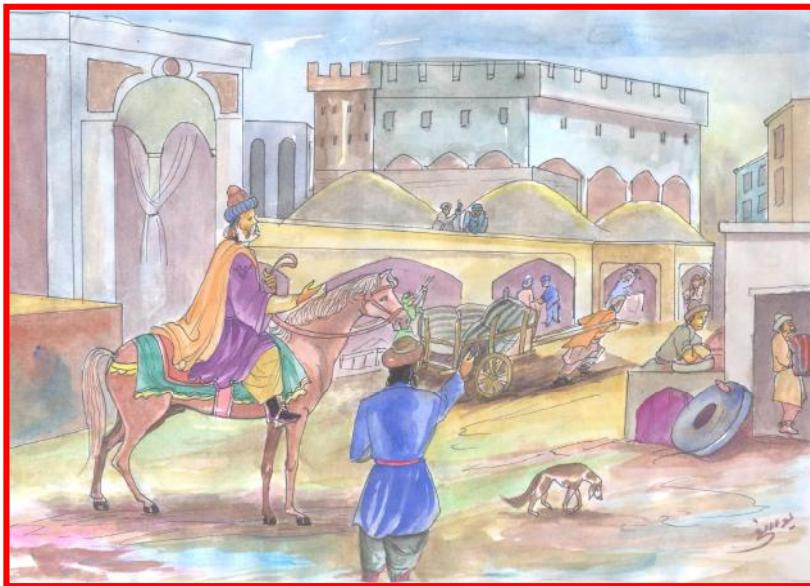
سۈرەقلەر:

1- قصە بىلەن حکايەنینگ فرقى نىمە دىر؟

2- داستان دېب نىمەنى آيتىدۇ؟

سیف الملوك داستانى

تۈقىزىنچى هجرى قمرى عصرىدە اۋزبېك تىليلىدە شعر و شاعرلىك بىلەن شغىللەدىگەن اتاقلى شاعر مجلسى، خلق آغزەكى ادبىاتىدىن فایدەلىپ سیف الملوك داستانىنى يازىدە. مولانا مجلسى خوارزملىك بۇلگەن، كېنچەلىكىدە، بخاراگە بارىب، اوشە شهردە بېرىشىدە و عبىدالله خان و اوينىڭ اوغلى عبدالعزىزخان سرايىلىرىدە يېئل تاپىب، اولى خدمتىدە بۇلەدە.

مجلسى خوش صحبت و مجلس آرا كىشى بولىپ، سۈزلىرى بليغ، و شعرلرى مرغوب اپدى، او كۈپ يخشى قصيدهلر و لطيف غزل لرنى يرهتهدى. شعرلرى باينىنگ توجهىسىنى اۋزى سرى قرهتهدى و اوينىنگ مധىدە بىر قصيده يرهتىپ، حضورىدە اۋقىيىدى و باير يېتى مىنگ تنگەنى صله شكلىدە اونگە بىرماقچى بولەدى.

مجلسى، سيف الملوك قصهسىنى يىگىتلىك زمانلىرىدە يازىدە و انهشۇ وقتلرده غريبلىك و مسافرلىكده يار و دوستلريدىن آيرىلىپ، كۈپ رنج و عذابلرگە اوچرەيدى.

مجلسى، سيف الملوك داستانىنى ايجاد اپتىشىدە حيدر خوارزمى نىنگ گل و نورۇز داستانىدىن الهام آلهدى. بو اثر اۇزبېك ادبىاتى داستانچىلىگى نقطە نظرىدىن جودە كۈپ اهمىتىگە اپگە دىر و بو بولىمەد يرهتىلگەن بىرىنچى داستانلاردىن حسابلنهدى.

مجلسى سيف الملوك داستان نى يازىشىدە گل و نورۇز داستانى دن علاوه هزار و يكشىب داستانلىرى و خلق آغزەكى ادبىاتى و شو كى خلق شاعرلرى اثرلىرى نىنگ شكللىرى و نمونەلريدىن فايدهلنهدى.

سيف الملوك داستانىدە، مصر پادشاه سى صفوان اوغلى عاصم اوبيىدە اوغلى بولەدى. اونگە سيف الملوك آت قويىدە، شونگە اوخشاش اوينىنگ وزىرى حامدىنىنگ ھم اوبيىدە اوغىل توغىلەدى و اونگە صاعد دېب آت قويىدە و بو ايكلە يىنگى توغىلىگەن بالەلر ايمكداش بولىپ، بىر يېرده اوسمەدىلر و تورلى حادىتلرنى بىرگەلىكده باشدەن كېچىرەدىلر.

شونىنگىدەك فتىئە پادشاھسى شاھىبال شاھ نىنگ قىزى بدىع الجمال، سيف الملوك بىلەن اويلنەدى و اوينىنگ ايمكداشى صاعد، سراندىپ پادشاھسى نىنگ قىزى بدىع الملوك بىلەن اويلنەدى و اداغەدە سيف الملوك بىر عادل پادشاه صفتىدە سلطنتنى باشقىرەدى و صاعد اوينىنگ وزىرى صفتىدە تعىين اپتىلەدى.

سيف الملوك داستانى نىنگ اصل مقصدى دولتلر و ملتلر اورتەسىدە صلح و تىنچلىكىنى برقرار قىلىش و ايناغەلىك و انسان سپورلىكده حيات كېچىرەش دىر و مجلسى انهشۇ فكىرلرنى اوندە ايلگرى سورەدى و اولر خىمنى دە عشق، وفا، صداقت، دوستلىك، صمىمىت، اپركلىك و جان نثارلىك كى فضىلتى لرنى كمال پايەسىگە اپرىشىتىرەدى.

سیف الملوك داستانی بوتون تورک خلقلىرى تمانىدەن ايليق كوتىب آلينىدە. بو داستان اوزبېك ادبىياتى نىنگ گۈزەل و خلق سېويب اۇقىيىدىگەن داستانلاردن دىر و اوشبو اولمس اثر نىنگ يازىلىشىدەن سۈنگ، صلاحى گل و نورۇزنى، نادر ھفت گلشنى و صىقلى بەرام و گل اندامنى يرهتىب اولوسلىر اختيارىدە قويىھىدىر و بولرنىنگ ھممىسى سیف الملوك كى عشقى داستانلار زىمىنى دە يرهتىلەدە.

اپر اوغلى

اپر اوغلى كىيم قدم قويىسە چو يۈلغە
قدم يۈلدە كېرەك دور، باشى قولدە
جەھان دە نېش كۈرمەئى نوش بۈلمس
مرادىن تاپمەيىن عاشق قووانمس
جفا چىكمەئى كىيشى غە، راحت اولمس
اگر كۈيىس اوتونغە، جوش بۈلمس
چو دەقان چىكمەسە جبر و جفاسىين
پېمىش لر نىنگ كىيشى كۈرمىس و فاسىين
شەھرلەر تىلىنى باغلەسە بۈل سور
ھرزە گوئى لر تىلىنى نېتسە بۈل سور؟

سیف الملوك داستانى ذوقافتىتىن مىثنوى قالبىدە يازىلىگەن و گل و نورۇز وزىنيدە دىر. بو عشقى داستاندە اپزگولىك، ياۋوزلىككە، ياختىلىك، قرانغولىككە و ايجادى سىيمالار سلىبى سىيمالارگە غلبە قازانھىدى و انسان نىنگ ارادەسى و كورەشى سعادت و اختيارلىككە قىشى بۈلگەن خصمگە پىروز بۈلەدە.

اساسی توشونچه:

سیف الملوك داستانی تؤقیزینچی هجری عصرده اتاقلی شاعر مجلسی تمانیدن برهه‌تیله‌دی. بو داستان نینگ ایجاد اپتیشی ده حیدر خوارزمی نینگ گل و نوروز داستانی دن الهام آلينگن. او نینگ اصل مقصدى ملتلر و دولتلر اورته سیده صلح و تینچیلیک‌نى اورنه‌تیش و ایناغه‌لیک و انسان سبورلیک‌دە حیات کېچیریش و اولر ضمنى ده عشق، وفا، صداقت، دوستیلیک و صمیمیت، مردانه‌لیک و جانفادالیک کبى فضیلت‌لرنى ایلگرى سوریش دیر.

فعالیتلر:

- درس متنى نى قونت بیلن اوقيب، قوييده‌گى سۈراقلرگە جواب بېرىنگ:
- سيف الملوك داستانی قىسى اتاقلی شاعر تمانيدن قىسى عصرده ایجاد اپتیله‌دی؟
- مجلسى با بر حقىدە نىمەلر برهه‌تىدە و او نینگ قىسى قىسى قسم شعرلىرى با برنىنگ توجھىسىنى اوزى سرى قره‌تەدی؟
- مجلسى، سيف الملوك داستانىنى قىسى ياشدە يازىدە و اوشه وقتده او نينگ تىرييک چيليك وضعى قىنده‌ي ايدى.
- سيف الملوك داستانى اوزبىك ادبىاتى داستان چيلىگى گە نيمە اهمىتىگە اېگە دير؟
- مجلسى، سيف الملوك داستانى نى برهه‌تىش ده قىسى مثنوی دن الهام آلدە و اوندن تىشقرى بو داستان قىسى داستانلار بیلن ماس كېلەدە و اوندە خلق شاعرلىرى اثرلىرى نينگ نيمەلر يىدىن فايىدەلندى؟
- سيف الملوك داستانى دن كېبن قىسى عشقى داستانلار بو زمينه‌دە كىيملىر تمانيدن برهه‌تىله‌دی؟
- سيف الملوك داستانى قىسى مملكت‌لرنىنگ پادشاهسى و وزيرى نينگ اوغىل و قىزلرى ارھسىدە گى عشقى و اجتماعى مناسبىت‌لردن حكايت اپتەدە؟

- ۲- يانمه- يان اولتيرگن لر سيف الملوك داستاني بارهسيده فكر المشتيريب، بحث اپتسين لر.
- ۳- هرقطاردن بير كيشى نوبت بيلن توريب، سيف الملوك داستاني بارهسيده اوژ فكرلرينى باشقەلرگە بىلدىرسىن.
- ۴- هرقطاردن بير كيشى توريب، اپر اوغلۇ عنوانلى شعرنى دكلمه قېلىسىن لر.
- ۵- اوقدوچىلر تۈرت گروپ گە بۈلەنیب، اپر اوغلۇ شعرى حقيده فكر المشتيريب بحث اپتسين لر و معناسىنى كتابچەلرiddه يازسىن لر.
- ۶- هرگروپدن بير كيشى يازگن مطلبىنى باشقەلرگە اوقيب بېرسىن و باشقەلر تۈغرى يا ناتۇغىرىلىگى بارهسيده فكر بىلدىرسىن لر.
- ۷- قويىدەگى لغتلەنى اوقيب، معنالىرىنى لەتنامەدن تاپىب، مناسب جملەلرده ايشلهتىنگ:
- سراي، مجلس ارا، بليغ، مرغوب، تنگە، صله، يوزمه-يوز، الهاام، ايمكداش، سراندىپ، قواواماق، هرزه گۈمى.

اوى تاپشىرىيغى:

سيف الملوك داستانى نىنگ نتيجە و مفهومى حقيده قىسىقە بىر متن يازىب كېلتىرىنگ!

گرامر قاعده‌لری:

فعل نسبت‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اُوقیب، تگیگه خط چیزیلگن سوْزلرگه دقت قیلینگ: دلبر یسندی، صنم کییندی، اولر سوْلشدى، بالهـلر اوینشدی، تېمور یوویندی، باتور چۈمىلدی، مېوهـلر تېرىلدی، سوو سېپىلدی، نەھال اپكىلدی يوقارىدەگىي جمله‌لرده فعل و فاعل اُرتەسىدەگى مناسبتنى كۈرهسىز. حرکت و ايش کىشىنىڭ اُزى تمانىدن، اُزگە بير شخص، كۈپچىلىك ياكە شخصى نالىق كىشى آرقەلى بىجريله‌دى بوجمله‌لرده حرکت و ايش دلبر، صنم، اولر، تېمور، باتور، مېوهـلر و سووگە قىته‌دى و اولرگە نسبت بېرىلەدى يسندی، کیيندی، سوْلشدى، اوینشدی، يوویندی، چۈمىلدی، تېرىلدی، سېپىلدی نسبت بېرىلگن فعل لر دىر.

فعل نسبت‌لری:

فعل نسبتى ايش - حرکت بىلن بىرچىچىسى اُرتەسىدەگى (فعل و فاعل) مناسبتنى كۈرستەدى. دېمك ايش حرکت بىرار شخص تمانىدن بىرار بىر نرسە، جاي و يا بىرار حادثه اوستىدە عمل گە آشىرىلەدى. تىلە انهشۇ مناسبتلرنى افادەلەيدىيگەن فعل نىنگ گرامرى شكل‌لری بار مثال صورتىدە: كۈرماق فعلىنى يوقارىدەگى مناسبتلر نقطە نظرىدىن آليب كۈرەيلەك:

كۈريلدى: فعل حرکتىنىڭ بىرچىچىسى نا انىق اپكىنلىكىنى بىلدىرەدى. بو مجھول نسبت، كۈردى: حرکت بېواسطە كىشىنىڭ اُزى تمانىدن بىجريله ياتىگنى نى افادەلماقدە. بو، اُزلىك نسبتى; كۈردىردى; حرکت نىنگ بىرچىچىسى باشقە بىر شخص اپكىنلىكى نى بىلدىرىب تورىپىدى. بو، آرتىرمە نسبتى: كۈرىمە نسبتى، بو فعل نىنگ شكلىدە حرکت نىنگ بىرچىچىسى اُزگە شخص اپكىنلىكى نى افادەلەيدى. بو، مجھول نسبتى; كۈريشىدى; ايش حرکت بىر نېچە شخص تمانىدن بىرگەلىكىدە بىجريله‌دى، بو بىرگەلىك نسبتى دىر.

فعالیتلر:

- ۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اُقیب، اولرده سُوْز نسبت‌لرینی کُورسەتىنگ:
 - گۈزەل اوکەسىگە قرەدی، تورسون اوی وظیفەسىنى، بىچەپايدى.
- سېور، توى دە يىندى، اولوغ بېك دوستى بىلەن سۈزلىشدى، توران انجمنى دە نوايى شعرلرى اُقىلدى، تېمور ساعتىنى كۈرسىتى، طاهر قوشلرنى اپكىن زاردن اوچىردى.
- ۲- درس نىنگ بىرینچى بولىمىدىن فعل نسبت‌لرینى تاپىپ، كتابچەلرینگىزگە كۈچىرىنگ.
- ۳- هرقطاردن بىر كىشى تورىپ، فعل نسبت‌لرینى انيقلابىچى بىر جمله آيتسىن، باشقەلر تۈغرى و ناتۇغىرلىيگى حقيىدە اۋز فكىرلرینى بىلدىرسىنلر.
- ۴- يانمه- يان اۇلتىرگەنلر، اۆزلرى بىلەن سۈزلىشىپ، فعل نسبت‌لرینى انيقلابىچى بىر جمله يازسىنلر.
- ۵- هرقطاردن بىر كىشى تورىپ، نوبت بىلەن توزگەن جمله‌لرینى باشقەلرگە اُقىب بېرسىنلر و باشقەلر اۋز فكىرلرینى بىلدىرسىنلر.

اوى تاپشىرىيغى:

فعل نسبت‌لرینى انيقلابىچى بېش- آلتى جمله يازىپ كېلتىرىنگ.

اون بېشىنچى درس

هدفلر:

- درس متنىنى انگلش و او حقدە نظر بىلدىرىه آلىش.
- گرامر قاعدهلارنى چوقورراق اۇرگىيپ، متنلر و جملەلردى كۈرسىتە آلىش.

سۈراظلىرى:

- معتدىل فصل قىندهى فصلنى اىتىديلر؟
- معتدىل لىكىننىڭ انسان حىاتىدە قىندهى فايىدەسى بار؟

اعتدال

بەھار آىي اپدى، هوا بولۇتدىن تۈلىپ، ياغمىر صەندىنەلرى دېك يواش- يواش ياغىب، درختلار يېرەلىرى يەم- يېشىل بۈلۈپ، گل لرى يىشىنەيدى. اوشبو عجايىب و چىرايلى مىظۇرەلر ھەر بىر انساننى ھىجانگە سالاردى. كۆكلەم نىنڭ اوشبو ملايم و يومشاق بىلى استە- سېكىن اېسىپ انسانلار و بىرچە جانلى داڭلار و قالەوپرسە كۆكتىلر و كۈچتەلرگە فرحت بىغىشىلدى. هوا جودە ھەم معتدىل و اورتەچە حالتىدە اپدى. مېن اېسە اويدىن چىقىپ، مكتب تمانگە بارىدىم. قرهسم، يۈلەدە اوز شاگىردىلىرىمدىن باتۇر، قەھىخان و اولوغ بېك بىر موضوع اوستىدە بىحلىشىپ بارى اپكەن. مېن اېسە اولرنىنڭ آرقەسىدىن، صحبتلىرىنى اېشىتىپ، قىنى بولۇر نىمە حقىدە بىحلىشىر اپكەن لر دېب، استە- سېكىن بارە وېرىدىم و ...

سەككىزىنچى صىنفانىنڭ اول نۇمرەسى باتۇر، قەھىخان و اولوغ بېككە قەھب: هەر بىر اىشىدە اعتدالنى سقىلش كېرەك. بو اىش يېمك يېيىش و سۈزۈش دە ھە عملگە آشەآللەدى. آتە باپالارىمېزىننىڭ: "تېز كېتىگەن، تېز يېقىلر" دېگەن آلتىن سۈزۈلىگە بناءً هەر بىر آدم تىرىيكلىيە اعتدالنى نظردە توتىشى ضرور.

شوندە اولوغ بېك، باتۇرنىنڭ آيتىگەن گىپلىرىنى تصدىقلەب قەھىخان گە قەھب، قىنى سېن بۇ حقدە نىمە دىماقچىسىن؟ دېدى: شوندە قەھىخان!

- مېن ھم باتونىنىڭ اىتىگن گپلىيگە قوشىلەمن؛ چونكە او اعتدال حقيده يخشى گينه معلومات بېرىدى. ھر بير كىشى اۋز حياتىدە بىرچە ايشلارده اعتدالنى نظردە توتىشى كېرەك. ايشلارىدە اعتدالنى نظردە توتكىن كىشى هېچ قچان خوار بۇلمەيدى و بىرچەنинگ آلدидە كەنە حرمىتگە سزاوار بۇلەدى. آينىقسە سىز و بىز مكتب اۇقووچىلىرى كېلىنگلەر بو اهمىتلى مطلبنى كوندەلىك ايشلارىمىزدە اۆزىمىزگە اورنک قىلەيلىك.

مېن اپسە اولرنى صحبتلىيگە ارهلشىب، ھە بالەلر؟ نيمە حقيده سۈزلشىب تورىب سىزلىر؟

اولر بىردىنگە آرقەللىيگە قرهب:

السلام و عليكم استاد، بىز بىلەمەگن اىكىنمىز، سىز قچان كېلىنگىز؟ دېدىلر.

- مېن قىشلاق باشىدىن، شو بىرگچە بىرچە صحبتلىينگىزنى اپشىتىپ تورىبمن، باتور جاننىڭ "اعتدال" حقيده بېرگەن معلوماتلرى جودە توغىرى ابدى. بىز اعتدالنى ھر بىر موضوعىدە كۈرە آلەممىز، بو موضوع خواه انسان گە تېگىشلى مسلەلرەدە بۇلسىن و يا حىياتنىنىڭ باشقە بۇلۇملىرىدە. منه كېلىنگ اوشبو موضوعنى اۋازاق كېتمىسىن كۈرىپ تورگان يىل نىنىڭ آب و هواسىدە مثال بېرە آلەممىز؛ يعنى حاضر يىل نىنىڭ بىرینچى فصللىرىدە هوا جودە ھم ملايم و ياقىملى، بىز انهشوندەي فصلنى معتدىل فصل دېيمىز. انسان ھم حياتىدەگى بىرچە ايشلارىگە اعتدالنى نظردە توتسە، او ھەدايم موفق و كامىاب بۇلەدى.

باتور، اولوغ بېك و قره خان، مېنинگ بېرگەن مثالىمدىن خرسند بۇلۇپ، تشكىر اپتىدىلر.

اساسى توشۇنچە:

اعتدال ھر بير اىشىدە انسان نى موققىتلىرگە اپرىشتىرەدى. شو اوچون ھر بير كىشى كوندەلىك ايشلارى ھمدە بىرچە بىرچە ياتىگن عمللىرىدە اعتدالنى نظردە توتىشى كېرەك. بو مسئلە تورلى ساھەلرەدە نظرگە آلينسە حىات يخشى كېچەدى. بو اهمىتلى و ارزشلى مطلبنى بىرچە ايشلارىدە نظردە توتىشىمىز لازم.

لغتلر: يواش- يواش، يپراق، چيرايلى، منظره، هيجان، يېل، اېسماق، معتدل، يىشنىيدى، يەم-يىشىل، اعتدال، كۈكت، فرحت، اورنك، ارەلشماق

فعالىتلر:

- ١- بىرىنچىدە، اۇقووچىلر درسده يىنگى لغتلر معناسىنىنی اورگىنib جملەلرده ايشلتىسىن لر.
- ٢- اۇقووچىلردىن ايكىيەسى درس متنىنى قرائت اېتىب، هىمە نېچىتەسى اېسە درس حقىدە معلومات بېرسىن.
- ٣- "اعتدال" سۈزى، متنىدە نېچە قىتلە تىكارالىنگن؟
- ٤- اۇقووچىلر گروپلارگە بۈلەننەپ، ميانە رولىك حقىدە اۇز نظرلارىنى ايتتىسىن لر.
- ٥- اعتدال قىسى تىل لەنинگ سۈزى دىر؟
 - الف: اۇزبېكچە
 - ب: اۇزبېكچە- عربچە
 - ج: فارسچە
 - د: عربچە
- ٦- اعتدال دېگىنە نىمەنى توشونەسىز؟
- ٧- اعتدالنى نظردە توتىگەن كىشى نىمەگە اىرىشىدە؟
- ٨- معتدل ھوا يىل نىنڭ قىسى فصل لىريدە بۈلەدە؟
- ٩- باتور، اولوغ بېك و قره خان گە نىمە حقىدە سۈزلىپ بېرىدى؟
- ١٠- قره خان، اولوغ بېك كە نىمە جواب بېرىدى؟
- ١١- باتور، اولوغ بېك و قره خان اۇز اۇقيتۇوچىلارىدىن نىمەنى سۈرەدىلر؟
- ١٢- باتور، اولوغ بېك و قره خان نىنڭ اۇقيتۇوچىسى اولرگە اعتدال حقىدە نىمە دېدى؟

اوى تاپشىرىيغى:

اعتدال حقىدە اۇن سطرلىك بىر مقالە يازىپ كېلىتىرىنگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرده، تگیگه چیزیق چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلينگ:

۱- مېن مكتب ده اۇقىيىمن.

۲- ارسلان كتاب اۇقىدى.

۳- باتور، اولوغ بېك و قره خان سكىزىنچى صنفده اۇقىيدىلر.

۴- اۇقووچىلر اوى تاپشىرىقلىرىنى بىرىدىلر.

۵- بورگوت اوکەسىگە ايش بويوردى.

يوقارىدەگىي جمله‌لرده تگیگه چیزیق چیزیلگن سؤزلر "باش نسبت" يا "انيق نسبت" دير. شونىنگ اوچون "باش نسبت" نى قويىدەگىچە تعرىفله يىمىز:

انيق يا باش نسبت: بو نسبتىدەگى فعل حرکتنىنگ اېگە (شخص) تماينىدىن

بىرىلىشىنى بىلدىرىدە. حرکت نىنگ پىدىدە اېسە تۈلدۈرۈچى يا كە (اورىن حال)

وظيفەسىدە كېلەدى. انيق نسبت يساوچىدە مخصوص قۇشىمچە يۈق;

مثال اوچون: او كېتدى. او بازاردىن كېلدى.

فعالىتلر:

۱- قويىدەگىي جمله‌لرده "باش نسبت" نى كۈرسەتىنگ:

الف: آيدىن اۇز درسلرىنى اۇقىدى.

ب: زىب النسا اوکەسى بىلەن مكتب گە باردى.

ج: آى خانم سكىزىنچى صنفده نمرە اول بۈلدى.

د: طغىل اوى تاپشىرىقلرىنى بىرىدى.

۲- اون جملە يازىب، او جملەلرده "باش نسبت" يا "انيق نسبت" نى كۈرسەتىنگلر.

٣- قوييده‌گى متنىدە "باش نسبت" لرنى كۈرسەتىنگ:

مېن اويدىن چىقىب مكتب تمان بارىدىم . . . اولوغ بېك، قره خان گە قرهب دېدى: بو
حقىدە نىمە دىماقچىسى؟

شوندە قرهخان: مېن ھم باتورجان سۈزىگە قۇشىلەمن، چونكە او اعتدال حقىدە
يخشىيگىنە معلومات بېرىدى. مېن اولرىنинگ صحبتلىرىگە ارەلشىپ، بالەلر نىمە حقىدە
سۈزلىشىپ بارەتىب سىزلىر؟ دېب سۈرەدىم.

اوى تاپشىرىغى :

اعتدال حقىدە بىر قىسقە انشاء يازىپ، اما اوندە اۇقىتىلگەن فعل نسبتلىرىنى اىشلەتىب
كېلىتىرىنگ!

اون آلتینچى درس

هدفلر:

- اپرکین لیک نیمه‌لیگینی توشونیش و سپویش.
- میرزا امام بېردى بىلن تانیشیش و اوندن اورنك آليس.
- مجھول نسبتی (ناانیق فعللار) نى اورگنیش.

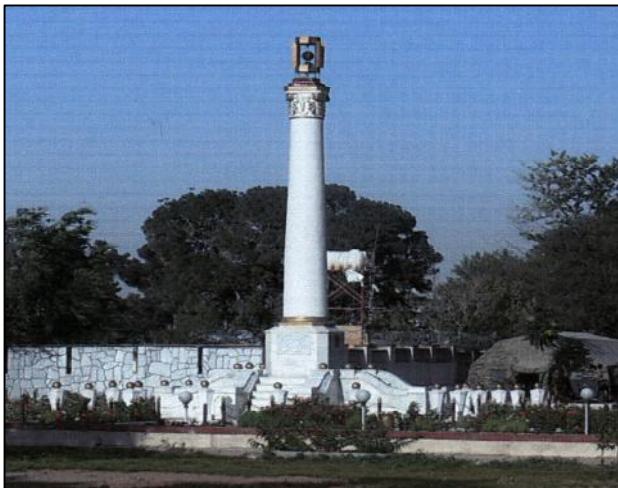
میرزا امام بېردى خان

خداوند بىرچە انسانلارنى اپرکين يېرەتگەن. اپرکين لیک هر بىر انسان و اولكەنینگ طبیعى حقى دىر. اپرکين لیک و استقلال بىرچە ملتلىرى و اولكەلرنىنگ معنوى افتخارى سنه‌لەدە. شونىنگ اوچۇن، هر بىر آگاه ملت اۋز يورتى و آنه تۈپراغى اپرکين لیگىنى قۇلگە كىريتىش اوچۇن جان و مالىنى آيەمىسىن كوره‌شەدە.

سپويملى اولكەمиз افغانستان نىنڭ اپرکين لىگى، استقلالى ھىمدە تۈپراغى بوتونلىگى تارىخ آقىمىدە نېچە مرتە تورلى يىاواز كوچلار و باسقىنچىلەر تمانىدەن باستيرىب آلىنگەن. جملەدن ۱۸ و ۱۹ نىچى عصرلەدە انگلەيس استعمارچىلەرى تمانىدەن باسقىنچىلەر يورىشلەر آرقەلە باستيرىب آلىندى. اولكەميزنىنگ بىرچە باتور خلقى بىرگەلشىب، استعمارچى باسقىنچىلەرگە قوشى كوره‌شدىلەر.

اولکه اپرکینلیگی کورهشیده، اولکه میزده گی تورلی قوملر قطاری اوزبکلر، همده باشقه تورک خلقلىرى هم اولكن اولوش قوشگن لر. اون سكىزىنچى عصردە گى اولکه اپرکينلىگى کورهشلىرى آقىمىدە كۈپىل بىلغا رهبرلر ميدانگە چىقىدى. تارىخى منبىلدە ميرمسجدىخان، نايىب امين الله خان لوگرى، وزير محمد اكىرخان و ميرزا امام بېرىدى خان سينىگرى ايلغار و کورهشچىن رهبرلر آتى ذكر اپتىلگن.

مشهور تارىخچى
ميرغلام محمد غبار، ميرزا امام
بېرىدى آتىنى اوزكتابى
”افغانستان در مسیر تاریخ“ ده
اىسلب اوتكىن. اوئىنگ
يازىشىچە، امام بېرىدى خان
انگلیس استعمارچىلىيگە قوشى
بىرىنچى اوروشىدە ”انقلاب

چىخى“ نى آلغە سوروچى ايلغار رهبرلردن اپدى.

ميرزا امام بېرىدى خان عادى بىر مبارز بولىمەى، بلکه ايلغار و قورقىمس كورهشچى صفتىدە حتى باشقە رهبرلرنى تحرىك قىلماق مقصىدىدە ”شىنامە“ لر هم ترقىتىن. بو حقدە غبار يازهدى:

”... ۱۸۴۰ ميلادى ييل نينگ جولاي آيدىدە اوج كىشى كابل لىك احمد بىرنج فروش، ميرحسن مفتى و ميرزا امام بېرىدى خان پايتاخت نينگ نفوذلى اولوغلىرىنى تحرىك قىلماق اوچون بىر اعلامىيە ترقىتىلەر. اعلامىيەدە اپتىلگن اپدى: اولكەنинگ بىرچە تانىقلى اولوغلىرىنى انگلیسلر تېزلىيىكىدە هندوستان گە سورگۇن قىلەدى. شو اساسدە، اوزلرىنى قوتقىرماق اوچون آلدىنراق حرکت قىلىشلىرى كېرەك.“

منبع لرگه کوره، میرزا امام ببردى خان اصل کابل لیک بولیب، دېمک کابلده توغیلیب اوسگن. قاله بېرسە، او خوشنویس بولیب، او تە چىرايلى خط يازر اپكىن. امير عبدالرحمن خان قدرتگە يېتىگىندىن سۈنگ، او انگليس لرنىنگ اشدى مخالفى بولگىنلىگى اوچۇن، سردار محمدمايمۇپ خان لر بىلەن بىرگە هندوستان گە سورگون قىلىنگەن. او بېردى خوشنویس لىكىدە آت قازانىب، او شە بېردى وفات اپتىگەن.

ھە عزيز او قووچىلەر، اولكەمۇز استقلالى و اپرىكىنلىگىنى قولگە كىريتىش و اونى اسرەشىدە اولكەمۇزدە يىشە ياتىگەن بىرچە خلقلىرى ھمىشە يانمە- يان تورىب، دشمن بىلەن كورەشىب، بارىشىدەن علاوه اوئىنگ تارىخى و مدنىيەتىنىنگ توزە تىشىدە ھەم بىر- بىرلىرى بىلەن هەردايم ايلكىمە- ايلكە تۆختىب، ايشلىپ كېلماقدەلر.

اساسی توشونچه:

عزیز اولکه میز افغانستان استقلالی و اپرکینلیگینی قولگه کیرتیش و اونی اسره شده، برچه قوم و اپلاتلری حصه قوشگن.. میرزا امام بېرىدى باشقە ایلغار رهبرلر بىلەن بېرگە بېرىنچى صفلرده کوره شگن و حتى جهاد رهبرلرینى شىنامە ترقەتىش يۈلى بىلەن مایوس لىكىن قوتقە رىب، جهادگە ترغىب اپتىگەن.

فعالىتلر:

- ۱- صنداشلىرىنگىزدن بېر كىشى درس متنىنى اوقي ياتىگىدە، اونى انىق اپشىتىنگ.
- ۲- میرزا امام بېرىدى نىنگ آتىنى كىيم و قىسى تارىخىدە اپسلەگن؟ اىكى كىشى نوبت بىلەن تورىب، شو حقدە سۈزۈلەسىن.
- ۳- میرزا امام بېرىدى آتى استقلال رهبرلرى قطارىدە قىسى رهبرلر بىلەن بېرگە توپىلگەن؟ بېر كىشى تورىب سۈزۈلەسىن.
- ۴- میرزا امام بېرىدى انگليس استعمارچىلىرىگە قرشى کوره شى آقىمیدە كابل شهرىدە قىداق فعالىتلر قىلگەن؟ اىكى كىشى نوبت بىلەن تورىب، شو حقدە سۈزۈلەسىن.
- ۵- قويىدەگى سۈزلەرنى معنا قىلىنگ و اولىدىن بېر نېچتەسىگە جملە توزىنگ: توپراق بوتونلىگى، باسىقىنچى، تارىخ آقىمى، ایلغار، کوره شچن، آلغە، سورگون، شىنامە
- ۶- هر قطارىدىن بېر كىشى نوبت بىلەن تورىب، سۈزلەرنىڭ معناسىنى اوقيسىن و توزگەن جملە لىريدىن بېرتەسىنى باشقە لرگە اوقيسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

اپرکينلىك حقىدە تۈرت - بېش سطرلىك بېرمتىن يازىپ كېلتىرىنگ!

گرامر قاعده‌لری:

مجھول نسبت (نالانیق فعل):

قوییده‌گی جمله‌لرنی اوقیب، اوندہ‌گی فعللرگه دقت قیلینگ:

- استعمارچیلر تمانیدن باستیریب، آليندی.
- چقريق کارتلری ترقه‌تيلدي.
- او ترهندی و بېزهندی، كېپن تۇی گە جۇنه‌دى.
- بویورىلگن ايشلر، بجرىلدى.
- پخته‌لر تېرىلدى.

يوقارىدە‌گى گپ‌لرده‌گى:

آليندی، ترقه تيلدي، ترهندی، بېزهندی، بجرىلدى و تېرىلدى فعللرنىڭ بىرچەسى

مجھول نسبت يا نالانیق فعللر دير. اونىنگ تعریفی قوییده‌گىچە:

مجھول نسبت (نالانیق فعل):

ايش - حرکتنىنگ انيق بجروچىسى معلوم بۈلمە‌گن فعل، نالانیق فعل يا مجھول نسبت دېيلەدی؛ مثاللار: سينديرىلدى، كۈرىندى، اورىندى، سورىلدى، بۈيلىدی، بىلىندى و باشقەلر.

نالانیق فعللر (ن، يىن، ل و يىل) قوشىمچەلری ياردىمىدە توزىلەدی.

فعالیتلر:

- ۱- میرزا امام بېرىدى حقيىدەگى متنىن نالانيق فعللىرنى تاپىب، كتابچەلر يىنگىزگە يازىنگ.
- ۲- قويىدەگى جملە (گپ) لىدن نالانيق فعل ايشلەتىلگىنلرنى بېلگىلەنگ:
- كورەشچىلەرنى بىرى يېقىلەدى.
- خاتىن، بالەسىنى يېتىكەلەدى.
- او سفردىن كېلەدى.
- باشىيگە غم - قىغۇ ياغىلەدى.
- شىشە سىندىرىپىلەدى.
- ۳- تۈرت كىشى نوبت بىلەن تورىب، هر قىسىسى بىر جملە حقيىدە اوز فكرينى بىلدىرسىن.
- ۴- يانمە- يان اولتىرگەن لىر بىرگەلشىب، نالانيق فعل بىلەن اىكىتە جملە توزسىنلەر.
- ۵- هرقطاردىن بىر كىشى تورىب، يازگەن جملەلر يىنلى اوقيسىن و باشقەلەر فكىر بىلدىرسىنلەر.
- ۶- قويىدەگى گپ (جملە) لىرنى نالانيق فعل لىر بىلەن توڭلۇنگ:
- قربان ھىيتىدە قۇيىلر
- درختلەر ارهىسىدىن اونىنگ بۇيى
- پىشىگەن بوغدايلەر اوتكەن ھفتە
- بېرگەن كتابىنگىز
- ۷- تۈرت كىشى نوبت بىلەن تختە گە بارىب، هر كىيم توڭلەگەن بىر جملەسىنى يازسىن و باشقەلەر او حقدە فكىر بىلدىرسىنلەر.

اوى تاپشىرىيغى:

تۈرت سطرلىك بىر متن يازىب، اوندە كمىدە اوچتە نالانيق فعل ايشلەتىب كېلتىرىنگ!

اون يېتىنچى درس

هدفلر:

- داستان ژانرى بىلە تانىشىش و اوندن ذوقلىش.
- روش (قىيد) حقىدە معلومات تاپىپ، جملەلرده ايشلە ئىش.

سۈرالقلر:

- قارنىنگ قىندەي هندسى شكل لرى بار؟
- قارنىنگ نىمەلرگە فايىدەسى بار؟

قار اوچقۇنى نىنگ تقدىرى

قار ياغىب تورگن اپدى، پنجرە دمىدە اولتىريپ، تىشقىرىنى تماشا قىلردىم. قار اوچقۇنلارى اوينب-اوينب كېلىپ، ھمه نرسەلرنىنگ اوستىيگە توشر اپدىلر. درختلرنىنگ اوستىيگە، ديوارنىنگ اوستىيگە، تاش لرنىنگ اوستىيگە، ھمه ھمه نرسەلرنىنگ اوستىيگە . . .

.....

كىتە بىر قار اوچقۇنى پنجرە تمان كېلر اپدى. قۇلۇمنى پنجرەدن تىشقىرىگە اوزەتىدىم و قار اوچقۇنىنى قولىمگە آلدىم. قنچەلر پاكىزە و آپاق اپدى بو قار اوچقۇنى! قىندەي منظم و چىراىلى اپدى بو قار اوچقۇنى!

- کاشکى بو قار اوچقونى نىنگ تىلى بۇلسە اپدى و اۋز تىلى بىلەن حىاتى و تقدىرى
حقىدە مېنگە سۈزىلە، بېرسە اپدى، دېب اۋزىمچە آرزو قىلىدیم.
شوندە قار اوچقونى تىلگە كىرىپ "مېنینگ حىاتىم قىندە لىكىنى بىلماقچى بۇلسىنگ،
قولاق سال، سېنگە حكايە قىلەمن" دېدى.

"مېن نېچە آى آلدىن، بىر تامچى سوو اپدىم، دىنگىزدە مiliارد- مiliارد تامچىلەر بىلەن
بىرگە اويان - بويانگە يوگورىپ، كون اوتىكىز اپدىم. ياز كونلارى نىنگ بىرىدە دىنگىزنىڭ
يوزىدە اوينىب يورگان اپدىم. ايسىق قوياش پارلىب تورگان اپدى. مېن ايسىدىم، بخار
بۇلدىم. باشقە مىنگىلە تامچىلەر ھەم مېن بىلەن بىرگە بخارگە ايلەنلىرى. بىزلىر بىنگىلەتكەن
قىنات چىرقىن اپدىك. يوقارىيگە قرهب حرکت قىلە باشلەدىك، شونچە ھەم يوقارىيگە
چىقىدىك كە، آدلەرنى كۈرمەئى قالدىك. ھەر تماندىن بخارلىر تودە- تودە كېلىپ، بىزلىگە
قوشىلەر اپدىلەر. گاھىدە بىزلىر بارىپ كەتھە راق تودەلرگە قوشىلەر اپدىك. بىر- بىرىمىزگە
قوشىلىپ، قىسىلىپ اپدىك. ينه ھەم يوقارىيگە قرهب، يۈل يوردىك، يۈل يورىپ- يۈل
يورىپ، مۇل بۇلدىك و ينه ھەم بىر- بىرىمىزگە قىسىلىرىدىك و بولۇت بۇلىپ، گاھىدە
قوياش يوزىنى ياپردىك، گاھىدە آى و يولدازىلەر يوزىنى تۆسردىك و كېچەنى ينه ھەم
قراڭغۇراق قىلدىك. شىمال قوولىب، بىزلىگە تورلى شىكلەر بېرى اپدى. اۋزىم
دىنگىزدە لىكىمە، بولۇتلارنى عجايىب شىكلەرە كۈرر اپدىم.

بىلەمە دىيم، نېچە آى كۈكىدە سرگىدان اپدىك، بىزلىر كۈپ يوقارى باردىك، ھوا
ساۋووق بۇلگەن اپدى. آياق- قۇلىمېزنى اوzechتە ئالمسىدىك. بىرچەمېز، بىر- بىرىمىزگە
ياپىشىگەن اپدىك. بىرلىشىپ يۈلگە توشدىك، قەيپەرگە بارىشىمېزنى بىلەمەس اپدىك،
قوياشدىن ھېچ قىندە خېر يۈق اپدى. گويا كە اۋزىمېز، قوياش يوزىنى ياپگەنىدىك كۈپ
كېنگ بۇلگەن اپدىك، يوزلىچە كىلومتر اوزونلىكىمېز و اپنېمېز بار اپدى. ياغمىر بۇلىپ،
بېرگە قىتىشنى آرزو قىلىپ اپدىك.

مېنینگ يورە گىم خوشلىكىن گورس- گورس اوردى. بېرگە قىتىش خېرى قۇوانچ
بغىشلەر اپدى. بىر نېچە وقت ارەدن اوتدى. بىزلىر يرمىمېز بخار، يرمىمېز ياغمىر بۇلىشنى
ايستەر اپدىك. تۆستىدىن ھوا ساۋووق بۇلدى. ھەمە قلتىرەر اپدىلەر. اطرافىمگە قىردىم.
يانىمە گىلەر نىنگ بىرىدىن "نىمە بۇلدى؟" دېب سۈرەدىم.

"شوچاغده يېرده مىز" دېب جواب بېردى، يعنى بىزنىنگ آستىميىزدە قىش پىتى دير. البتە باشقە جايلىرده هوا ايسيق بولىشى ممكىن. بو كوتىلمەگن ساوق بىزلىنى ياغمىرى بولگنى قويىمس اپدى. "قرە، قره! مېن قار بولله ياتىبمن، سېن ھم."

يۇلداشيم نىنگ سۈزى آغزىدە قاتدى، قار بولدى، يېرگە قرهب، جۇنەدى. اوينىڭ كېيىيدىن مېن و مېنگە اوخشەگن مىنگلرچە ذرهلر قار اوچقونى بولىب يېرگە ياغدىك. دېنگىزدەلىگىمە، آغىر اپدىم، بخار بولگىندىن كېيىن يېنگىل گىنە بولدىم. سمان پريگە اوخشب اوچردىم، ساوقنى ھم بېلىمىسىم. ساوق، بىنەم نىنگ بىر بولگى بولگن اپدى. اوينىب-اوينىب پىستگە توشردىم. يېرگە كېلگىنىمە، سېنەنگ اوزەتىلگەن قۇلينىڭ نى كۈردىم. سېن خوشىم كېلىدىنگ

شوندە بىردىن قار اوچقونى نىنگ سېسى اوچدى، قرهسم بىر تامچى سوو بولىب قالىيدى.

(صدىق بېرىنگى نىنگ حكاياتىرىدىن)

اساسى توشونچه:

بىر تامچى سوو قوياش ايسىغىدين بخار بولىپ هواگە چىقدى. كۈك دە ساوق دن قارگە ايلنىب، يېرىگە كېلەدە. يېردى حارت نتىجەسىدە ينه بىر تامچى سووگە يعنى اۋز اصلى گە آيلنەدە.

فعالىتلەر:

- ١- درس متنىنى، ايڭى اوقدۇچى، تنقىط علامەلرینى كۈزدە توتىب اوقيسىن، ينه ايڭى اوقدۇچى، درس مفهومىنى باشقەلرگە آيتىب بېرسىن.
- ٢- قويىدەگى لغىلىرىنىڭ معناسىنى سۈزلىكىن تاپىب، جملەلردىھ ايشلەتىنگ تامچى، بوغ، قىسىلماق، ياپىشماق، تۆست، آغىر، يېنگىل

اوى تايىشىرىيغى:

درس متنىدىن اوزىنگىزگە ياققۇن پاراگرافنى كتابچەلرینگىزگە يازىنگ، سۈنگ اوشه پاراگراف نىنگ مفهومىنى عىلەدە يازىب كېلىتىرىنگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* قار یاغیب تورگن بیرکونى، پنجره دمیده اولتیرگن اپدیم.

* قار اوچقۇنى استەگىنە قۆلیم نىنگ كېيىگە كېلىپ توشدى.

* توستدن هوا ساوقۇ بۇلدى.

يوقارىدەگىي جمله‌لرده بېلگى لىنگن سۈزلر، روش (قىيد) دېلەدى.

روش: ايش-حرکتنىنگ بېلگىسىنى، حالتىنى، درجه و مقدارىنى بىلدىرۇچى سۈز

توركومى روش دېلەدى. روش، قىندهى؟، قچان؟، قەپىرددە؟، قەپىرگە؟، قىچە؟، كېسى سۈراقلەرگە جواب بېرىدە.

روش معنا جەھتنەن تۈرت تورگە بۇلۇنەدى:

۱- حالت روشى، ۲- پىيت روشى، ۳- اورىن روشى، ۴- درجه و مقدار روشى

حالت روشى (حالت قىدى): ايش-حرکتنىنگ قىندهى حالتىدە يا كە قەى طرزىدە بىرىلگەنلىكىنى بىلدىرىپ، قىندهى؟، قەى حالدە؟، قەى طرزىدە؟ سۈراقلەرىگە جواب بۇلەدى.

حالت روشى گە، استە، سېكىن، جىم، درحال، بىردىن، بىرآن، بىرمە- بىر، تېز، پىادە، توستدن، قۆلمە- قول، چىندىن، كۈپىنچە، يانمە- يان كېى سۈزلر كىرەدى.

پىيت روشى (زمان قىدى): ايش-حرکت بىرىلەنىشى نىنگ پىتىنى بىلدىرىپ، قچان؟، قچانگچە؟، قچاندىن بېرى؟ كېى سۈراقلەرگە جواب بېرىدە. پىيت روشىگە، اپرته، ايندىن، اپرتمىلەب، ايلگىرى، سۈنگەرە، همىشە، كېچە، بوگون، توناكون، الەقچان، الەلدىن، كېچەسى، هەركون، كېين، بىلدەن- بىلگە، اپرته- ايندىن، حاضر، كوندوزى كېيلەر كىرەدى.

فعالیتلر:

- ١- قوییده‌گی جمله‌لرده روشنرنی تسلب کؤرسه‌تینگ:
 - * هوا ايليق، ايشيكلرنى آچيب قويسيه هم بولىدە.
 - * آپه- سينكيل يانمه- يان كېتەياتىگن اپدىلر.
 - * اپكىن نى اپرته اپكىن حاصلينى اپرته اوور.
 - * قورقاق، آلدىن دن مشت كوتەرر. (مقال)
 - * مېن فاريايدن كېلىدىم.
 - * قىچە وقتدىن بېرى كابىلە يىشەسىز؟
 - * كۈپ گپ قولاققە ياقمس. (مقال)
 - * آز، آز اوڭىنىب دانا بولر. (مقال)
- ٢- درس متنىدىن بىر پاراگرافنى تسلب يازىنگ، سۈنگ اوشە پاراگرافگە ايشلەتىلگەن روشنرنى بىلگىلىپ، كؤرسه‌تىنگ.
- ٣- قوییده‌گى جمله‌لرنيڭ بۇش جايلىرىنى مناسب سۈزلر بىلن توڭدىرىنىڭ:
 - قار ياغىب تورگەن بىر كون، اپدىم تماشا قىلر اپدىم. قار اوچقۇنلارى، همە نرسەلرنىڭ قۇنر اپدىلر.
 - كاشكى بو قارچە نىنگ اپدى و حياتى و تقديرى حقيده بېرسە اپدى، دېب قىلدىم.

اوى تاپشىرىيغى:

حکایەكتابلر يا مجلەلردن بىر قىسىقە حکايەنى تسلب، كتابچەلر يىنگىزگە يازىپ كېلىتىرىنىڭ.

اون سگیزینچی درس

هدفلر:

- ۱- نیکلیک نینگ اهمیتی گه توشینیش.
- ۲- اورین روشنی و مقدار روشنی نی بیلیب ایشته آلیش.

سُوراقلر:

۱- نیکلیک دېب قیسی ایشلرگه آیته سیز؟

۲- نیکلیک بیلن یمانلیک نینگ فرقلىرى نیمه دیر؟

نیکلیک بەھاسى

ایسته دى اوندن دعاھد ياردم	بیر کىشى بېردى گداگە بیر درم
بېرگە نینگ شو ایسته گىنگ گە ارزىمس	دبدى اونگە كولگۇ بېرلە ملتىمىس
سېن رىادن قىل اۋزىنگىنى در امان	اپتمە روحىنگ گە يمانلىك هيچقچان
خودنمايلق دىر مسلمان گە حرام	خودنمايلق قىلمە طاعىتىدە مدام
طمع اپتمە اۇرنىگە بااغى ارم	گر گداگە بېرەسەن سېن بیر درم
تۈغرى يۈل دن آزىب اول گمراھ بۈلر	آدمى گر آز اىلە همراھ بۈلر
قىلمە احسان و عطاينىڭنى فاش سېن	اپتمە درويش دن طمع پاداش سېن
كمترين بۈلگىل بۈلسەن اغنىاء	يخشىلىك بېرلە اۋزىنگىنى قىل صفا
بېنوا و بېسەر و سامانە گە	مهربانلىك قىلغىل ھر بې آنه گە
ارپە سىپسە بوغداي آلمىس ھېچ كىشى	يخشى ايرمس خودنمالىنىڭ ايشى

يخشى ليك دير اوْزى اسباب دعا	چون يمانليک دير جهانده ناروا
ايله گيل سپن باشقه بزمين آيدين	بۈلسە بزمىنگ گر جهانده يارقىن
باشقه بيرله قيل كمك سپن فى الحال	كوج و قوت بۈلسە سپنده بې ملال
قىل جوانلىك اپندي اهل رنج گه	اپگە بۈلسىنگ گر غنا و گنج گه
گر غنى سن يا كه سپن سن معتبر	بار غريب و بېنۋادن آل خبر
حاضر و ناظر اوْزىنگە شاهنى	كۈرگىل انفاق چاغىيىدە اللهنى

شعر پروين اعتصاميدن - ترخان ترجمەسى

اساسى توشىنچە:

مسلمان كىشى يخشى ليك نى الله ﷺ رضاسى اوچون بجرهدى و هيچقچان رىيا و ئاظاهر اوچون باشقەلرگە نيكلىك قىلمەيدى و قىلگن احسان و عطاسىنى فاش اپتمەيدى و هميشه كمترىن بۈلدەي، كوج و قوتى، مال و دارايى سى بۈلگىنده محتاج و بىنوا كىشى لر بىلەن ياردم بېرەدى و انفاق قىلگن چاغىيىدە دايىم الله ﷺ نى اوْز اعمالىگە حاضر و ناظر بىلەدى.

فعالیتلر:

- ۱- اۇقۇوچىلەرنىڭ يېڭىنىڭ مفهومى حقييده قىسىقەچە سۈزلىسىن لر.
- ۲- اۇقۇوچىلەرنىڭ يېڭىنىڭ معنا قىلىسىن لر.
- ۳- اۇقۇوچىلەر شعردەگى يىنگى لغتىرىنىڭ معناسىنىنى اوقيتۇوچىدىن سۈرەب، جملەلردىن ايشلتىسىن لر.
- ۴- اۇقۇوچىلەر گروپلەرگە بۈلەننەپ، شعرنىنىڭ مفهومى حقييده قىسىقەچە سۈزلىسىن لر.
- ۵- اۇقۇوچىلەر قويىدەگى سۈراقلارگە جواب بېرسىن لر:
 - نىكلىك بەھاسى شعرى كىمدىن دىر؟
 - خانم پروين اعتمادىمى كىيم اپدى؟
 - شاعر بۇ شعردە نىمە نى اۇقۇوچى گە تلقىن اپتەدى؟
 - خانم پروين اعتمادىدىن يەنە قىىسى بىر شعر نى اوقييگەن سىزىمى؟
 - اونىنىڭ شعرلىرىدە قىىسى موضوعلار بارەسىدە سۈز يورىتىلەدى؟

اوى تاپشىرىيغى:

پروين اعتمادى شعرىنى اوزكتابچەلەرنىڭىزگە كۈچپىرىپ، مفهومىنى بىر قىسىقە مقالىنىدە يازىپ كېلىتىرىنىڭ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اُوقیب، همده اولرده اُرین روشی و درجه مقدار روشی گه دقت
قیلینگ:

با بر قهی یېرگه بارگن ابدی. آپامیش قه یېردن کېلدی. توران قهی یېرده
ایشله يدی. سېوینچ یوقاریده‌گی قىشلاققە کېتىبىدی. نريگى باغ كيم نىكى دىر؟ نېچە
وقىدن بېرى كېنچە باى بالەلر باغچەسىگە اىشله يدی؟ قنچە وقتدىن بوييان وطن گە
بارمە گن سىز؟ بوگون خدايار سلگىنه- كېچراق كېلدى، احمد شەرگە باردىنگ آزراق
شىرىينى كېلتىر.

اُرین روش (قىد مكان):

فعل نىنگ بجريلىشى اورنىنى بىلدىرىپ قهی یېرده؟ قهی یېردن؟ قهی یېرگە؟
سۈراقلىيگە جواب بۇلەدى.

درجه مقدار روشى (مقدار و درجه قىدى):

فعل نىنگ درجه مقدارىنى بىلدىرىپ قنچە؟ قهی درجه‌دە؟ سۈراقلىيگە جواب
بۇلەدى. مقدار روشى گە كۈپ، آز، كم، بىرآز، سلگىنه كى سۈزلىر كىرەدى. درجه مقدار
روشى گە فعل يا بېلگى معنى سىنى كوچەيتىرەدىگەن جوده غايىت، نهايتىدە، هرقىچە،
آزمونچە، اصلاً، هېچ كى سۈزلىر كىرەدى.

فعالیتلر:

- ۱- قوییده‌گی جمله‌لرده روشلننى تىلب كۈرسەتىنگ!
- طيارة ده كۈك دن قويى گە كېلە ياتىنىمىزدە هوایى ميدان فضاسىنى بولوتلىرىمەن كەنەن اپدى.
- اوکم محمد جان قە يېرده بۇلسىنگ ساغ و سلامت بۇلگىن.
- يولدوز اوز درسلرىگە جوده كۈپ مەخت چىكەدى.
- محمود شونچە اوز درسلرىگە دقت قىلگەن اپدى كە حتى اوقيتۇوچى نىنگ صنف گە كىريشىدىن اصلاً خبر بۇلمەدى.
- انسان هر يېرگە بارسە نهايىتىدە اوز وطنىنى سغىنەدى نېڭە اوز يورتى نىنگ گۈزەللىيگىنى ھېچ يېرده تاپە آلمهيدى.
- رزق و رۈزىنى هر يېرده آز و كۈپ الله تعالى اوز بندەسىگە يېتىشتىرىپ تورىدى بندەگە هر حال شىركەن قىلىشى لازم.
- ۲- اوج- تۈرت كىشى نوبت بىلەن تورىپ، هر يېرى، بىر جملەدە اورىن روшиنى و ايكىنچى جملەدە درجه- مقدار روшиنى ايشلتىسىن.
- ۳- يانمە- يان اولتىرگىنلر يېرگەلشىب، اورىن روши و درجه- مقدار روши بارەسىدە اوز فكىرىلىنى بىلدىرسىن!.

اوى تاپشىرىيغى:

تۈرت- بېش سطرلىك بىر متن ضمنىدە اىكى- اوجچە مقدار روши و درجه- مقدار روشنىنى يازىپ كېلىتىرىنگ!

اون توقیزینچى درس

هدفلو:

- شراب ضررلرینى بىلىش و اوندن اۋۇنى سقىش.
- جمعيتنى شراب ضررلریدن آگاھلىتىرىش.
- روشلر درجهسىنى بىلىپ، ياززووده ايشلته آلىش.

سۈرەقلەر:

- شرابنىڭ اىچىشى نىمە اوچۇن منع اپتىلگەن دىر؟
- شراب انساننى نىمە قىلەدى و انسان عقلى شراب نىتجەسىدە نىمە بۇلەدى؟

شراب ضررلرى

كۈن توغۇدىنىنگ قارنى هر كۈن شىشىرىدى؛ اشتەھاسى يۈق اپدى؛ آزگىنە گپگە اچىغىلەنىب قالىرىدى؛ يورەگى تېز-تېز اورىپ، قان باسيمى آشردى، خلاصە قىلىپ ايتىگىندە كۈن سەبىن حافظەسىنى قولدىن بېرىپ بىنى كۆچسۈزلىنىب بارماقدە اپدى. او، جانىدىن تۈيگەنىدىن بېركۈن تاغەسىنىنگ اوغلى آى تۈلدىنىنگ اوپىيگە بارىپ، اونگە دردلرىنى سۈزلەدى. آى تۈلدى درحال اونى اۆز موتريگە مىندىرىپ، اىچىكى كىسللىكلەر متخصصى آلدىگە آلىپ باردى.

داكتىر، اونى درّاو معاينە قىلىپ، دردلرىنى سۈرەدى؛ ايناغەم، نىمە دردىنگىز بار؟ كۈن توغۇدى بىنىيدەگى بار دردلرىنى بېرمە- بېر داكتىرگە آيتىپ بېردى. داكتىر اولرنىنگ سۈزلىنى اپشىتىپ آيتىدى:

دردلرىنىڭ كۈپرەق نىھەلى مواددىن ايش آلگىن كىشىلرنىنگ دردىگە اوخشەيدى، آينىقسە شرابىدىن ايش آلگىن لرگە، نېگە كە شراب انسان بىنىيگە كىرىشى بىلەن بىرچەدى تىقىرى اونىنىڭ اعصىيىنى عادى حالتدىن چىقهرىپ، آزگىنە گپگە اچىغلەدى. شوندە تىلى

توقیلیب، بدنیگه قان یخشی یوگورمه یدی؛ یوره‌گی تینچسیزلنیب، تپز- تپز دوکیلله یدی؛ اشتھاسی آزه‌یدی. کۇزلاری خیره بولیب قالله‌دی؛ باشى آیلنه‌دی؛ بدنیدەگى اعضاء اوز بورچلرینى یخشی بجره آلمه‌دی؛ قان باسیمی آشه‌دی، نفسی قیسیله‌دی؛ ذهنی پریشان بولەدی؛ اداغدە مستلیک و تېلەلیک یوز بېرەدی. اللہ ﷺ قرآنکریمەد شرابنى پلید دېب، ایچیلیشىنى شیطان عملی دیگن. شراب ایچەدیگن کیشى لر قووناق حالت یوز بېرەدی دېب اویله‌یدیلر، اما اصلیدە او خوشلیک اېمس؛ بلکە او عادى حالدىن چیققنى، اوز عصبىنى قولگە آلامه‌گى دن نشانە دىر. شو وقتە آى تۆلدى داکترنینگ گپلریگە قوشلیب سۈرەدی:

داکتر صاحب، اوته نشەلى مودلر خصوصاً شراب ایچیش نتیجەسىدە انسان نینگ وجودىگە قىسى علاجسىز كسل لىكلەر ھم تاپىلەدىمى؟
داکتر آى تۆلدى نینگ جوايىگە بوندە دېب سۈزلەدی:

مدام شراب ایچیش نتیجەسىدە بغىر و اوپكەنینگ ايشلشى بوزىلەدی، معده و اثنى عشردە يره تاپىلەدی؛ حتى هاضمە جهازىدە و بغىردا سرطان تاپىلەدی، ذهن فعالىتلرى پسەيدە، کۇزنىنگ نورى آزه‌یدى، عمر قىسقە بولەدی، تورلى یورەك كسل لىكلەر ئاتىپلەدە و حتى بعضى وقتلردا قان قويوق لشىب قالله‌دی، بدن سلول لريگە آكسىجن پېتمەيدى اوئىننگ نتیجەسىدە مىھنینگ نظمى بوزىلیب، قان تامىلرلى و بدن حجرەلریگە اوزگىریش كېلەدی، شراب، بدن رطوبتىنى سىميرەدی (سومەدە) و اوندە ينگى كىمياوى تركىبلەر توزەتەدە، قىسقە سى شو كە، بدن اعصالارى اوز بورچلرینى یخشى صورتە بجره آلمه‌یدیلر. شرابدىن تاپىلگەن كسل لىكلەرنى تداوى قىلىش باشقە كسل لىكلەرنى قىين راق دىر.

خدیجه بېگیم داکتر سۈزلىگە قىزىقىب، اونگە قرهب دېدى:

داکتر صاحب! دېمك شراب اىچەدىگن لر اۆزجانلىگە جفا قىلەدىلر؛ اۆزلىنى نېچە لحظەلىك اوتكىنچى قووانج اوچون شراب اىچىب، ساغلىكلىدىن آيرىلىپ، عمرلىرى گە ضرر بېتكىزگىنى بىلمەئ قالەدىلر.

داکتر، باشىنى قىميرلىتىپ، دېدى:

هە! بعضى وقتىرده سكتە و يورەك تۇختەلىشىگە ھم شراب باعث بولەدى؛ حتى اگر حاملە خاتىنلار حاملەلىك وقتىدە شراب اىچسەلر، اولرنىنگ بالەلرى معىوب بولىپ توغىلىشى ممكىن.

شراب اىچىش، ساغلىك ضررلىدىن آيرىيم، اسلام دىنى گە قرشى و اپل آرەسىدە بىرەمس نرسە تانىلگەن دىر.

اساسى توشۇنچە:

شراب، انسان وجودىيگە ضررلى دىر. اوندن تورلى كىسللىكلىر حتى سلطان تاپىلەدى، انسان عمرىنى آزەيتىرىپ كون سەيىن اونى اولىيم سرى يۈللتەدى. شراب اىچىش حقىقتە جان گە جفا قىلىش دىر. اسلام شريعتى انهشو اساسدە اونى منع اپتەدى.

فعالیتلر:

- ۱- درس متنینی اۇقىتۇوچى اوقييانىڭنده، دقت بىلەن تىنگلىب قويىدەگى سۈراغلۇرىنىڭ جواب
بېرىنگ:
- كون توغۇدىنىنگ نىمە دردلرى بار اپدى؟
 - اونى كىيم داكتىرگە آلىپ باردى؟
 - داكتىر معايىنە قىلگىندىن كېپىن اونگە نىمە دېدى؟
 - شرابنىنگ انسان بدنى گە كىريشى بىلەن قىندهى حالتلر انسان وجودىگە يوز
بېرىھدى؟
 - شراب اىچىش نتىجەسىدە انسان وجودىگە قىسى علاجسىز كسللىكلىرى تاپىلەدى؟
 - شراب حاملە خاتىن لرگە نىمە تأثير ئېتەدى؟
 - شراب و انسان نىنگ طبىعى عمرى آرهسىدە قىندهى مناسبت موجود؟
- ۲- يانمە-يان اۇلتىرگىنلار اۇز اۇرتەلرىدە شرابنىنگ ضررلرى حقيىدە سۈزلىپ فكر
المشتىرىسىن لر.
- ۳- هرقطاردىن بىر كىيشى تورىب، بىرتهسى كون توغۇدى، بىرتهسى آى تۆلدى، يىنە
بىرتهسى داكتىر رۇلىگە كىريپ، درس متنىنى عملى صورتىدە تمثىل قىلىسىن لر و باشقەلر
اولرنىنگ حرکت و سۈزلىگە دقت قىلىپ، قىندهىلىكى حقيىدە فكر بىلدىرىسىن لر.
- ۴- درس متنىدەگى روشنلىنى اۇز كتابچەلرىنىڭىزگە كۈچىرىنگ.
- ۵- هرقطاردىن بىر كىيشى تورىب نوبت بىلەن شراب اىچىشىن تاپىلەدىگەن كسللىكلىرنى
ايتسىن.
- ۶- قويىدەگى لغتىرنى معنا قىلىپ، مناسب جملەلردىن اىشلەتىنگ:
باسىم، اختلال، حافظە، دوكىللەماق، اوت، اىنى عشر، هاضمە جهازى، مفاجا، معىوب

اوى تاپشىرىيغى:

شراب ضررلرى حقيىدە بىر قىسقە مقالە يازىپ كېلتىرىنگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اوقيب، آستيگه خط چيزيلگن سۈزلىگە دقت قىلينگ:

- رحمان اپشىكىنى سېكىن آچىب، اتاقگە كىردى. اوقيتىووجى اوكتەمدن سۈرهى:

صنفداشلىرىنگدن قىسىسى اپنگ يخشى خط يازىدۇ؟

- كىيم بوگون مكتىگە كېچراق كېلدى؟ محمود نينگ آتى نهايت تېز چاپەدى. مېن اوقيتىوچىم دن جودە خورسندىمن، چونكە او، بىزگە درسلرىميىزنى يخشى اوڭىتەدى.

بىزنىنگ اوقيتىوچىمiz اوته بىلىمدان دىر. يعقوبنىنگ آتى غايتى كتتە، لېكىن اوزى كىچگىنە.

روشلرده درجه:

صفتلرده درجه بولگىنى سىنگىرى روشنلرده هم درجه بار. روش درجه‌لرى حرکت-

فعل نىنگ بىلگىسىنى، مقدارىنى، اولچىمىنى، آزلىگى و آرتىقلىگىنى درجه‌لر كۈرسىتەدى، اوزبېك تىلىدە روش درجه‌لرى اوچتە دىر:

۱- عادى درجه:

فعل - حرکتنىنگ عادىلىگىنى بىلدىرەدى، مثال اوچون: استه، سېكىن، قويى، يوقارى، بلند، پست، كتتە، يوغان

۲- قىاسى درجه:

فعل - حرکتنى قىاسلىب كۈرسىتەدى و بو درجه (راق) قوشىمچەسى بىلەن كۈرسەتىلەدى؛ مثال اوچون: يقىن راق، اوذاق راق، ايرتە راق، كېچراق، آلدەن راق

۳- آرتىرمە درجه:

فعل - حرکت بىلگىسى معىاردىن آرتىقلىگىنى افادەلەيدى و بو درجه، اپنگ، جودە، انچە، غايىتە، نهايتىدە، اوته كبى سۈزلى بىلەن انيقلىنەدى.

فعالیتلر:

- ۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اۋقىب، اولرده روش درجه‌سینى انىقلب بېرىنگ:
- سېۋىنج اۇته چېبر. او، جوده يخشى قاقمە تىكەدى، مراڭ سېكىن- سېكىن درسلرىنى اۇرگىنماقدە؛ مكتبگە كېچراق كېلىگەن اۇقووچىنىڭ درسلارى كېينگە قالەدە؛ تىرييک چىلىكنىڭ قويى و يوقارىسى كۈپ دير؛ بوگونگى اۇقىيدىگەن درسىمىزغا بىتىھىم دير؛ اۇقىتووچىمۇز بىزگە ايتدى: هر كىيم درسلرىنى يخشى اۇرگىنسە، مېن اوندىن جوده خورسند بۇلەمن. اپنگ يخشى اۇقووچى او دير كىيم كە هر كون درسلرىنى اۋقىب اوى تاپشىرىغىنى اۋز وقتىدە بىرەدە.
- ۲- يانمە- يان اۇلتىرگەن لر اۋز ارا روشنلار درجه‌لرى بارەسىدە صحبت اېتسىن لر.
- ۳- هرقطاردن بىر كىشى تورىب، روشنلار درجه‌سینى انىقلالوچى بىر جملە ايتسىن، باشقەلر تۈغرى ياخىنىلىكى حقيىدە فىلەتلىرىسىن لر.
- ۴- هرقطاردن بىر كىشى نوبت بىلەن تورىب، تختە آلدىگە بارىب روشنلار درجه قىسىملىرىنى انىقلالوچى بىر جملە يازسىن لر.
- ۵- هرقطاردن بىر كىشى نوبت بىلەن تورىب، درسنىڭ بىرینچى بۇلىمده‌گى روشنلار درجه‌لرىنى انىقلالوچى بىر جملە كۈرسىتىسىن.

اوى تاپشىرىغى:

بىر قىسقە مقالە ياخىنىلىكى حقيىدە فىلەتلىرىسىن لر
اوچىلەنەن بىر كىشى نوبت بىلەن تورىب، درسنىڭ بىرینچى بۇلىمده‌گى روشنلار درجه‌لرىنى انىقلالوچى بىر جملە كۈرسىتىسىن.

یىگىرمەنچى درس

هدفلر:

- ۱- اپرىكىن يىشش و آزادەلىك اهمىتى گە توشىنىش و اوندن حياتىدە فايىدەلىنىش.
- ۲- روش نىنگ تورلارينى بىلىپ، جملەلردىه ايشلتە آلىش.

سۈرەق:

- ۱- اپرىكىن يىشش و آزادەلىك قىندهى بىر حيات گە آيتىلەدى؟
- ۲- محكوملىك دېب نىمەنى توشىنەسىز؟

صادق اۇغلانىنگ بۇلەى

اى وطن مىنگ بار اولەى مىنگ قتلە قربانىنگ بۇلەى
ارمغان آيلب جانىملى صادق اۇغلانىنگ بۇلەى
سېنگە خدمت آيلەماق دىر آرزو ارمانىم مىنگ
سېنى آباد اپتىب اۋزىم مىنگ دورانىنگ بۇلەى
اۋرگىلەى تاغ و ادىريىنگ دن كە گل دن تولە دىر
مېن فدaiي لا جوردىن ماوى آسمانىنگ بۇلەى
باڭ لارىنگە گل اپكەى و دشترىنگە بوغداى
اطرافىنگ دن ايلەنيب باغان و دەقانىنگ بۇلەى
شهر و قىشلاغىنگنى كۈكلەم ايلب اپتەى گلستان
گلشىنگ ده اولتىرىپ بىللى خوشخوانىنگ بۇلەى
يۈللىرىنگنى تىركىزىپ قىتە دن ايلەى مېن توزوک
آت چاپىب، كورەش توپىپ نامدار دورانىنگ بۇلەى

ایشلرینگ‌گه ساله‌یین باشدن اساس و بنیاد
دفترینگ‌نى اپگه‌لب صاحب دپوانینگ بوله‌ى
محو ابته‌ى هر تور فساد و فتنه‌نى سېندن اوْزىم
تىنچلىك‌دە راحت خلق مسلمانىنگ بوله‌ى
کعبه مېن سېن ایوروسن سېنى اپترمن طواف
اوْگريليب سېندن اوْزىم شىدaiي آستانىنگ بوله‌ى
آتش مهرىنگ اوّرر هر لحظه كۈنگلىيم‌گه شار
مېن بو اوّت ايچره كويىب ققنوس داستانىنگ بوله‌ى
سوردى دوران شاه و سلطان كۈر كە اىمدى مېن بوگون
تقدىرینگ‌نى قول‌گه آليب خان و خاقانىنگ بوله‌ى
ايسترم اپرکىن يشب، يورسم قوچاغىنگ‌هە مدام
تاغلىنگ‌دە ارسلان و دشته قاپلانىنگ بوله‌ى
يخشى نرسە آلدىمە آزاده‌لىك‌دن باشقە يوق
اوْرمانىنگ‌دە حۇر گېزىب شېرىنيستانىنگ بوله‌ى
سېنگە اپگرى باقسە گر خصمىنگ عداوت يوزيدن
سونگو سىنچىب كۈكسيگە هەلحظە قلقانىنگ بوله‌ى
سېنگە اي اولكم كوره‌شىب افتخارات كېلتيرىب
باعث مينگ عزوفرو لايق شانىنگ بوله‌ى
سېنگە اي يورتىم قىله‌ى ايش ابته‌يin رشكى جنان
سرخروى عالمده چون لعل بدخشانىنگ بوله‌ى
(نامق)

اساسی توشونچه:

اولکه گه خدمت قیلیش اونینگ هر بیر صادق اوغلانلری نینگ بیرینچى آرزو و آرمانلرینى تشکیل بېرەدى اوندن دفاع اپتیش اولرنینگ بیرینچى دینى و وطنى وجىبەسى بۈلگەن. وطن عشقى سرکش آت دىك وطن نینگ صادق اوغلانلری دلىدە هردايم النگە اورەدى وطن دېگىنە جان و دل لرىنى فدا قیلیش گە هر دايىم تىيار دىرلر. نېگە اولر اۇز تقدىرلرینى وطن تقدىرى بىلەن ھمىشە علاقەلى و باغلىق بىلەن قرهب نفس آللەدىلر.

فعالیتلر:

- ۱- درس متنىنى بېش - آلتى دقيقە جىم اوقيىنگ!
- ۲- هرقطاردن بير كىشى تورىب، شعرنininگ ايکى - ايکى بىتىنى باشقەلرگە دىكىلمە قىلىب بېرسىن.
- ۳- يانمه - يان اولتىرگەن لردىن بير - بير كىشىسى تورىب، بير بىتىنى باشقەلرگە معنى قىلىسىن لر.
- ۴- شعردەگى يىنگى لغتلەنى كتابچەلرینگىزگە يازىب، اولرنى جملەلرده ايشلەتىنگ!
- ۵- هرقطاردن بير كىشى تورىب توزەتگەن جملەلرینى باشقەلرگە اوقيب بېرسىن. باشقەلر تۈغرى و ناتۇغرى لىگى حقىدە فكر بىلدىرسىن لر.

اوى تاپشىرىيغى :

وطن حقىدە چىرايلى شعرلەنى باشقە شاعرلەن تاپىب، بير شعرىنى كتابچەلرینگىزگە يازىب، نېچە بىتىنى معنى قىلىب كېلتىرىنگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اوقيب، آستيگه خط چيزيلگن سۈزلىگە دقت قىلينگ:

۱- بېرىلگن درسىنى تېزدە اورگنه‌دى.

۲- اپرگش، باىردن كېين مكتب‌گە كېلدى.

۳- تېمور ھمه وقت اوکەلری نىنڭ درسيگە ياردىم بېرەدى.

۴- بهار فصىلیده ھمه ياق يېم- يشىل بولەدى.

۵- اولكەمۇزىنى يىشنه تىش اوچون قىشىن- يازىن دېمەسى، ايشلەشىمۇزى كېرەك.

يوقارىيدەگىي جمله‌لرنىنگ آستيگه خط چيزيلگن سۈزلىرى روش سانلىriden دىر. روشر

تۈزۈلىشى گە كۈره اوچ تور گە بۈلەنىدە:

ساده روش (قىد سادە)، مرکب- قۇشمە روش (قىد مشتق)، جفت روش (قىدترىكىبى).

۱- ساده روش: ساده روش بىر اوزه‌كىن تشكىل تاپىدە. توب و يا كە يىسەمە بولەدى.

توب روشر، يساوچى قۇشىمچەلر بىلن قوللەنىدە: تېز، سېكىن، كېن، كۈپ، اپرته، بوغۇن، كېچە، بىردىن كېبى.

يىسەمە روشر، مخصوص قۇشىمچەلر بىلن يىسەلەدى، آى دىك، مردلرچە، غالبانە، مردانە، قەھرمانلرچە كېبى.

۲- مرکب- قۇشمە روش: بىرى مستقل قوللەنە آلمەيدىگن، ايڭىنچىسى مستقل

معنا گە اپگە بولگن اوزك يا هر ايكلەسى مستقل حالدە معنا افادەلەيدىگن اوزه‌كىن تشكىل تاپگان روشر، مرکب- قۇشمە روشر دېپىلەدى:

مرکب- قۇشمە روشرنىنگ تۈرلۈرى:

الف: ترکىيىدە او، بو، شو، آماشلىرى بولگن بىت و اورىن معناسىنى بىلدىرۇچى

روشر: اوياققە، بويياققە، شويياققە، اوپرگە، شوپىردىن

ب: ترکىيىدە هر، هېچ، ھەمە، بىر، سۈزلىرى بولگن رووقت، هىزمان، هرقچان،

ھېچ قچان، ھەمە يېردى، ھەمە ياق، بىرزووم، بىرنىچە

ت: ترکىيىدە الله، قەھى سۈزلىرى بولگن روشر: الله قچان، الله قە يېردى، الله قە يېرگە،

قەھى وقت

۳- جفت روشن: جفت روشن ایکی سوْز نینگ با غله نیشیدن توزیلگن روشن دیر.

جفت روشن قوییده گی لرچه یسه له دی:

* معناداش سوْزلدن: استه- سپکین، اسان- امان، آچیق- آیدین، او زیل- کېسیل کبی.

* قرمە- قرشى معنالى سوْزلدن: قىشىن- يازىن، آستىن- اوستون، آچىن- تۈقىن، كېچە- كوندۇز كبى.

* سوْزلنى تکرارلش بىلەن: تېز- تېز، سپکین- سپکین، يوزمە- يوز، كۈچە مە- كۈچە، رنگمە- رنگ كبى.

فعالیتلر:

۱- ساده روشن، مركب- قوشمه روشن و جفت روشنلرنىڭ ھر بىريگە ایکى جملە توزىب، كۈرسەتىنگ. اوج اوقۇوچى يازگن جملەلرینى باشقەلرگە اوقيسىن، سۈنگ جملەلرده ايشلتىنگن روشنلىنى ايتىسىن.

۲- قوییده گى جملەلرده روشنى بېلگى لب كۈرسەتىنگ:

* حاضر اپرىكىن، سكىزىنچى صنفەدە درس اوقيىدى.

* بېكتاش بوگون مكتب گە كېچ كېلدى.

* آتهم بىر نېچە كون آلدىن فارىابدىن كېلدىلەر.

* آوجى قوشلار ھر وقت اپرىكىن اوچەدىلەر.

* تانگ آذانى دن كېين، سپکين- سپکين تانگ يارىشىب بارەدەي.

۳- اوقۇوچىلەر تواضع حقىدە اوز توپغولرىنى ایکى جملە بىلەن يازسىن لر، كېين اوج اوقۇوچى يازگن جملەلرینى باشقەلرگە اوقيسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

روشنلرنىڭ توزىلېشىيگە كۈره تورلرىنى تعرىifulب، ھر بىريگە بىر مثال كېلىتىرىپ،

كتابچەلرینىڭ گە يازىنگ!

بیگیرمه بیرینچی درس

هدف‌لر:

- اِنترنیت حقیده قیسه‌چه معلومات گه اپگه بولیش.
- اِنترنیت ترماغیدن قنده‌ی فایده‌لنه بیلیش.

سُوراقلر:

- کمپیوتتلرده اِنترنیت بِلگیسی قیسی حرف و قنداق رنگ بیلن بِلگی لنگن دیر؟
- کمپیوتله اِنترنیت سایتینی قیسی مینوون آچه آله‌میز؟

انترنیت (InterNet)

انترنیت (InterNet) کمپیوت شبکه‌لری تؤپلمی بولیب، کوچلی و کته کمپیوتتلر (Servers) دن تشکیل تاپگن دستگاه دیر. اگر شو دستگاه‌نینگ بیریگه باگنسک، آسانلیکده باشقه سرور (Servers) لرگه هم باغلنه آله‌میز.

انترنیت، بیرینچی قتله میلادی ۱۹۶۹نچی بیل ARPA (امريكا مملكتى پروژه‌لری نینگ تحقیقات و تېكشىروو مرکزى) ده عملگه آشيريلدی و بو شبکه ARPA آتىگه آتلندى. اگر شو شبکه‌دە بير کمپیوت ايشله‌ی آلمسه، باشقه کمپیوتتلر عادي حالتده ايشله‌ی آله ديلر.

میلادی ۱۹۸۰نچی بیلى امريکاده تعليمى شبکه‌لر ھم اِنترنیت گه باغلندى. شونینگ‌دېك ساينس و کمپیوت اورگنيشى (NSF Net) اِنترنیت سایتىدە ايشگە باشله‌دى.

انترنیت بیرینچی قتله‌دە تۈرت ميزبان دستگاه (Host) کمپیوت بیلن ايشگە باشله‌دى. كېبن شو کمپیوت شبکه‌لری نینگ سانى، ميليونلردن آشدى.
انترنیت ايکى تۈرگە بولينىدە:

(Local Area Net Work) LAN -۱

(Wide Area Net Work) Wan -۲

بیرینچى بولىمى كىچىك بير ساحه و ايکىنچىسى دنياده اپنگ كته ساحه‌نى قمره‌ب آلگن.

إنترنيت سايتى كمپيوتلرلرده كۈك رنگلى (e) حرفى بىلن كۇرسەتىلگەن دىر.
نېمە اوچون بېلگىسى (e) حرفى بىلن كۇرسەتىلگەن؟
اولىرلرده انترنيتنى اپترنيت (Ethernet) دېب، آيتىر اپدىلر، شو اوچون كمپيوتلرلرده
انترنيت سايتى (e) حرفى بىلن بېلگى لىنگەن دىر.
كمپيوتر، انترنيت شبکەسىيگە باغانلىگەن بۇلسە، انترنيت صفحەسىينى اوج يېردىن
آچە آللەمیز.

۱- انترنيت علامەسى دىسک تابگە بۇلسە، اوستىيگە راست دېل كلىك قىلىسک،
انترنيت سايتى آچىلهدى.

۲- ستارت (Start) مينوگە بارىپ، كلىك قىلىسک، ستارت مينونىنىڭ پروگراملىرى
صفحەگە كېلەدە. سۈنگ اولىردىن انترنيت علامەسىينى تاپىپ، اوستىيگە راست كلىك
قىلىسک، انترنيت صفحەسى آچىلهدى.

۳- آل پروگرامز (All Programs) نى آچىپ، سۈنگ انترنيت علامەسىنىڭ
اوستىيگە راست كلىك قىلىسک، انترنيت سايتى آچىلهدى.

انترنيت آدرس بار (Address bar) يىدە يازىلگەن بعضى بېلگى لىنинىڭ معانسى
قوىيىدەگى لىردىن عبارت دىر.

[پروتوكول) Protocol، (خط) Text، (ترمينال) Terminal، (باغلاووچى) www World (صفحە) Web، (جهان) Wide، (كېنگ) Com(Comercial
(تجارتى)
Org (Organization
(مؤسسە)
Info (Information
(معلوماتى)
Edu (Education
(اورگانىش و تعليم آليش
UK (United Kingdom
(شاھى دولتى)

انترنيت انسانلىرنىڭ تىرييكتىلىيگى گە كۈپ آسانلىكلرنى يەرهتىگەن دىر، بىر لحظەدە
دنيانىنگ ھە ساھەسىدە انترنيت آرقەلى باغانلىنىپ، آلدى- ساتدى، تحقىقات، ارتباط و
باشقە ساھەلرده ايشلىرنى بىرە آلدە.

حاضر انترنيت مملکەتلىنى بىر- بىرىيگە باغلب، بوتون دنيانى بىر قىشلاققە
اوخشەتىپ قۇيىگەن.

اساسی توشونچه:

انترنیت (InterNet) کمپیوٹر شبکه‌لری تؤیلمی بولیب، کوچلی و کته کمپیوټرلدن تشکیل تاپگن دستگاه دیر. بیرینچى قتلە میلادى ۱۹۶۹ نچى يیل ARPA (امریكا مملکتى پروژه‌لرى نىنگ تحقیقات و تېکشىرو مرکزى) ده عملگە آشىريلدى. حاضر انترنیت، مملکت‌لرنى بىر-بىريگە باغلب، بوتون دنيانى بىر قىشلاققە ايلتىرگن دير.

فعالىتلر:

- ۱- قويىدەگى سۈراقىرگە درس دن فايىدەنىب، تېزلىكىدە جواب بېرىنگ:
 - * انترنیت نىمەلر تۈپلىمیدن تشکیل تاپگن دستگاه دير؟
 - * بيرينچى قتلە قە يېرددە عمل گە آشىريلدى؟
 - * سايىس و كمپيوتەر اۇرگىنىشى انترنیت سايىتىدە قىسى يىلدە ايشگە باشلەدى؟
 - * بيرينچى قتلە نېچە كمپيوتەر مېزبان دستگاه (Host) سى بىلن ايشگە باشلەدى.
 - * نېچە تور گە بۈلەنەدى؟
 - * اوئىننگ بېلگىسى كمپيوتەرلەدە قىسى رنگ و قىسى حرف بىلن كۈرسەتىلگەن؟
 - * انترنیت صفحەسى كمپيوتەرنىنگ قىسى يېرلەرى دن آچىلەدى؟
 - * انترنیت قىسى تسهیلاتنى انسانلار تىرىيەتلىكى گە مەھيا قىلگەن دير؟
- ۲- انترنیت بارەسىدە معلوماتى بۈلگەن اوچۇچىلار، باشقەلرگە معلومات بېرسىن لر.
- ۳- قويىدەگى لغىتلەرنىنگ معناسىنى سۈزلىك دن تاپىپ، جملەلردا ايشلەتىنگ:
انترنیت سايىتى، دىسكتاب، دبل كلىك، الدى- ساتدى، ستارت (Start) مينو، آل All Programs پروگرامز

اوى تاپشىرىيغى:

كمپيوتەرنىگىز انترنیت شبکەسىگە باغلەنگەن بۈلسە، انترنیت سايىتىنى آچىب، سپورت، ادبىيات، تارىخ يى كۈنگلىكىنگىز اىستەگن باشقە ساحەلر بارەسىدە قىسىقە معلوماتنى كتابچەلرینگىز گە يازىپ، كېلتىرىنگ.

گرامر قاعده‌لری:

* بېش نى بېش گە قۇشىسىك، اوң بۈلدى.

* سليم طعام گە كېلمەدى.

* يمان گە سريغ ياغ ياقمه يىدى.

* كۈپدن قويان قاچىب قوتولمس. (مقال)

* گېنینگ آزى يخشى. (مقال)

يوقارىدەگى جمله‌لرگە دقت قىلىنىڭىز، بىرىنچى جمله‌دە، بېش - بېش، اېگە، ايكىنچى

جمله‌دە كېلمەدى، كېسيم، اوچىنچى جمله‌دە يمان، اېگە، تۈرتىنچى جمله‌دە كۈپدن

تۈلدىرۇوچى، بېشىنچى جمله‌دە آز، اېگە

روشلىرنىڭ نحوى وظيفەسى: روشرلر گپدە عادتىدە حال وظيفەسىنى بىرەدى.

مثلاً: مستورە، كىپرىيكلرىنى قاقىب جواب بېرىدى.

روشلىر آت اۇرنىنى آلگىندە، گپدە اېگە، تۈلدىرۇچى و بعضاً كېسيم وظيفەسىدە ھم

كېلە آلهەدى.

مثلاً: اوينىڭ اچىغى تېز، (كېسيم)، مصور، آدمىر بىلەن خىرلىشدى (تۈلدىرۇچى). ھمە

عاشوردىن گپ اپشىتىدىلر - (اېگە).

فعاليتلر:

- ۱- قوييدهگى جمله لرده روش نينگ اپگە، كېسيم و تولدىروچى حالتلىينى كۈرسەتىنگ:
- * طعامدن كېين، مهمان دم آلگىنى ياتاغىيگە كىردى. (اپگە)
 - * بىنۋەلەر چىرايلى رنگلىرى بىلەن كېرىكلىرىنى بېزەتىدۇ. (تولدىروچى)
 - * يارمحمد ھمه نرسەنى، ترتىب سىز بولسە ھم بە تفصىل آيتىب بېرىدى. (كېسيم)
- ۲- قوييدهگى جمله لرنىڭ بۇش جايلىرىنى تولدىرىنگ:
- * انترنيت (InterNet) كمپيوترلىرى بولىب، كوچلى و كته تاپگەن دستگاه دىر.
 - * ميلادى ۱۹۸۰نچى يىلى انترنيت گە باغلىندى.
 - * انترنيت سايىتى كمپيوترلەرde كۈرسەتىلگەن دىر.
 - * حاضر انترنيت مملكتلىنى بىر- بىرىيگە باغلب ايلتىيرگەن دىر.
- ۳- اۇقووچىلار انترنيت حقىدە اوز تويعولرىنى قىسقە يازسىنلر، سۈنگ تۈرت ئوقووجى يازگەن جمله لرىنى تورىب اوقىسىن.

اوى تاپشىرىيغى :

ساده، قوشمه و جفت روشنلىنىڭ هەرىرىيگە بىر- بىر جملە كتابچەلرىنىگىزگە يازىپ كېلىتىرىنىڭ.

بیگیرمه ایکینچی درس

هدافلر:

- اتاقلى شاعر فضولى و اثرلرى حقيده معلومات تاپيش.
- قوشيمچه لرنى تانيب، اوز اورين لريده ايشلته آليش.

سۈرەقلەر:

- فضولى دېوانىدىن قىسى بىر بىت يا غزل يادىنگىزدە قالگەن بۇلسە اوقيب بېرىنگ؟
- فضولى حاضرگى اورتە شرق اولكەلرلەرنىڭ قىسى بىرىدە يىشراپدى؟

فضولى

فضولى هجرى قمرى اوئىنچى عصرنىنىڭ اپنگ بويوک آذر شاعرى دير. محمد فضولى، مفتى سليمان نىنگ اوغلى دير. او عراق توركلىرىدىن بۈلۈپ، بىيات اوروغى گە تعلق تاپىدە، حله دە دنياگە كېلدى، توغىلىش يىلى انىق اېمس، لېكىن وفات تارىخى ۱۹۶۳-چى هجرى قمرى يىلى دير و نجف اشرف دە حضرت على (كرم الله وجهه) نىنگ روضەسىدە دفن اپتىلەدى.

او، محمد فضولى تخلصى بىلەن بوتون توركىلر اورتەسىدە داوروق قازانەدى. او، شاعرلىكىكە مشھور بۈلگىنيدىن آldىن، دينى عالم مقامىگە كۇتەرىلىپ، ملا فضولى اسمى گە معروف اپدى. فضولى شرق و اسلام عالمى نىنگ اوج اساسى تىلى: عربچە، فارسچە و توركچە تىللەرىدە شعرلر يازىدە، توپغولرى، فكر و عقیدەلرینى گۈزەل، اوتكىر و تاتلى تىل بىلەن بىان اپتىگەن. فضولى نىنگ فكريچە:

علمسيز شعر روح سيز قالب و يا اساسى يوق دېوار كېي دير و اساس سيز دېوار غايىتىدە اعتبار سيز بۈلەدى، فضولى ظريف و خوش صحبت اپدى، او پادشاھلرنى هېچ قچان مىح اپتمەگەن و اولىدىن حياتىدە اپنگ كىچىك بىرالتفات و ياردىم سۈرەمەگەن، او يازىدە:

نېگه انسان کي و کسرى حضورى ده تېز چۈكىب، تعظيم اپتىسىن؟ نې اوچون فغفور و خاقان نينگ متنى نى كۇتىرسىن؟ حكمت يوزىدىن خدا دن باشقە نينگ محبتى كۈنگول صفحەسىدىن پاک بۈلۈشى كېرەك، نېگە كە الله انسان يورەگىنى اوز كعبەسى اوگىرگەن. اونى بتخانە قىلىملىك كېرەك.

فضولى بوتۇن عمرىنى، حله و كربلا و بغداددە اوتكىزدى، عراق و عرب دن تىقىرى چيقمەدى.

فضولى نينگ آنه تىلى توركى بۈلگەن و عراقدە بۈلگەنلىكى اوچون عربچە و فارسچەنى اوڭىنەدى و عىن زمان كلام، معقول و منقول علملىنى و حتى فلسفة و طب ده تحصىل اپتەدى. اوшибو بۈلۈملىرده سۈز اپگەسى بۈلەدى.

فضولى نينگ شاعرلىك كۆچ و قدرتى فارسچەدن كۈره توركىچەدە و عربچەدەن كۈره فارسچەدە كۈپرەق دىر. فضولى شعرلىريدە خلق اورتەسىيدەگى لطيفەلر و آتەلر سۈزلەر و آغزە كى تشبيھلەر و استعارەلرنى ايشىتەدى و شو لحاظىن خواص و عوام اوينىڭ شعرلىرىنى عصرلر آشه سېۋىب اوقيماقده.

فضولى عطار، مولوى، جامى، نسيمى، حبىبى كىيلردن الهام آللەدى، مثنوى لرىدە نظامى، جامى و هاتفى، غزل و قصىدەلرىدە سلمان و جامى نينگ تاثيرىنى كۈريش ممكىن. فضولى غزلە استاد دىر؛ اما مثنوى لر و نثرى اثرلر ھم يازىب قالدىرگەن.

اوزى نينگ آيتىشى گە كۈره اوينىڭ اثرلرى قويىدە گىيلردن عبارت: اوزى بىكچە و فارسچە دېوانلىرى، لىلى و مجنون، حديقة السعدا، بنگ و بادە، حسن و عشق، روحنامه، صحبت الاتمار، مطلع الاعتقاد، انيس القلوب قصىدەسى و توركىچە- فارسچە منظوم سۈزلىگى.

توركىلر ادبىياتى نينگ تورلى بۈلۈملىرىدە عصرلردىن بېرى نوايى و نسيمى دن كېين فضولى چە تأثير تىلەگەن بېر شاعر يۈق.

فضولى نينگ کلام نمونه سى:

عيش اوچون بير طرفه منزل دير بهار ايامى، باع
انده توشسون غنچه وش هركيم كه عيش ايستر، اوتاغ
غنچه لر آچيلدى سير باع دن، اي اهل دل
كيم كوريب گللر- گونوللر آچيلان چاغ دير، بو چاغ
باغه سرويم گل دېگين بيلميش سحردن شاخ گل
روشن اپتيميش رهگذاري اوزره هريان بين چراغ
موسم گل دير، ولى گېتمىس چمن سيرينه كيم
روضه كويون بنا اول سيرىن وېرمىش فراغ
محرم اولمىس رندرلر بزمىنده مى، نوش اپتمەيىن
اي فضولي! چېك اياغ اول بزمند يا چېك اياغ

اساسى توشونچە:

محمد فضولي، بوتون تور كلر اورته سىدە فضولي تخلصى بىلن داوروق قازانىدە.
تورك خلقى اونينگ ايجادياتىنىي اينىقسە غزللىرىنى عصرلردن بېرى سېپىب اۇقىماقدەلر.
فضولي اوچ تىل دە منظوم و مئشور اثرلر يرەتگەن. او فارسچەدن كۈرە توركچەدە و
عرىپچەدن كۈرە فارسچەدە كۈپرەق شاعرلەك كوج و قدرتى گە اپگە دير. اونينگ غزللىرى و
ليلى و مجنون مثنوى سى شەھكار اثرلر سانىگە كىرگەن.

فعالیتلر:

- ۱- درس متنینی اوقیتیووچی اوقیاتگنده، دقت بیلن تینگلوب قوییده‌گی سُوراولرگه جواب پیرینگ:
- فضولی قه يېرده توغىلگان و كيمىننگ اوغلى دير؟
 - او تورك اوروغلىنىنگ قىسى بىرى گە تېگىشلى دير؟
 - قىسى تىل لرده اثرلر يرهتگن؟
 - اۋز فکر و توپغۇلرینى قندەى افادەلەگن؟
 - بو شاعر علم سىز شعرنى نىمەگە اوخشىتەدى؟
 - مدح اپتىشنى قندەى دېب قرهلەيدى؟
 - اونىنگ شعرلرینى نىمە اوچون بوتون توركلر عصرلردن بېرى سېوب اوقىيەدەلر؟
 - او قىسى شاعرلردن تأثىرلەنگن؟
 - بو اولوغ شاعرنىنگ قىسى اثرلرینى شەكار دېب بىلەدەيلر؟
 - او قىسى اثرلرنى يازگن؟
- ۲- يانمه- يان اۇلتىرگنلر، فضولىنىنگ حياتى و قىلگان ادبى فعالىتلارى حقىدە فكر المشتىريپ، بحثلىشىينلر.
- ۳- هرقطاردن يېر كىشى تورىپ، بوبارىدە گروھىنىنگ فكرىنى باشقەلرگە ايتىپ بېرسىن. باشقەلر اوزفکرلرینى تۈغرى يا ناتۇغرىلىگى حقىدە اظهار اپتىسىنلر.
- ۴- درس متنى دن روشنلىنىنگ نحوى وظيفەسى بۇلگەنلرنى كتابچەلر يىگە كۈچپىرىسىنلر.
- ۵- ايڭى- اوج كىشى نوبت بىلن تختەگە بارىپ، متنىدەگى شعر نىنگ مضمونى حقىدە قىسقەچە سۈزلىپ بېرسىنلر.
- ۶- هرقطاردن يېر كىشى تورىپ، فضولىنىنگ بەهار حقىدەگى غزلىنى دىكلەمە قىلىسىن.
- ۷- قويىدەگى لغتلر معناسىنى لغت نامەدن تاپىپ، مناسب جملەلرددە ايشلەتىنگ: روضە، داوروق، تويفۇ، اوتکىر، غايت، ئەرىف، التفات، كى، كىسى، فغفور، خاقان

اوى تاپشىرىيغى:

فضولىنىنگ بەهار حقىدەگى غزلىدىن فايىدەلنىپ بەهار بارەسىدە قىسقەچە يېر مضمون يازىپ كېلتىرىنگ!

گرامر قاعده‌لری: آلد و آرقه قوشیمچه‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اوقيب، تگيگه خط چيزيلگن سوزلرگه دقت قيلينگ:
- ايشچيلر ايشخانه گه كپتماقدهلر، بالهـلر هر ييل قىشىدە دم آلىش اوچون اوز
قىشلاقلارىگه كېتىه ديلر. توختىمىش جودە عقللى و آدابلى باله، اوئىننگ، سوزلرى ياقىمىلى،
قىرقتەچە كتابىنى حاضر گچە اوقيگىن، هر كون باغلىرىگە و اريغلىرىنىڭ قىرغۇقلىرىگە اوئلىرىپ
درسلرنى مراق بىلەن اوقيدى، كۈپىراق مطالعە قىلەدى، آزرادق سوزلەيدى، كۈكىمتىر قلىپاڭ
باشىگە قويىدە. او، باباسىنى كۈرمەق اوچون هرجمە كونى شهرگە بارەدى.
يوقارىدەگىي جمله‌لرده چى، لر، لاق، لى، با، چن، تەچە، چە، نىننگ، راق، يمتىر، نى،
ماق سوزلرى قوشىمچەلر دىلر. بولرنىنگ اوزلىرى آيرى - آيرىلىكىدە بىراو معنانى
انگلتەمىتىرىدە، اما سوزلرنىنگ اول و آخرىگە كېلىپ، بىر معنا تاپىدە و سوزلرنى
اوزگرتىرەدى.

آلد قوشىمچەلری:

آلد قوشىمچەلر اوزبېك تىلىدە اساساً جودە آز دىر و باشقە تىللەرنىن اوزبېك تىلى گە
كىرگەن. بو قوشىمچەلر، با، غىر، ھم، بە، بې، بىر، هىچ و باشقەلەرنىن عبارت دىر. مثاللار:
بالادب، بانزاكت، هيچكىيم، باغيرت، بركمال، بىكار، بې حضور، غيردولتى، همدرد و
باشقەلر.

آرت يا آرقه قوشىمچەلری:

اوزبېك تىلىدە سوزلرنىنگ آخرىگە كېلىپ، سوزلرگە تورلى معنالىر بېرەدى. بولر، سوز
يساواچى، شكل يساواچى و اوزگرتىروچى قوشىمچەلەرنىن عبارت دىلر. قويىدەگىي
قوشىمچەلر، سوز يساواچى دىلر: ئى، چى، مە، بان، چن، لى، لە، لىك، قىن، لوک، آق،
چىل، غاق، غىن، كىچ، گىچ، قىچ، يم

- شكل يساواچى لر بولىدىن عبارت دىر: لر، چە، چك، چاق، لاق، گىنه، قىنه، كىنه تە،
تەچە، لرچە، او، لە، تە دن، يىنچى، راق، يمتىر، ايش، غىش، يېپ، ماقچى، دە، ل، ال،
ن، اين، تىر، دىر، گىز، كىز، كز، ست، ار، جك، ب، ھ، اى، كىچ، گىچ، كونچە، گونچە، ماق،
و، ش، راق، يك، لب

- سوز اوزگرتىروچى قوشىمچەلر، بولر دىلر: يم، يمىز، اينگ، ينگىز، سى، لرى،
نىنگ، نى، گە، دە، دن، چە، لى، با، سىز، لە، لىك، چىلىك

فعالیتلر:

- ۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اوقيب، آلد قوشيمچه‌لرينى بېلگى لىنگ:
 - قرى و محتاج كىشىلر بىلن ايشلىرىدە همكارلىك قىلىش كېرەك.
 - باادب بالەنى هر كىيم يخشى كۈرەدى.
 - بېكار آدم ھېچ كىيم گە ياقمه يىدى.
 - بعضى اوقووچىلر غيردولتى مكتبلرده درس اوقييدىلر.
 - او، خدادون ھمىشە بىرمۇ و بركماللىك اىستەيدى.
- ۲- قوییده‌گی جمله‌لرنى اوقيب، آرقە قوشيمچه‌لرينى كۈرسەتىپ بېرىنگ.
 - قوياشلى، ياغمىرىلى و قارلى بولگىن كونلارده كۈپراق سايەبان دن فايىدەلەنەدилر.
 - دريالر بەهارده تۈلقىن لنيب تاشەدى.
 - گۈزەل لىكىنى هر كىيم سېۋەدى.
 - ياقىملى كىشىنى هر كىيم ياقتىرەدى.
 - سۈزمە قلعە اولوسوالىلىگى سرپىل ولايتىدە دىر.
 - دريا سووى شاوقىنلەب آقمادە.
- ۳- يانمە-يان اولتىرگەن لەر بىرگە صحبتلىشىپ، متنىدەگى آلد و آرقە قوشيمچه‌لرنى كتابچەلر يىگە كۈچپەسىن لر.
- ۴- هرقطاردن بىركىشى تورىب، نوبت بىلن آلد و آرقە قوشيمچەلر بىلن بىر جملە توزىب، اوقيىسىن، باشقەلر تۈغرى ياناتۇغىريلىيگى حقيىدە فكر بىلدۈرسىن لر.

اوى تاپشىرىيغى:

آلد و آرقە قوشيمچەلرنى ايشلەتىپ، بىر قىسىقەچە انشاء يازىب كېلىتىرىنگ.

بىكىرمە اوچىنچى درس

هدفلىر:

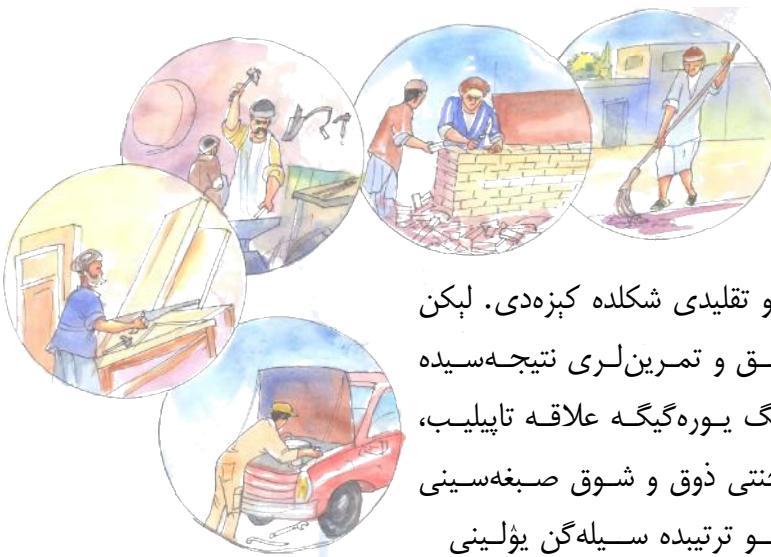
- ا- اقتصادىدە كىسب- هنرنىنگ اهمىتىنى بىلىش.
- ب- ياردىمچى سۈزلىر حقيىدە معلوماتىگە اپگە بولىش و ايشلته آلىش.

سۈرەقلەر:

- ا- كىسب- هنر دېگىنده نىمەنى توشونەسىز؟
- ب- كىسب تورلىرىدىن قىسىلىرىنى بىلەسىز؟

اولكە اقتصادىدە كىسب- هنر اۋرنى

كىسب و هنر اهل لرى ھمىشە حقىقت و يره تىش آرقەسىدىن باره دىلىر. يۈل باشىدە اولر آو اياغىنىڭ ايزىنى ايزلەيدىيگەن آوچى گە اوخشەيدىلىر. لېكىن كېيىنچەلىكىدە بارىب، انه شو اياغ ايزىنى آرقەلش بىلەن آونى اۋزىزىنىكى قىلەدىلىر. چونكە يۈل باشىدە كىيىك دن يلغۇز آوچى گە اياغ ايزى قالىگەن بونىنگ اۋزى حقىقتىدە جنبىش و حرکت بارلىكىنى كۈرسىتەدى. بو يۈلنى كېزگىندەن سۈنگ كىيىك كىندىكىدىن چىقەياتىگەن مشك ھىدى آوچىنى اۋزى سرى چقىرىپ يۈللەيدى. كاسپ و هنر اپگەسى اول دە حقىقتىگە توجە ئىتەدى و بو

يۈلنى باشدە جىرى و تقلیدى شىكلە كېزەدى. لېكىن سۈنگى قىلەدىيگەن مشق و تمرىن لرى نتىجەسىدە استە- سېكىن اونىنگ يورەگىگە علاقە تاپىلىپ، آلدىنگى مشقت و محتتى ذوق و شوق صىبغەسىنى اۋزىزىگە آلەدى و انه شو ترتىبىدە سىلەگەن يۈللىنى

وجودیده بار کوج و قوتیگچه مقصدى گه اپريشيش اوچون ايزله يدي.
تۇغريسى شو كە كسب و هنر بارلىكىدە هر بير نرسە نينگ حقيقىتى بىلينەدى.
چونكە كسب و هنر حقيقىتىدە جهان، بارلىك و انسان گە خاصل بير نوع تانيش دير. كسب و
هنر اپگەلرى بارليق حقيقىتلرىنى بىليلب، حياتىگە ضرور بۇلگەن چىرايلى و گۈزەل نرسەلرنى
يرەتىب، كۈرگۈزمه گە قۇيەدىلر.

بوگونگى جامعەلر حياتىدە هر بير كسب و هنر و حرفة و پىشە زرگىلىك دن تارتىب،
كالل چىلىككچە و قالىن تۇقىش دن باشلىپ، كشتەچىلىككچە و بوياق چىلىك دن توتىب،
معمارلىككچە يېرىك تخصص و بىوك ملكەنى طلب اپتهدى. حاضرگى حيات صحنه سىدە
كسب و هنر اپگەلرى هرقنچە ماھر و سير ملكە تخصص اپگەسى بۇلسەلر اوشە كۈلمەدە
اولر اۋز جامعەلرى و اولكەلرى اقتصادىدە سلماقلى اورىننى اپگىللەيدىلر.

كسب و كمال اپگەلرى هر بير جامعەنинگ كۈزگە كۈرینىلى بۇلىمىنى توزەتەدىلر.
اولرنىنگ هر بىرى جامعەدە بۇلمەكىنە جامعەنинگ اوشە بۇلىمەدە گى ايشلىرىدە كمچىلىك
احساس اپتىلەدى. انسانلار اۋز حياتلىرىنى جامعەلرىدە قىلەياتلىگەن ايش و فعالىتلىرى،
حركت و جنبش لرى، سعى و تلاش لرى نتىجە سىدە دوايم بېرىدىلر. منه اوزاق بارمەمىلىك
كائنت نظامىنى آلىب كۈرەيلىك بو نظامدە اگر بىر كەھسى اۋزىنىنگ انتقالى حرکتىنى
قوياش تېڭرەگىدە بىرمىسى، يېرگە آىلر، فصل لر و يىل لر اصلاً بىلينىمەيدى و
شونىنگ دېك اگر وضعى حرکتىنى يېر كەھسى اۋز مدارى گە بىرمىسى، كېچە و كوندوز
ھىچقچان اورتە گە كېلمەيدى. شوندەمى قىلىب، انسانلار كوندەگى حياتلىرىدە اگر بىر اونوملى
ايىشنى و آچىق راق قىلىب، ايتگىنەمىزدە بىر حرفة و پىشە يا كسب و هنرنى آلغە آلىب
بارمىسىلر اۋز جامعەلرىنىنگ بىر بېكارە و عاطل و باطل عضوى گە ايلەنib، حياتلىرىدەگى
بورج لرى جامعەلرى اوستىدە آرتىلىپ قالىدى. انسانلار حياتى ده ايىش و فعالىت و كسب و
هنرنىنگ مهملىكىنى يېغمىرىمىز حضرت محمد ﷺ نظردە توتىب، بىر مبارك حدىثلىرى
ضمىنيدە الكاسب حبىب الله دېب، كسب و هنر اپگەلرىنى الله ﷺ نىنگ دوستى و حبىسى

خطاب قىلەدىلر. بونى كۆز اونگىدە قرار بېرىپ، مسلمان كىشى تورموشىدە هردايم اىسلب،
الله گە سوينىب، توكل قىلەدى. البتە توكل اىش دە بۈلگن و اىش قىلىملىك توكل
قىلىش نتيجە بېرمەيدى. خلق اۇرتەسىدەگى اىشلەگن تىشلر و يا مىخت قىلىسنىڭ راحت
كۈرهىن دېگن مقاللر بونگە يقال گواه دىر. انه شو اوچون هر بىر اولكە اقتصادىگە
اونوملى حصە قوشىش اوچون كىسىلر و هنرلىنىڭ نقشىنى انگلش، اىشلىش و مىخت
قىلىش كېرەك دىر.

هنر و صنعت بوگونگى جامعەلرده اجتماعى بىلىملىنىڭ يوكىلىشى گە باعث بۈلگن.
حاضرگى دنيادە صنعتى جامعەلرلىنىڭ بارلىگى كسب و هنر اېگەلرلىنىڭ حضورى و ايش
بىوملىرى و صنعتى طرحلىرىدىن فايىدەلىنىش بىلەن باغلىھىنib قالگان. دېمك كسب و هنر
اېگەلرلىنىڭ بونگە توشىنىش لرى كېرەك.

اساسى توشۇنچە:

كسب - هنر اېگەلرلى اۋازلىرىنىڭ ايش - فعالىتلارى آرقەلى اولكە اقتصادىگە اۇرىنىلى
حصە قوشىدەلىرى. اولكە اقتصادى رواجلىنىشى كسب - هنرگە هم باغلىق دىر، چونكە كسب -
هنر اېگەلرلىنىڭ هر بىرى اۋز ساھەسى بۈيىچە اىسلب چىقەرىشىدە مهم حصە
قوشىدە. حاضرگى دنيادە صنعتلى جامعەلرلىنىڭ بارلىگى كسب و هنر اېگەلرلىنىڭ
حضورى و ايش بىوملىرى و صنعتلى طرحلىرىدىن فايىدەلىنىش بىلەن باغلىھىنib قالگان.

فعالیتلر:

الف: درس متینى دقت بىلن اوقيىنگ. توشونگن لرىنگىزنى صنفداشلىرىنگىزگە آيتىب بېرىنگ.

ب: قويىدەگى سۈزلەرنىڭ قىندەسى كىسب- هەرنى انگلەتىشىنى آيتىب بېرىنگ:

١- تىكۈوچىلىك، ٢- ساتووچىلىك، ٣- قۇرووچىلىك، ٤- تۇقووچىلىك

ج: قويىدەگى جملەلرنى اورىنلى كىسب- هەرن آتى بىلن تۈلدىرىنگ:

١- مېنинگ قۇشنىم مكتىبە قىلەدى.

٢- اونىنگ كىسبى بۈلۈپ لايدىن ايدىشىلر يسەيدى.

٣- نىنگ اولكە اقتصادىدە مهم اورنى بار.

٤- هر بىر اجتماعى توزوم نىنگ بايلىك نېگىزىنى تشکىيل

اپتەدى.

د: قويىدەگى مقالىنى اوقيىنگ و مضمونىنى صنفداشلىرىنگىزگە آيتىب بېرىنگ:

- "محنت نىنگ تىگى، راحت".

ه: يوقارىدەگى مقالگە اوخشاش مقالالرنى بىلسىنگىز، تختەگە يازىپ، معناسىنى توشۇنتىرىنگ.

ح: قويىدەگى سۈزلەرنى معنا قىلىپ، مناسب جملەلردىن ايشلەتىنگ:

- سلماغلى، كۈلەم، بارلىق، ملکە، تخصص، ماھرلىك

اوى تاپشىرىيغى:

كىسب- هەرن تورلىيدن بېرىنى تىلب، شو حقدە قىسقە بىر مقالە يازىپ كېلتىرىنگ!

گرامر قاعده‌لری

ياردمچى سۈزلىرى:

هەر فصل دە مبوبىلىنى بېش كېرەك. مبوبىلى تر كىيىدە A، B، C كېتىلى تورلى ويتامينلەر بار. يېشىدىن آلدىن سوو بىلەن يۈوماڭ ضرور. يېتىلى مېۋە يېھەدېگەن كېشى كون سەيىن ساغلاملىشىپ بارەدى.

- يوقارىيەگى متندە قوللۇنگەن (كېتىلى، بىلەن، سەيىن) سۈزلىرى ياردەمچى سۈزلىرى دىر، چونكە اولر جملەدە سۈزلىنى بىر - بىرىيگە باغانلىش وظيفەسىنى بىرىەدى.

ياردمچى سۈزلىرى:

بوندەمى سۈزلىرى مستقل لغۇى معنا افادە اپتمەيدى و جملە بۇلەگى وظيفەسىنى بىرىەدى. سۈز و جملەلر آرەسىدەگى مناسبتىلىنى بېلگى لەيدىگەن يا كە اولرگە قۇشىمچە معنا قۇشىدېگەن سۈزلىگە ياردەمچى سۈزلىرى دېيلەدى.

ياردمچى سۈزلىرى، كەمكچى، باغانلاۋچى و يۈكلەمدەن تشکىيل تاپەدى. مثلاً: كېتىلى، بىلەن، اوچون، بعضاً، بىراق، گاكىيدە، هەم، كو، يا

فعالىيەلر:

الف: قويىدەگى جملەلرنى اۋقىنگ، ياردەمچى سۈزلىنى انيق اۋرگىنib، اولرگە اۋخىشىش يىنگى جملەلر توزىنگ:

- ۱- آلمە بىلەن انار ساتىپ آلدىم.
- ۲- اۋكتىم هەم اوېغۇن كېتىلى لايق اۋقۇوچى.
- ۳- اوى تاپشىرىغىنى بىرىگەن نىمەمەن ئەنلىك.
- ۴- مىوه ويتامين گە باى، بىراق اونى يۈويپ يېماق كېرەك.

ب: تۈزگەن يىنگى جملەلرىنگىزنى صنفداشلىرىنگىزگە اۇقىب بېرىنگ.

ج: قويىدەگى جملەلرده بۇش قالدىرىلىگەن يېرىلنى مناسب ياردىمچى سۈزلەرى بىلەن

تۈلدۈرىنگ:

١- يخشى _____ يمان نى بىر- بىرىدىن اجرەتىش كېرەك.

٢- مېن _____ امتحان تاپشىرىدىم.

٣- هوا كون _____ ايسيب بارماقىدە.

٤- اوينىڭىز گە بارماقچى اېدىم، _____ جودە اوزاق اېكىن.

د: صنفداشلىرىنگىز بىلەن اېركىن سۈزلىشىنگ، سۈزلەشىو دوامىدە ايشلىتگەن ياردىمچى سۈزلەنى كتابچەنگىزگە يازىنگ. يازگەنلىرىنگىزنى اۇقىتۇوچىنگىزگە كۈرسەتىنگ.

ه: قويىدەگى سۈزلىنىڭ معناسىنى تاپىپ، اولىدىن جملە تۈزىنگ و جملەنگىزدە ياردىمچى سۈزلىدىن فايىدەلەننگ.

تاپشىرىق، يەياو، بىرماق، قۇشىمچە

اوى تاپشىرىيغى :

ساغلىكىنى سقلىشىدە مېوهەر فايىدەسى حقىدە ياردىمچى سۈزلەنى ايشلەتىپ، كمىدە

آلتىتە جملە يازىپ كېلىتىرىنگ!

بیگرمه تۈر تىنچى درس

هدفلر:

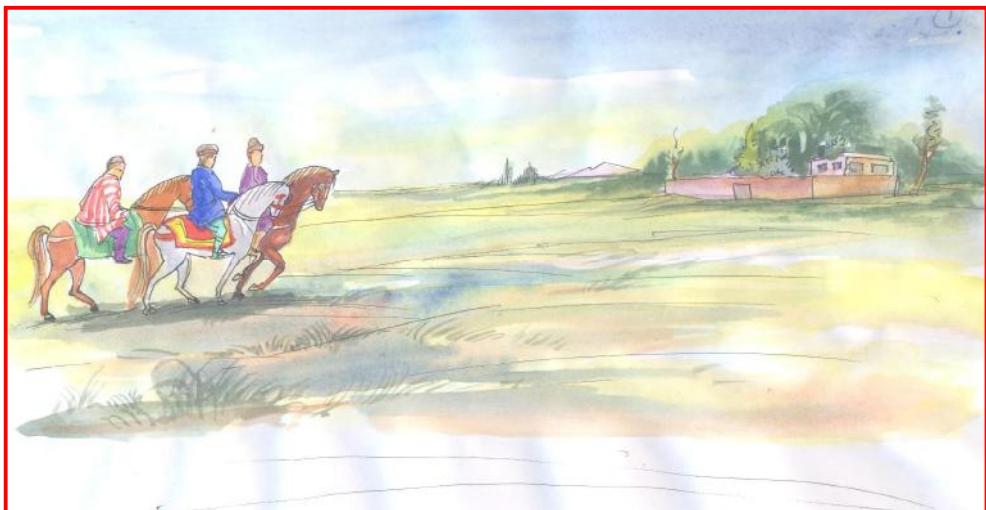
- 1- يخشى عايىلە حقيىدە آيتىلگەن حكايدەن تىرىيکچىلىكىدە فايدەلىنىش.
- 2- باغلاوچى سۇزلىرى حقيىدە معلومات تاپىپ، جملەلردىھ ايشلتە آلىش.

سۈراق:

- 1- قىندەى عايىلەنى بختلى عايىلە دېب، آيتە آللەمىز؟

روزى بېرەدىيگەن اللە دىر

حاتىم آصم دېگەن مشهور سخى كىشىنىڭ يورەگىدە حج فرضىنى ادا اپتىش علاقەسى تاپىلەدەي، بالەلرىنى افز حضورىگە يىغىب: "بالەلرىم! حج فريضەسىنى ادا قىلە آلمەى اولىشىم ممكىن دېب، قۇرقەمن، شونىنىڭ اوچون حج گە كېتماقچى من" ، دېدى. بالەلرى آتەسىدىن بو گىنى اپشىتىگەندىن سۈنگ اۋىلېب، آتەلرىگە: "بىزلىنى كىيمگە تاپشىرىپ كېتەسىز؟ كوندەلىك يېمك- اىچەمگىيمىز يۇق - كوا" ، دېدىلەر. حاتىم آصم نىنگ بىر فراتىلى و مؤمنە قىزى بار اپدى، او، ايناغەلرىگە قرهب: "آتەمىز كېتە بېرسىن لەر، بىزلىگە آتەمىز روزى بېرەدىيگەن اللە نىنگ اۋزى دىر." ، دېدى.

حاتم اصم تيارلنيب، مکه مکرمه گه جونه‌دی. باله‌لری، آته‌لری کېتىگىندن سۈنگ، سينگل‌لرينى قىينب: "ئىمە اوچون آته‌مېزنى حج‌گە تشووقله‌دىنگ، او كىشى بىزلىنى اپگەسيز قويىب كېتىديلر، اپندي تيرىك چىلىكيمىزنى قىنده‌ئى اوتكزه آله‌مېز؟" دېديلر.

حاتم اصم نىنگ قىيزى، اللہ درگاهىيگە يالوارىب، "اى الھيام! مېنى ايناغه‌لر يەم آلدىدە، او ياتلى و آبروسىز قىيلمە." دېب، دعا قىيلدى.

پادشاه، يۈلداشلىرى بىلن اوگە چىققۇن اپدى. دشت و دله‌لرده چاپىب، نېچە كىيىك و ياوايى حيوانلرنى آولب، شهرگە قىيتماقچى بۈلدىلر. يۈلده سووسب كېلە ياتگن‌لريدە اوزاقدن بىر اوى كۈرىندى، شاه، يۈلداشلىرى بىلن اوشه اوى تمان باردىلر.

شاه، اوى اپگەسيدن سوو تىلەدە. اويدىن بىر قىز، تىنيق و مزهلى بىر جام سوونى كېلىتىرىپ، پادشاه گە بېردى.

پادشاه سوونى اىچىنلىكلىرىن سۈنگ: "بو اوى كىيىدىن دىرى؟" دېب سۈرەدى: او نىنگ يۈلداشلىرى، بو اوى حاتم اصم دن دىرى، دىدىلر.

پادشاه، جامگە بىر همييان آلتىننى تىشلەدە و اورتاقلىرى گە قرهب: "ھركىيم مېنى يخشى كۈرسە، مېندېك ايش قىلىسىن." دېدى.

اورتاقلىرى ھم چۈنتىگلر يەدە گى آلتىنلىرىنى جامگە سالىب، جامنى آلتىن دن تۈلدىردىلر. حاتم اصم نىنگ قىيزى، آلتىن دن تۈلگن جامنى آلىب، او يىگە باردى، آنه‌سى نىنگ آلدىدە كۆپ يېغىلەدە.

آنەسى: "الله بىزلىگە احسان قىيلدى، نىمە اوچون يېغىلەيسن؟ قووانىشىنگ كېرەك." دېدى.

قىيزى: "الله نىنگ بىر مخلوقى التفاتى بىلن بىز باى بۈلدىك، اگر اوزى توجە قىلسە، قىنده‌ئى بۈلر اپدى؟" دېدى.

عزيز او قووچىلر: كۈرەسيزمى، اللہ قىنده‌ئى قىلىب اوز بندەلر گە روزى بېرەدى او مسبب الاسباب دىرى. بىر يۈل اپمس ينه بىر يۈلدن حتمى و ضرورى اوز بندەلر نىنگ رزق و روزى سىنى يېتىشتىرەدى.

اساسى توشونچه:

حاتم اصم، حج اپتیش اوچون كعبه‌گه كېتدى. بىر مۇمنە قىزى بار ابدى. الله (جل جلاله) دن ياردم تىلەدى. اوشه شەھrinىنگ پادشاھسى سووب، كېلەياتىڭندە يۈلەدە بىر اويدىن سوو سۈرەدە. بىر قىز تىنيق و مزەلى بىر جام سوونى پادشاھگە كېلىتىرىپ، بېردى. پادشاھ و يۈلداشلىرى قىز جامىنى آلتىندا تۈلدۈرۈپ بېردىلر. قىز آلتىن دن تۈلگەن جامنى قۇلىگە آلىپ كۆپ يىغىلەدە. آنهسى، سۈرەگىندا، قىزى: "الله نىنگ بىر مخلوقى التفاتى بىلەن باى بۈلدىك، اگر اوزى توجە قىلسە، قىنەدى بۈلردى؟" دېدى.

فعالىتلەر:

- 1- درس متنىنى ايکى اوّقۇوچى اوّل اوقيسىن، سۈنگ درس نتىجەسىنى باشقە ايکى اوّقۇوچى آيتىپ بىرسن.
- 2- قويىدەگى لغىلەنەن سۈزلىكىن تاپىپ جملەلرگە ايشلىنىڭ: كوندەلىك، فراست، قىيىنەماق، اپگەسىز، يالبارماق، اويات، او
- 3- هرقطاردن بىر اوّقۇوچى نوبت بىلەن تورىپ، يازگەن جملەلرینى باشقەلرگە اوقيب بېرسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

متن دن بىر پاراگراف نى تىلب، كتابچەلرینگىزگە يازىنگ، سۈنگ اوشه پراگراف مفھومىنى ھىمە ياردەمچى سۈزلىرىنى علھىدە يازىپ كېلىتىرىنگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* بیرکون حاتم اصم‌نینگ يوره‌گيده حج فرضينى اذا اپتىش علاقه‌سى تاپىلدى و بالله‌رينى حضورىگه يىغىب: "بالله‌لريم! ممكىن حج فريضه‌سينى اذا قىلە آلمەي اولەمن مى، دېب قۇرقەمن، شونىنگ اوچون حج گە كېتماقچى من." دېدى.

* بالله‌لرى آته‌سيدين بو گىپنى اپشىتىگىندىن سۈنگ، اوپىلب، آته‌لرىگە: "بىزلىنى كيمگە تاپشىرىپ كېتەسىز؟ كوندەلىك يېمك- اىچمەگىمىز يۇق" دېدىلر. لېكىن حاتم اصم نينگ بىر فراستىلى و مؤمنه قىزى بار اپدى، ايناغەلرىگە قرهب: "كېتە بېرسىن لر، بىزلىگە آته‌مىز روزى بېرەدېگىن اېمس، بلکە بىزلىگە روزى بېرەدىگىن، اللە دير." دېدى.
يوقارىدەگى جمله‌لرده و، بلکە و لېكىن باغلاوچى سۈزلىدن دير.

باغلاوچى (عطف و ربط) سۈزلىر گپ بۈلكلرىنى و گپلىنى بىر- بىرىيگە باغلەيدىگىن ياردىمچى سۈزلىر، باغلاوچى سۈزلىر دېلىدە. باغلاوچىلىر گېلىرنى بىر- بىرىيگە باغلش اوچون خدمت قىلەدە (و، هم، همدە، اما، لېكىن، بىراق، ياء، كە، يا خود، نه- نه، چونكە، شونىنگ اوچون، تا كە) كېيى سۈزلىدن عبارت دير.

باغلاوچىلىر مستقل سۈز كېيى گپ بۈلەگى وظيفه‌سينى بىرە آلمەيدى.

باغلاوچىلىر گرامرى خصوصىتى گە كۈرە ايڭى خىل بۈلەدە:

۱- تېنگ باغلاوچىلىر: و، هم، بىراق، لېكىن، ياكە، دم- دم، بعضاً، نه- نه

۲- اپرگشتىروچى باغلاوچىلىر، چونكە، شونىنگ اوچون، تاكە، نېڭە، كە

اپسلتمە:

نه، بعضاً، ياء، كە، گاه، خواه كېيى باغلاوچىلىر كۈپىنچە ايڭىنچى كېتمە- كېت فقرەلرده تكرارلىنىب قوللەنىلەدە.

فعالیتلر:

- ۱- قوییده‌گی جمله‌لرگه باغلاوچيلرنى بىلگى لب كۈرسەتىنگ:
- * بەهار دله و قىرلر، گللىرى بىلەن قاپىنەدى و طبىعت گۈزەل كۈرىنەدى.
 - * بەهار فصلىدە هوا سلقىن بۇلەدى، شونىنگ اوچون بالەلر دشتلىرىدە اوپىنەيدىلر.
 - * كېچە نى آى ياروتەدى، بىراق ايسىتمەيدى.
 - * درسىمیز توگلەكىندىن كېين كلوپگە يا كە اوپىمېزگە بارەمېز.
 - * گاھ تېز شىمال بۇلەپتىرىنىڭ ئەپتەلى ياخىمىرى ياغىر ئەپتىرىنىڭ.
 - * اوقدۇچىلرنىنگ ھەممەسى حاضر، لېكىن باپر كۈرىنەيدى.
 - * بوجوده قىيىن ايش، اما بجرەمېز.
- ۲- قوییده‌گى باغلاوچيلرنىنگ ھەرمىز بىلەن بىر جملە توزىپ، يازىنگ. بېش اوقدۇچى يازگىن جملەلرینى، باشقەلرگە اوقيسىن:
- و، اما، بىراق، ياكە، گاھ، چونكە، لېكىن
- ۳- قوییده‌گى جملەلرنىنگ بۇش جايلىرىنى (و، ھەم، لېكىن، ياكە) باغلاوچىلر بىلەن تۈلدۈرۈنگ:
- قار ياغىڭنى يۈق قلىن قىراو توشىگەن.
 - هوا ساۋووق دريا سووى موزلمەگەن.
 - بوگون ياغىمىرى ياغەدى ياغىمىرى ارەلش قار ياغەدى.
 - دريا سووى كۈزە سووى موزلەگەن دىر.

اوى تاپشىرىيغى:

باغلاوچىلر اىشلەتىلگەن آلتى جملەنى كتابچەلرینگىزگە يازىپ كېلىتىرىنگ.

بیگیرمه بېشىنچى درس

هدفلر:

- اۇلکەلر و جهان خلقلىرى حياتىدە بىرلشىنگ ملتلىرى سازمانىنىڭ اوينە ياتىنە نقشى حقييده معلومات تاپىش.
- كمكچى سۈزلىرنى اورگىنib، تۈغرى ايشلته آلىش.

سۈرەقلر:

- بىرلشىنگ ملتلىرىنىڭ مرکزى قەيپىرە دىرى؟
- اۇلکەمiez قچان بىرلشىنگ ملتلىرىنىڭ عضوى بۇلگەن؟

بىرلشىنگ ملتلىرى

اوكتىم، ارسلان، سنجىر، بايقرام، بايسىنقر، باتور، بابر، تېمور، اولوغ بېك باشقە صنفداشلىرى بىلەن بىر مكتىبگە درس اۋقى اپدىلە. اولر، بىرلشىنگ ملتلىرى سازمانىنىڭ تأسىسىس بۇلگەن كونى، تفرىح ساعتىدە مكتب صحنىدە تارىخ اۇقىتۇوچىلىرىنى تاپىپ، اولىدىن سۈرەدەيلە:

استاد! بوگون بىرلشىنگ ملتلىرى سازمانىنىڭ تأسىسىس بۇلگەن كونى دىرى. بىز بونى خېرىلدىن اپشىتىدىك. اگر بوگون لطف قىلىپ، بو خالق ارا سازمانىنىڭ قچان، قىندەرى و نىمە اوچون تأسىسىس بۇلگەنى حقييده معلومات بېرسىنگىز، جودە منتدار بۇلدىدىك. تارىخ اۇقىتۇوچىسى تبسم قىلىپ، بوندەرى دېب باشلەدى:

يخشى، مېن ھم سىزلىرىنىڭ صنفلىرىنىڭىزگە بارىپ، انه شو بارەدە كېرەكلى معلوماتنى بېرماقچى اپدىم. اوزلرىنىڭىز، بونى مېنىنىڭ اپسیمگە سالگىنىڭىز جودە ھم يخشى بۇلدى.

عزیز اوقووچیلر! بیرینچى جهانى اوروشلر، جهاندەگى اولكەلرى و اپل-اولوسىگە جودە كۈپ نقصانلىنى كېلتىردى. اوروش دن بېزىب، چىچق قالگەن جهان خلقى و اولكەلرى، خلقى ارا دوستىلەك، ايناغەلەك و تىنچلىك نى برقرار قىلىش فكرى گە توшиб، انهشۇ فكر اساسىدە بىرینچىدىن ميلادى ۱۹۴۴ نچى يىل ۱۳۲۳ هجرى يىل گە برابر امرىكا، چىن، اپسکى شوروى اتحادى و انگلیس اولكەلرى مسکودە جلسە قورىب، بىر طرحنى توزەتدىلر. كېنچەلەكىدە مسکو اعلامىيەسى دېب ناملىنگن، بو طرحدە بىرلشىگە ملتلىرنىڭ خلق ارا تشكيلاتى و جهان اولكەلەيدە صلح و تىنچلىك نى سقلىش دېب آيتىلگەن اپدى. بو تۈرت اولكە نىنگ نمايندەلرى ۱۳۲۳ نچى هجرى يىل نىنگ ياز و كوزىدە قىته دن واشنگتن ده بىر يېرده يېغىلىب، بىرلشىگەن ملتلىر بارەسىدەگى طرح نى كېنگرەق قىلىش اوچون بىتىمىنى قۇيدىلر. ۱۳۲۳ نچى هجرى يىل نىنگ حوت آيىدە استالىن، چىچىل و روزولت، روس، امرىكا و انگلیس دولتلەرى نىنگ باشلىغلىرى كرييمىھ جزىرەلەرنىنگ جنوبى يالتا جزىرەسىدە كۈرۈب، بو طرح لەپىنى قىته دن تېكشىرىپ چىقىدىلر. اداغىدە آلمان و جاپان اولكەلەرىگە قوشى اورىشىگەن مملكتارنىنگ بىرچەسىنى سانفرانسيسکو كنفرانسى گە چقىرىدىلر. بو كنفرانس ۱۳۲۴ نچى هجرى يىل نىنگ حمل آيى دن جوزا آيى گچە ايشلب، اوشە يىلى سلطان آيى نىنگ تۈرتكىچىسىدە بىرلشىگەن ملتلىر سازمانى نىنگ منشورى ياخىتىمىنى توزىدىلر. بو منشور گە كنفرانس ده قىتشىگەن بىرچە اولكەلر قول قۇيدىلر، بو منشور كېنگى كونى اپلىك مملكتىنگ نمايندەلەرى تماينىدىن، تصديقىلندى و بىر يوز و اوْن بىر مادە، اوْن تۈقۈزۈنۈچى فصل اىچىدە باشقە خلق ارا عەمەلر سىنگىرى جهاندەگى بىرچە اولكەلر باشلىغلىرىگە قول قۇيىش و قانون توزەتتۈچى مجلسلىرى نىنگ تصديقلىشى اوچون يېبارىلدى.

۱۳۲۴ نچى هجرى يىل عقرب آيى نىنگ ايكىنچىسىدە (۲۴-اكتوبر ۱۹۴۵ ميلادى) بو منشور كۈپگىنە اولكەلر تماينىدىن تصديقىلندى و انهشوندەي قىلىب، بىرلشىگەن ملتلىر سازمانى رسمي شىكلەدە اورتە گە كېلدى.

استادلری نینگ سۈزلىينى دقت بىلەن تىنگلېب تورگەن اۇقۇوچىلەرن بىرى سۈرەدى:
استاد! عزيز و جانەجان اولكەمېز افغانستان قچان بو خلق ارا سازمانى نینگ
عضويتىنى قبول قىلدى؟

تارىخ اۇقىتووچىسى اۆز سۈزلىينى دوام بېرىپ ايتدى: سېۋىملى اولكەمېز افغانستان
1946نجى يىل نوامبر آيى نینگ تۈقۈزۈنچى كونىدە بېرلشگەن ملتەر سازمانىگە عضو بۇلۇپ
كىردى.

اۇقۇوچىلەرن بىرى يىنە اۇقىتووچىدىن سۈرەدى: استاد! بېرلشگەن ملتەر سازمانى گە
قىسى اولكەلر اصلى عضو صفتىدە تانىلەدилەر.

استاد اوئىننگ سۈراغىيگە بوندەرى دېب جواب بېرىدى:

بېرلشگەن ملتەر سازمانى منشورى نىنگ اوچىنچى مادەسىدە ايتىلىشىچە،
سانفرانسيسکو شەھرىدە بېرلشگەن ملتەر بارەسىدە ترتىب بېرىلىگەن كنفرانسەدە قىتشىگەن
اولكەلر و شونگە اۇخشاش 1943نجى ميلادى يىل جنورى آيى نینگ بىرىنچى تارىخىدە
اعلامىيەگە قۇل قويىپ، اوئىننگ منشورىنى (110) مادە دە تصوىب اپتىگەن مملكتەر،
بېرلشگەن ملتەر سازمانى نىنگ اصلى عضولرى جملەسىدىن سەنەلەدەدەن.

شو وقتىدە اۇقۇوچىلەرن بىرى قىزىقىپ، اۇقىتووچىدىن سۈرەدى:

استاد، بۇ ايتىب اوتىكىن اولكەلردىن تىقىرى بېرلشگەن ملتەر سازمانىگە عضو بۇلۇن يىنە
بۇرتىلەر ھە موجودمى يا يۈق؟

اۇقىتووچى اوئىننگ سۈرالقلىيگە بوندەرى دېب جواب بېرىدى: بېرلشگەن ملتەر منشورى
نىنگ تۈرتكىچى مادەسىدە باشقە صلح سېور اولكەلر ھە اوئىننگ منشورىنى قبول قىلىپ،
عمل قىلووچى بىرچە اولكەلر و ملتەر سازمانىگە عضو بۇلە آلهدىلەر، دېب قىد اپتىلگەن.

شو وقتىدە يىنە بىر اۇقۇوچى، اۇقىتووچىدىن سۈرەدى: استاد، بېرلشگەن ملتەرنىننگ نېچە
ارگانى بارلىيگى و بولۇنىمە ايشلىنى بحرىشلىرى حقىدە آيتىمەدىنگىز.

تاریخ اوقيتووچىسى، اوقووچىلىرىنىڭ بو سۈراغلەيدن خوشلىك كۈرسىتىپ بوندەي

جواب بېرىدى:

بېرىشىنگن ملتلىرىنىڭ يېتىنچى مادەسى اساسىدە اوئىنگ ارگانلىرى

قۇيىدەگى لىردىن عبارت دىر:

۱- عمومى مجلس، ۲- امنىت شوراسى، ۳- دېيرخانە، ۴- خلق ارا عدالت دېوانى،

۵- اقتصادى و اجتماعى شوراسى، ۶- قىممىت شوراسى

عزيز اوقووچىلەر، بىلدۈرىم، اگر باشقە

سۈرالقلىرىنىڭiz هم بۈلسە، سىزلىرىلىن باشقە بىرار وقت گپلەمىز، حاضر و قىتىمىز توگھەدى،

سىزلىرنى خدا گە تاپشىرەمن، دېدى.

اساسى تووشۇنچە:

بېرىشىنگن ملتلىرىنىڭ تشكىل اپتىش فكرى امرىكا، چين، شوروى اتحاد و

انگلیس اولكەلەر نمايندەلەرىنىڭ مسکودەگى جلسەلریدە آلغە سورىلدى. كېنچەلىك

واشىنگتن دە و يالتا جىزىرەسىدە بىلارەدە سۈزۈشىپ، اداغىدە سانفرانسييىس كەنگەلىك

تۈزۈلگەن كنفرانس دە بىل سازمان منشۇرى، اپلىك مملکەت تماينىدىن قبول قىلىنىدى و

1324 نىچى ھجرى بىل عقرب آيىنىڭ ايكىنچى سىدە رسمى صورتىدە تأسىيس اپتىلىدى.

بو سازمان دنيادە صلح و تىنچلىك نى بىرقرار قىلىش و تارتىشىۋولىنى حل قىلىشىدە كتتە

نقش اوينەيدى.

فعالیتلر:

- ۱- درس متنینى اوقيتىو و چىنگىز اوقيياتىگىدە دقت بىلەن تىنگلىڭ و قويىدەگى سۈرالقلرگە جواب بېرىنگ:
- بىرلشىگەن ملتلىرنىنگ ارەگە كېلىتىريش فكرى قىدەي اورتەگە كېلىدى؟
 - مىسکو، واشينگتن و يالتا جىزىرەسىدە بۇ بارەدە نىمە ايشلەر قىلىدىلە؟
 - آلمان و جاپانگە قوشى اوروشىگەن اولكەلر قىسى كنفرانس گە چقىرىلىدىلە؟
 - بىرلشىگەن ملتلىرنىنگ منشورى اولدە قىسى اولكەلر تىمانىدىن تصديقلىنى و بۇ منشور نىنگ نېچە فصل و مادەسى بار اپدى؟
 - عزيز اولكەمىز افغانستان قىسى بىلەدە بىرلشىگەن ملتلىر سازمانىگە كىردى؟
 - بىرلشىگەن ملتلىرنىنگ اساسى ارگانلىرى قىسى لىردىن عبارت دىر؟
- ۲- يانمە- يان اولتىرگەنلەر بىر- بىرلىرى بىلەن بىرلشىگەن ملتلىرنىنگ نقشى و توزھىلىشى بارەسىدە فكر المشتىرسىن لە.
- ۳- هرقطاردن بىر كىشى تورىب، فكرلىرىنى باشقەلرگە بىلدىرسىن.
- ۴- درس متنىدەگى باغلاۋچى سۈزلىرنى كتابچەلرىنگىزگە كۈچىرىنگ!
- ۵- يانمە- يان اولتىرگەنلەر بىرلشىگەن ملتلىرنىنگ ارگانلىرى حقىدە سۈزلىشىسىن لە.
- ۶- قويىدەگى لغتلىر معناسىنى لغتنامەدىن تاپىب، مناسب جملەلردىدە ايشلەتىنگ: تأسىس، جىران، طرح، ملاقات، منشور، عهدىنامە، يورت، اعلامىيە، تصوىب، ارگان، شورا، قىيىملىك، رژىيم، بىللەشىۋو، تارتىشىۋو

اوى تاپشىرىيغى:

بىرلشىگەن ملتلىر تشكىلاتى نىنگ افغانستاندە قىلگەن ايشلەردىن حقىدە قىسقە بىر مقالە يازىپ كېلىتىرىنگ.

گرامر قاعده‌لری:

کمکچی سُوْزُلر:

قوییده‌گی جمله‌لرزی اُوقیب، تگیگه خط چیزیلگن سُوْزلرگه دقت قیلینگ:

- توناکون احمد بیلن محمود انترنیت کلپی گه بارگن اپدیلر.
 - محمود، اکه‌سی اوچون تیارله‌گن خطی‌نی اونجه اوزه‌تدی.
 - اوزگون کون سه‌بین درسلریده يخشی بولیب بارماقده.
 - کون توغدی، آی تولدی سینگری درسلریگه کوشش قیله‌دی.
 - اوزغورمیش، اوکدولمیش تمانگه بارماقده.
 - یوسف، رحمان آرقه‌لی اکه‌سی گه خط جۇنتماقچى.
 - اوقووچیلر کتاب يوزیدن درسلریده‌گى آرقه و آلد قوشیمچەلرینى كۈچىرماقدەلر.
 - هرکون مكتب‌گه كېلگىنیگىزدە بىزلر سرى ھم كېلە قالىنگ.
- یوقارىیده‌گی جمله‌لرده (بیلن، اوچون، سه‌بین، سینگری، تمان، آرقه‌لی، يوزى، سرى) سُوْزلری کمکچی سُوْزُلر دیر.

کمکچی سُوْزُلر:

کمکچی سُوْزُلر، ياردىمچى سُوْزلرلارىڭ بىر تورى دير. اولر، واسطه، مقصد، سبب، وقت، اورىن، پىت، بىرگەلىك، مكان و شو كېي مناسبتلر اوچون قۇللەنىلەدی. (بیلن، اوچون، سینگری، سه‌بین، سرى، تمان، آرقه‌لی، باشقە، سېبلى، طفىلى، قره‌مەي، قره‌ب، سۇنگ، تىشىرى، كۈرە، چاغلى، اوزه، ايلگىرى، طرف، آلد، اوست، آرقه، يوزه، اورنىدە، بورون، اىچىدە، كېين، بولىب، بويان، قره‌تە، باشلىب، تارتىب، قره‌گىنده كېي سُوْزُلر، کمکچى سُوْزُلر جمله‌سىدەن سنه‌لەدی.

فعالیتلر:

- ۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اوقیب، اولرده کمکچی سوزلرنی بېلگى لب کۇرسەتىنگ:
 - سنجىر، ايکى كون دن سۈنگ، تاشكىندىن كېلەدى.
 - ارسلان، بايقرادن كۈرە اوز درسلرىيگە كۈپرەق تىارگىلىك آله‌دى.
 - مېن اوقىيمەگن درسلرىيمنى ايکى كون اىچىدە اوقىشىم كېرەك.
 - شالى طفيلي كورمك ھم سوو اىچەدى. (ضرب المثل)
 - اکرم دن باشقە ھمه بوگون درس گە حاضر بۈلگەن لر.
 - بوگونگى كوندە ھركىم نىنگ اوزىگە يىرەشە ايشى بار. بېكار كىشىنى بو قىشلاقدە بۈيلب تاپىپ بۈلمەيدى.
- ۲- يانمە- يان اولتىرگەن لر حاضرگى درس نىنگ بىرینچى بۈلەمى متنىدىن کمکچى سوزلرنى تىلب كتابچەلرىيگە يازسىنلر.
- ۳- هرقطاردن بىر كىشى نوبت بىلەن تورىب، تىلەگن کمكچى سوزلريدىن بىرتەسىنى باشقەلرگە اوقىب بېرسىن.
- ۴- هرقطاردن بىر كىشى نوبت بىلەن تختە آلدىگە بارىب، کمكچى سوزلرنى انيقلاؤچى بىر جملە يازسىن. باشقەلر تۈغرى يا ناتۇغىريلىگى حقيده اوز فكرلىنى بىلدىرسىن لر.
- ۵- هركىيم بىر جملەدە کمكچى سوزلرنى ايشلتىسىن.
- ۶- هرقطاردن بىر كىشى تورىب، توزتەن جملەسىنى باشقەلرگە اوقىسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

كمكچى سوزلرنى ايشلەتىب، بىر قىسىقە انشاء يازىپ كېلتىرىنگ.

بىگىرمه آلتىنچى درس

هدىلەر:

- شاعر قارى شرف الدين شرف حياتى و ادبى فعالىيترى بىلەن تانىشىش.
- گرامر قاعددەلرىدىن يوكلەرنى تانىب، اولرنى ايشلەتە آلىش.

سۈرەقلەر:

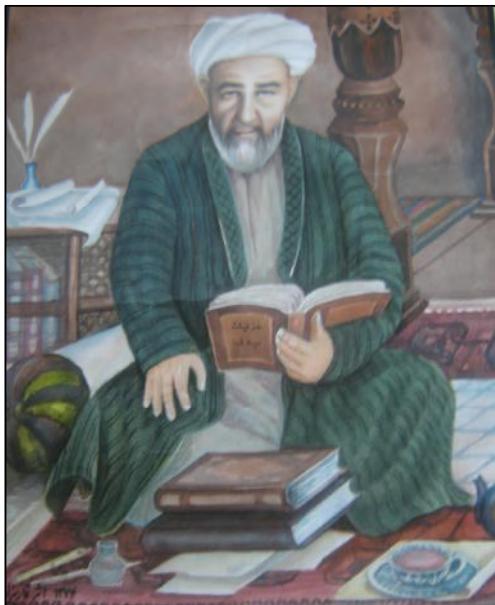
- قارى شرف الدين شرفنى نىمە اوچۇن قوقندى دېيدىلر؟
- قىسى تىللەردى شعر يېرەتەدى؟

قارى شرف الدين شرف

قارى شرف الدين شرف قوقندى، قارى نظامالدين اوغلى ۱۲۹۲ نچى بىلەدە قوقند شهرى نىنگ باكاول محلەسىدە توغىلدى. ياشلىكىدە اوز عايىلەسى بىلەن افغانستانگە مهاجرت قىلىپ، بىر مەت شەمال ولايتىرىدە و كېينچەلىك كابىل شهرىدە يىشەدى.

باشلۇغىچ تعليماتىنى محلى بىلىمداڭىلاردىن آلىپ، كىچىكلىكىدىن كلام الله مجیدنى حفظ قىلىدى. كېينچەلىكىدە ملک الشعرا صوفى عبدالحق بىتاب نىنگ محفىل لرىگە يۈل تاپىب اولىرىن فىض كسب اپتدى.

بىتاب دن علاوه، قارى عبدالله ملک الشعرا، هاشم شايق افندى، محمد انور بسمل، سلامجان مجددى، شايق جمال،

حاجی دهقان، ابراهیم خلیل، ابراهیم صفا، داملا بیدل و باشقەلر بیلن تانیشیب، اولنینگ مشاعره‌لری و ادبی محفل‌لریده قتنەشیب، شعری بېلله‌شۇولریده فعال قتنەشردی. ادبی فنلر و شعر صنعتلریده همده عروض علمیده متبحر اپدی و بو کمالىگە حتى استاد بیتاب هم اعتراف اپتىرى.

اوندن درى و اوزبېك تىل لریده انچەگىنه شعر يادگار قالگن، اولنینگ اثرلریده كۈپرەق، اجتماعى، اخلاقى و انتباھى موضوعلار عكس اپتىگن.

درى تىلیدەگى غزل لریده كۈپرەق ابوالمعانى ميرزا عبدالقادر بیدل و صائىب تېرىزى دن الهام آلگن. درى شعرلرى عزيز اولكەمиз افغانستان نىنگ تورلى نشرىيەلریده و اوزبېك تىلیدەگى شعرلرى "يولدوز" جريدهسى، " مليته‌اي برادر" مجله‌سى و باشقە اوزبېك تىلیدە نشر بۇلەدىگن نشرىيەلرده چاپ اپتىلگن؛ اما اولردن حاضرگچە قىسى بير توپلم توزىلمەگن و قۇلىازمە شكلىدە عايىلەسىدە سقلنماقدە. قارى شرف كابل شهرىدە يېتىمىش ايڭى ياشدە ۱۳۶۴ نىچى ييل نىنگ حوت آيدىد بير ترافىكى حادثەدە عالم دن كۈز يومدى و شەھدai صالحىن دەگى بخارالىكىر قبرستانىدە دفن اپتىلدى.

اولنینگ كلامىدىن بير نمونه: وطن خدمتى

قىلىپ خدمت وطن يۈلىدە، جانىنگنى فدا قىلغىل
سېننەنگ بۇينىنگدە حقى بار دىر؛ البتە ادا قىلغىل
قىزىل يوزلىك بۇلەى دېسندى، خلايىق آلدىدە، دايىم
عدالت بىرلە اپل نىنگ حاجتىنى، سېن روا قىلغىل
عليل و ناتوان و خستە دل لرنى اگر كۈرسىنگ
دلين آلىب، الرغە لطف خوش بىرلن دوا قىلغىل

کېچه-کوندوز چېکیب زحمت، سېنى کۈپ پپورش قىلدى
اپتىب خدمت، اۋزىنگەن آتە، آنهنگنى رضا قىلغىل
ابمىس دنيادە مطلب آشنالىك كىمسە گە مقبول
اگر قىلسىنگ بىراوگە يخشىلىك، بى مىدا قىلغىل
قىلىر عمرىنگنى ضايع، بۇلمەغىل ھەم صحبت جاھل
شرف كېل اۋزى اھل معرفتغا آشنا قىلغىل

اساسى توشۇنچە:

قارى شرف الدین شرف قوقندى، قوقند شەھرى دە دنياگە كېلدى. ياشلىكىدە عايىلە
اعصاسى بىلن افغانستانگە مهاجر بۇلدى.
او ادبى فنلر، شعرى صنعتلر و عروض علمىدە جودە مھارت قازاندى. اوندن درى و
اۋزبېكچە شعرلر قالگەن. او ۱۳۶۴ بىلى ترافىك حادىھسىدە دنيادن كۆز يومدى. اونىنگ
شعرلىيده اخلاقى، اجتماعى و انتباھى موضوعلر عكس اپتتىريلىگە.

فعالیتلر:

- ۱- درس متنینی اوقيتۇچى اوقىياتىنگىدە و قونت بىلەن تىنگلەب، قويىدەگى سۇراقلەرگە جواب بېرىنگ:
- قارى شرف الدین شرف قەيپىدە توغىلىدى؟
 - او افغانستان نىنگ قىسى يېرلىرىدە يىشىدى؟
 - اونى نىمە اوچۇن قارى دېيدىلەر؟
 - او كىيم نىنگ حضورىدەن فيض آلدى؟
 - قارى شرف الدین قىسى بىلەنلەر، اديبلەر و شاعەرلەرنىنگ مەھىللەرىدە فعال قىتنىشىدى؟
 - بو آتاقلى شاعەر قىسى صنعتلىر و علملىرىدە مەھارت قازاندى؟
 - اوندن قىسى تىللەردى شعرلىرى يادگار قالگەن؟
 - غزللىرىدە قىسى شاعەرلەرنەن الهام آلدى؟
 - اونىنگ شعرلىرى قچان و قەيپىلەردى باسىلىپ چىققۇن؟ اوندن قىسى بىرار تۈپلەم باسىلىپ چىققۇن مى؟
 - او، قچان و قندەرى دىنيادىن كۆز يومدى؟
- ۲- يانمە- يان اولتىرگىنلەر قارى شرف الدین شرف نىنگ ادبى ميراثى حقيىدە فکر المشتىريپ بحثلىشىسىن لە.
- ۳- هرقىطاردىن بىر كىشى نوبت بىلەن تورىپ، اوز فكەرلىنى باشقەلرگە آيتىپ بېرسىن.
 - ۴- درس متنىدەگى كمكچى سۈزۈرنى اوز كتابچەلەرنىڭىزگە كۈچىرىنگ.
 - ۵- هرقىطاردىن بىر كىشى تورىپ وطن خدمتى غۈزىلىنى باشقەلرگە دىكلەمە قىلىسىن.
 - ۶- هرقىطاردىن بىر- بىر كىشى تورىپ، غزل نىنگ بىر- بىر بىتىنى باشقەلرگە معنا قىلىسىن.
 - ۷- قويىدەگى لغىتلەرنى لغىتمەدن تايىپ، مناسب جملەلردى ايشلەتىنگ:
- باڭاول، ملک الشعرا، شايق، مشاعرە، اولوش، سەھل، تن، كىمسە

اوى تاپشىرىيغى:

متنىدەگى شعرنى اپرکىن ادبى نىرگە اوگىرىنگ يا وطن گە خدمت قىلىش حقيىدە بىر قىسىقەچە مقالە يازىپ كېلتىرىنگ.

گرامر قاعده‌لری:

يوكلمه‌لر:

قوييده‌گى جمله‌لرنى اوقيب، اولرگە دقت قىلينگ:

- درس گە فقط رستم كېلمەدى، بىز حتى جمعه كونلرى هم، اوى تاپشىريغىنى تىارلەيمىز.

- اوكتىم-كى كېلدى يە، رستم كېلهدى-دە، فوتبال گە بارەسن مى؟

- سېن چى؟

- بو بنا نى مېن قورگان من!

- سېن چى؟

- تېمور اورنىدين توردى-دە، هىردم خىاللىك بىلەن كوچە گە چىقىب كېتدى.

يوكلمه‌لر:

سۈزلىگە يا اولرنىڭ مضمۇنيگە قۇشىمچە معنا قوشە دىيگن ياردىمچى سۈزلىگە

يوكلمه دېيلەدى، يوكلمه‌لر توزىلىشى گە كۈره ايکى خىل بۇلەدى:

1- آيرى يازىلەدىيگن يوكلمه‌لر:

بولر، فقط، حال بوكە، نهايت دە، حتى، چونكە، اخىر كېنى سۈزلەر.

2- قۇشىمچە گە اوخشاش يوكلمه‌لر:

بولر، مى، چى، كو، دە، او (يو)، كېيلر. بو يوكلمه‌لر اوز معنالىيگە كۈره تۈرت خىل

دېر.

1- سۈراق يوكلمه‌لری: مى چى، دە، (يە) كېيلر.

2- تأكيد يوكلمه‌لری: كو، دە، او (يو) كېيلر.

3- آىروو يوكلمه‌لری: (گىنه، كىنه، قىنه) فقط كېيلر.

4- كوچەيتىروو يوكلمه‌لری: اخىر، حتى (حتى كە) آق (ياق) كېيلر.

فعالیتلر:

- قوییده‌گی جمله‌لرده یوکلمه‌لرنی بېلگى لب، تىگىگە خط چىزىنگ:
- شاهزاد جان - اى، سۈزدە جودە استاد سىز - ده.
 - بەھار قوياشى ھمه ياق نى بارگۇن سرى كۈپرەق قىزدىرە باشلەدى - يە.
 - افسوس، چومالى اپندي، تىنگلەمەيدى عرضىنى
حتى خفە بۈلگىندىن، سۈرەمەيدى قرضىنى
 - اوئىننگ دولتى بىرته گىنه اپسکى چەھار دېوار اوبي اپدى - خلاص.
 - آى قىز، چۈل آقشامىنى دل دن سپوهدى، چونكە چۈل نىمە گە باي بۈلسە، كېچ كېرىشى بىلەن ھمه سى آيدىن كۈرەينەدى.
 - مېن ايرتەلب مزارشريف گە كېتەمن، سېن - چى!
 - بولر نىننگ ھمه سى يشىل - كو؟ قرهسى يۈق - كو؟
- ۲- يانمە - يان اۇلتىرگىنلەرن بىر كىشى تختە آلدىگە بارىب، آيرىم يوکلمه‌لرنى انىقلابچى بىر جملە يازسىن لر باشقەلر اوئىننگ تۈغرى يا ناتۇغريلىگى حقيده فكر بىلدىرسىن لر.
- ۳- هرقطاردن بىر كىشى نوبت بىلەن اۇرنىدىن تورىب، قوشىمچە گە اوخشاش يوکلمه‌لرنى انىقلابچى بىر جملە ايتسىن، باشقەلر بىر بارە ده اۋز فىكىرىنى بىلدىرسىن لر.
- ۴- قويىدەگى جمله‌لرنى سۈراق يوکلمه‌لرى، تأكىد يوکلمه‌لرى، اىرورو يوکلمه‌لرى و كۆچەيتىرورو يوکلمه‌لرى بىلەن تۈلدىرىنگ:
- ضرور ايش تاپىلسە كېچە ھم اونى بجرىشىگە تىارمۇز، سېن ايتگەن اپدىنگ كە رستم درس گە كېلەدى، اما كېلمەدى
- ھمه توى گە حاضر بۈلگىنلەر، فقط كىاۋ بىلەن كېلىن حاضر بۈلمە گىنلەر.

اوى تاپشىرىيغى:

يوکلمه‌لرنى اىشلەتىب كمىدە بېش - آلتى جملە و يا بىر قىسقەچە مطلب يازىب كېلىتىرىنگ.

بیکرمه یپتینچی درس

هدفلر:

- ۱- مقاللرنینگ مضمونى و خصوصيتلرينى توشينىب فايدهلنه آليش.
- ۲- تقليد سۈزلىنىنگ گرامارلىك خصوصيتلرينى بىلىش و ايشلته آليش.

سۈراقىلر:

الف: بىرار مقالنى بىلەسىزمى؟ بىلسىنگىز آيتىنگ!

ب: آدمىر قچان و نيمه اوچون مقال ايشلته دىلر؟

مقالات

بىر ملت و يا بىر قوم نىنگ آغزەكى و عاميانه ادبياتى اىچىدە ضرب المثل لرى و مقاللرى همه نرسە دن آلدىن تۈغىریدن تۇغرى صورتىدە شخصىتى نىنگ قىندهلىكى و ايجادياتى نىنگ قىسى درجه دە يوكسكلېلىكىنى كۈرسىتەدى. مقاللرده ايشلەتىلگەن كۈپكىنە مجاز و استعارەلر، حقىقتىدە هر بىر قوم نىنگ اۋز حياتىدە گى كمىدىلىرى و ترازيىدىلىرى كۈرگۈزىمىسى صحنهلىرىدە گى تورلى سيناولرى نتىجەسىدە اۇرتەگە كېلگەنلر. مقاللرده گى استعارەلر شوندەى بىر واقعى منبع لىردىن كېلىپ چىقەدىلر كە بىر قوم يا بىر ملت تورمۇشى نىنگ اساسى خصوصيتلرى اولرده عكس اپتىرىلىھەدى، ملتلر و قوملر اۋز بارلىكلرى نىنگ تورلى تمانلىرىنى اولرده بعينە احساس اپتەدىلر و نتىجەدە خيال لرى نىنگ كۆچى و حسپيات قوهسى اولرىنинگ تأثىرى آستىدە قرار آلەدە.

انسانلرنىنگ طبىعى محيطلىرىدە گى بىرچە خصوصيتلر، كۈك، اقليم، اوسيملىلر حيوانلر و كەممىزدە گى بىرچە منطقەلر ھم مقاللرده كۈز اونگىدە قرار آلەدىلر. شونگە اوختىش خلق لرىنинگ يورەكلىرى خواھلەگەن شكلدە حىات كېچىرىش طرزى اۋز اۋى و فكىلرى بىلەن طبىعت گە قۇشىمچە قىيلگەن نرسەلرى، مسكنلرى و تورەدىگەن جائىلرى، انسانى

علاقه‌لری‌نینگ قنده‌ی لیگی و شکلی، تورلی مادّی و معنوی ایش‌لریدن قولگه کیریتگن بیوتوقلری‌نینگ برچه سی بو مقال‌لرده انعکاس تاپه‌دی.

شو ترتیبده خلق‌لر و قوم‌لر و ملت‌لر اوز بیلگن‌لری، اوی و فکرلرینی مقال‌لرده بیان اپته‌دیلر؛ چونکه مقال‌لر ملت‌لر و قوم‌لر حکمتی‌نینگ خزینه‌سی و کوزگوسی دیر، اولر حتی فکرلریگه کیلمه‌گن نرسه‌لرنی هم مقال‌لریده انيقله‌یدیلر و بو لحاظدن تا بیر اندازه‌گچه مقال‌لر ملت‌لر و قوم‌لرینیگ حقیقی توش‌لریگه اوخشب کېتهدیلر. شونینگدېك هر ملت اوزی‌نینگ عننه‌لری و بیر قنچه باشقه موضوع‌لرگه اعتقاد بیلدیرگن لیگینی، آله بابالریدن اولرگه میراث شکلیده قالگن اوی و فکرلرینی، اوزلری کشف اپتگن و ایجاد قیلگن نرسه‌لرینی بوتون صداقت بیلن ناخود آگاه شکلیده مقال‌لریده عکس اپتیرگن.

مقال‌لرده عکس اپتیریلگن بعضی طنزلى فکرلرگه بیر ملت یا قوم نینگ قنده‌ی اخلاق گه اپگه‌لیگی‌نی کۈرسىتەدی ملت‌لر و جامعه‌لرینینگ روانى خصوصىت‌لری، ایچكى نىتلری و كېچىنمه‌لری، كېچىرىملى روح‌لری و يا طعنه‌لری و تىل بیلن تاپىلگن يره‌لر درجه‌سی‌نینگ وحدتىنى انيقله‌یدى و آينىقسە اولرینینگ هىزىزلىك و طنزىزه و سۆزىزه گى قابلىتلری و بذله‌گوی‌لیک، قىزىقچىلىك و اسکىيەچىلىك ده ماھرلىك‌لریدن درك بېرەدی. مقال‌لرینینگ توزه‌لىشى ده ايشلەتىلگن بىنگىل لیک، ساده‌لیک، سچه‌لیک، تىرنلىك و اىخچەم‌لیک اولرینینگ بغايت جانلى و جاذبه‌لى و طبىعى بۇلگن لیگى دن دلالت بېرەدی. اولر هر بير ملت‌نینگ اوزى گه خاص روھىيەسینى و هر بير شخص و آدم نینگ اوزىيگه مخصوص قلبى احساس و عواطفىنى آچىق و آيدىن شكل ده كۈرسەتىب تورەدیلر و هر بير انسان بو بیان اپتيلگن ظرافت و فطانتلر تأثيرى آستىدە قرار آلىش دن علاوه اولرده وزن و قافىه‌نى هم انيق و آچىق صورتده فهم اپته‌دیلر. البتە بو خصوصىت‌لرنى مقال‌لردن تىشكىرى خلق تاپىشماقلرى و آينىقسە اولرینینگ سوزوان و قوشىقلارىدە هم كۈرىپ بىلەمیز.

اساسى توشونچه:

مقاللر خلق آغزه کى ايجادى نىنگ مهم بير تورى دير و بير ملت نىنگ همه دن بورون شخصىتى و ايجادياتى نىنگ قىسى درجه ده يوكسكلىكىنى كورستەدى. مقاللر نىنگ مضمونىدە انسانى يوكسک فضيلتلر عكس اپتىريلىب، بىرچە يا وزلىكلىرى قره لىنگن و ملتلىرنىنگ تورموش طرزى اوى و فكرلىرى و حياتىدەگى يوتوقلىرى و اوزلىكى خاص خصوصىتلىرىنى انيقلنگن. شو باعث، اولر اۆزى نىنگ مضمونى نقطە نظرىدىن كتە اجتماعى و تربيوى اهمىت گە اپگە دير.

فعاليتلر:

۱- حرمتلى اوقيتووچى، هر بير اوقووچى متنى اوقي ياتىنده، انيق اپشىتىنگ!

۲- درسدن آلگن مفهومىنى هرقطاردىن بير كىشى تورىب آيتىسىن.

۳- يانمە - يان اولتىرگن اوقووچىلر بيرگە لشىب، بير نېچە مقالل يازسىنلار.

۴- تۈرت كىشى نوبت بىلەن يازگەن مقاللارنى تختە گە يازسىن.

۵- قويىدەگى مقاللرنى معنا قىلىب، ايستەگىن يىزىچە جملە توزىنگ:

آنە تىليم جان و دلىم، آنە تىليم صۇلىيم، آنە يورتىنگ امان بۈلسە، رنگ و روينگ سمان بۈلمس. ادب آدم نىنگ قىمتى، علم آدم نىنگ دولتى - بير يىگىت گە مىنگ هنر ھم آز، بەشت آله لر ايااغى آستىدە دير، آنه بىزاردىن خدا بىزار، آنه راضى خدا راضى، ايشلە سىنگ تىشلەسىن، بىرلشىن اوزى بىرلشمەگەن بوزر، بىرلشىن تاغنى يىقر.

۶- ايڭى - ايڭى كىشى نوبت بىلەن تختە گە بارىب، بىرى بىر مقالل نىنگ معناسىنى و ايڭىنچىسى توزگەن جملەسىنى يازسىن.

اوى تايپشىرىيغى:

هر كىيم عايلە اعضاسى ياردىمى بىلەن تورلى مضموندەگى اونتە مقالل يازىب كېلىتىسىن.

گرامر قاعده‌لری:

تقلید سُوْزَلَرْ:

قوییده‌گی مقاللر و گپ‌لرنی دقت بیلن اوْقیننگ:

- اله شق شقیللەیدى، دروازەسى تقيللەیدى.

- مینگ سىز و بىزدن، بىر جىز و بىز يخشى.

- بودنهنىنگ جايى يۇق، هر جايىگە بارسە پىت- پىلىخ.

- اويدە اولتىرگىيىمە، اپشىك تق- تق بۇلدى.

- مؤتىرلرنىنگ غر- غورى تىنچىم نى بوزگان.

- جۈجهلر چى- چى لب يورگان.

يوقارىيده‌گىي مقاللر و جملەلردى شقیللەیدى، تقيللەیدى، جزوبيز، پىتپىلىخ، تق- تق،

غر- غور و چى- چى سُوْزَلَرْ "تقلید سُوْزَلَرْ" لر دېيلەدى.

تقلید سُوْزَ:

شرپە- تاوش و حالتگە تقلیدىنی بىلدىرەدىگەن سُوْزَلَرْ، تقلید سُوْزَلَرْ دېيلەدى؛

مثاللر: شيريق- شيريق، تپ- توپ، گرەم- گوروم، شير- دوك، دوك-

قىقىر- قىقىر و باشقەلر. تقلید سُوْزَلَرْ جفت يا تكرارلۇنگەن شكلدە وز- وز، ترق- توروق،

شلپ- شولپ، تر- تر، پتير- پوتور و باشقەلر و يا يكە شكلدە قرس، ترهق، ميلت، شرهق،

ترس كىلىرىكە اوخشىش قوللەنىلەدى.

تقلید سُوْزَلَرْ اپگە، انىقلابچى، تۆلدىريوچى و حال كىي وظيفەلرنى بجرەدى؛ مثاللر:

باللەل تىپ- تىپ قىلماقدەلر، نىلدىن سوو شىر- شير آقىب تورگان. مؤتىر غر- غرلەپ كېتىدى.

تقلید سُوْزَ توزىلىشى و كېلىپ چىقىشى گە كۈرە ايڭى كىتە گروپ گە بۇلۇنەدى:

۱- تاوشىگە تقلید بىلدىريوچى: تق- تق، شقىر- شوقور، تپ- تپ، گرەم گوروم،..

۲- حالت گە تقلید بىلدىريوچى: ملت- ملت، لىپ- لىپ، يىلت- يىلت، زىيم، شىپە، لوقة،

لىمە، سىيم- سىيم و باشقەلر.

فعالیتلر:

- ۱- درس نینگ بیرینچى بولىمى متنىدىن بىرار سۈزنى تىلب، اونى تقلید سۈزگە آيلنتىرىنگ و كتابچەنگىزگە كۈچىرىنگ؛ مثال: قلم = قل - قۇل
- ۲- ايڭىتىه تاوش تقلید سۈزى و ايڭىتىه حالت تقلید سۈزىنى يازىنگ. درس دەگى مثاللار بولمەسىن.
- ۳- ايڭى كىشى نوبت بىلەن تختەگە بارىپ، يازگەن سۈزلەرنى تختەگە يازسىن و باشقەلر فکر بىلدىرىسىنلار.
- ۴- ايڭى گپ (جملە) دە تقلید سۈزلەرنى ايشلەتىنگ.
- ۵- قويىدەگى جملەلر دەگى بۈش يېرلەرنى قولەرى تقلید سۈزلەرنى تۆلدىرىنگ:
 - شىشەلر اپتىب سىندى.
 - چال عصاسىنى قىلىپ كېلىدى.
 - تاوقق لب، يومورتقە (تخم) توغىدى.
 - قىلمنگلەر، بالە اوغانەدى.
- ۶- تقلید سۈزلەرنى تىكىيە خط چىزىپ، بېلگىلەنگ:
اپرته تانگ خورازلەرنىڭ قوقوقو دېگى بىلەن اويقودن اوغانىدىم. سىپ - سىپلەپ، سېكىن تىقىرىيەن چىقماقچى بولدىم، بىراق اىاغىم سىلاپچىن گە تېگىپ، ترق - توروق بولدى. آتەم اپسە توخ - توخ قىلىپ:
 - كىيم اپدى، نىمە بولدى، دېب سۈرەدىلر.

اوى تاپشىرىيەن:

- ۱- تاوش و حالت گە تقلید بىلدىرىوچى آلتىتە سۈز يازىپ، هىمەدە ايڭى جملە دە تاوش و حالت گە تقلید بىلدىرىوچى سۈزلەرنى ايشلەتىپ كېلىتىرىنگ!

بیگیرمه سکیزینچی درس

هدفلر:

- اسلام فیلسفی ایکینچی معلم ابو نصر فارابی بیلن تانیشیش.
- اصول تنقیط یا تنبیش بیلگی لریدن قوش ترناق بېلگىسى و قوللش بېرلەرنى بیلیش و ایشلته آلىش.

سۈرەقلەر:

- ابو نصر فارابی کیم اپدی و اوئینىڭ حقييده نيمەلرنى بىلەسىز؟
- مشھور اثرلەریدن قىسى بىرىنى آت توتە آللەسىزمى؟

ابو نصر فارابى

اسلام فیلسوفلارى نىننگ اپنگ بىوکى سىنلگەن و اوئىننگ علمى رتبەسى گە ھېچ كىشى بىتمەگن فارابلىك ابو نصر محمد بالاساغون يقينىدەگى تالاس اپلى گە تابع فاراب شهرىدەن بۇلۇپ او اولاغ ترخان آتىلغۇ قارلوق اصل زادەسى نىننگ اوغلى دىر. او سير درىا بۇيىدەگى فاراب شهرىدە توغىلەدى. عايىلەسى ترکى قبىلە لریدن اپردى.

ابو نصر فارابى باشلۇغىچى تحصىلىنى تالاس، بالاساغون و كاشغر مدرسه لریدە قره خانىلار عصرىدە تكمىل اپتگەن دن سۈنگ اسلام عالمىدە سياحت قىلىپ، بغداد، شام و مصر فیلسوفلارىنى حىران اپتەدى و اوңگە اسلام فیلسوفلارى ایکینچى ارسسطو يا ایکینچى معلم عنوانىنى بېرەدىر. فلسفة، منطق، نجوم، رياضى، طب و موسىقى بىلن شىغللەندى، ارسسطونىنگ اثرلەرى گە شرح يازەدى. فارابى نىننگ فلسفة، منطق، رياضى، فزيك، كيميا، طب، طبىعت حادىھەلرى، تىل شناسلىك، شعر، نطاقدىك هنرى، اخلاق، تعلیم و تربىيە و باشقە ساحەلرددە عايد اثرى، كېپىنچەلىك ده باشقە تىل لرگە ھەم ترجمە قىلىنىب دىنگە كېنگ ترقەتىلەدى. بو اسلام فیلسوفى نىننگ منطق ده تأليف قىلگەن كتابلىرى و احصاء العلوم

و التعريف باغراضها أتليغ نظيرسيز بير دائرة المعارف و السياسة المدينه أتليغ كتابى و باشقه توله تأليفلى زمانه ميزگچه يپتىشىب كېلگن و مشهور اسلام حكيمى بۇلگن بخارا تور كىرىدىن ابو على ابن سينا علملىرىنى فارابىنىڭ كتابلىرىدىن تۈپلەگىنىي بىان قىلىپ اوڭىن.

فارابى هر علم ده نظيرسيز بۇلگن اوستىدە ماھر موسىقىچى و شاعر ھم اپدى و موسىقى علمىدە بىر مخترع درجه سىدە اپرىشىگن اپدى و بوگونگە قدر اوينىڭ سىرى گە موسىقى عالملىرى واقف بۇلمەگىنلر. ايشيتىووجىلىرنى كولدورماق، يىغىتماق و اوختىماق تأثيرلىرىنى بېرەدېگن صورتىدە نغمەلر چىر اپدى. قانوننى انهشۇ فارابى اختراع قىلىگن. بو فيلسوف بىر يوز و آلتىمىش دن آرتىق اثر يىرهتىگن و اولىدىن بىزگە قىرق گە يقىنگىنە يپتىب كېلگن. فارابى يپتىمىش دن آرتىق تىل بىلر اپدى. بو كىشى شونچە علم و فضايىلى بارالىگى بىلەن ھم ھېچ بىر منصب و رتبەنى قبول اپتىمەى حتى بىر اوى ھم توزەتمەيدى و فقيرانە كون كېچىرىپ، حقىقى زاھدلر سىنگىرى دنيدان اوڭىدەي.

فارابى خلقنىڭ صحبتىدين قاچىرى و توله و قتلرىنى تاقھلىكىدە سوو بۇبلرىيدە و درختلاره سىدە اولىتىرىپ، كتابلىرىنىڭ يازىشى گە صرفلىرى. كۈپرەق عمرىنى بىداد و شام و مصربە اوتكىزگەن بۇلسە ھم توركلىك عالمى گە چوقۇر علاقەسى بار اپدى و وفاتى گچە، توركچە كىيىم كىيىم دى و سكسن ياشدە شام دە وفات اپتەدى.

(اپسلتمە: قانون، موسىقىنىڭ بىر تورى دىر.)

اساسی توشونچه:

ابو نصر فارابی نی ایکینچی معلم یا ایکینچی ارسسطو دپیدیلر. او نینگ علم رتبه سیگه هېچ بیر کىشى يېتمەگن. قره خانىلر عصرىدە يىش اپدى. باشلىغىچ تحصىلنى تالاس، بالاساغون، كاشغر مدرسه لرىدە توگتەدی. سۈنگەرە اسلام عالمى گە سياحت قىلىب، بغداد، شام و مصر فيلسوفلىرىنى حىران اپتەدی. ابن سينا علملىرىنى او نىنگ كتابلىرىدەن اۇرگنەدی. موسىقى فىيدە بير مختىرع درجه سىيگچە ماھر اپدى. قانون نى او اختراع قىلەدی. يېتمىش دن آرتىق تىل بىلدە و سكىن يىل عمر كۈرەدە.

فعالىتلەر:

الف:

- ۱- اۇقووچىلەرن اىكى كىشى درس متنى نى اۇقىسىن لر.
- ۲- اۇقووچىلەر گروپلەرگە بۈلەنیب، درس حقىدە نظر بىلدەرسىن لر.
- ۳- اۇقووچىلەر درسەدەگى يىنگى لىتلەننەنگ معناسىنى يازىب، جملەلرگە ايشلتىسىن لر.

ب:

- ۱- فارابى قەرى يېردىن و قىسى اوروغ دن اپدى؟
- ۲- قەرى يېرلەرde تحصىل قىلەدە؟
- ۳- قىسى مملكتلەرگە سفر قىلىب، علم اۇرگنەدە؟
- ۴- اونگە نىمە دېب لقب بېرىدەيلر؟
- ۵- قىسى علمدە مختىرع درجه سىيگچە ماھر اپدى؟
- ۶- نېچە تىل بىلە اپدى و نېچە يىل عمر كۈرەدە؟
- ۷- نىمە گە كۈپرەق علاقەسى بار اپدى؟
- ۸- كتابلىرىدەن بىر نېچىتەسىنى آيتىب بېرىنگ!

اوى تاپشىرىيغى:

ابو نصر فارابى حقىدە بىر قىسقە مقالە يازىب كېلىتىرىنگ!

گرامر قاعدهلرى:

قوىيىدەگى جملەلرگە دقت قىلىنگ:

- ١- اوزبېك خلقى نىنگ بويوك و متىكىر شاعرى حضرت امير علیشىپر نوايى بوندەى دېگەن: "مېن اۆز اثرلىيم بىلەن كېلىگوسى نىللە سۈرەقلىرىگە جواب بېرور مېن."
- ٢- ارسلان نىنگ آتهسى اوغلى گە دېدى: "مكتب بىلىم كانونى دىر".
- ٣- دېوان لغات الترك يازووجىسى محمد كاشغرى اۆز لغتنامەسى حىيىدە قويىيەگىچە يازەدى:

"مېن اۆز دېوانىم نىنگ يازىشى اوچون بىرچە تورك اپلاتلىرى بىلەن يقىندىن كۈريپ چىقىدىم و توركىر يورتلىرىنى گېزدىم."

يوقارىيدەگى تىگىگە خط چىزىلگەن بېلگىلەر "قۇش تىرناق" يا "قوس ناخنك" بېلگىسى دىر.

"قۇش تىرناق" بېلگىسىنى قويىيەگى اۇرىنلاردا قۇللاش كېرەك:

- ١- كۈچىرمه گپ و نقل قول لر قۇشتىرناققە آلينەدى؛ مثال اوچون:
اۋقىتىوچىمىز نىنگ قويىيەگى ايتىگەن سۈزلەر ئېسىمدىن چىقىمىسى: "حيات قىچەلىك يخشى بولىمەسىن، اوئىنگ يوتوقلىرى قىچەلىك كەن بولىمەسىن، ھېچوقت خاطرجمع بولىپ قالىمە، دايما بويوك ايشلەرگە اينتىيل"

٢- آيرىيم كېسە تۈوچى يا كە باشقە معنالىنى افادە قىلووجى سۈزلەر قۇشتىرناق
ايچىگە آلينەدى:

- تېكىن تماق "هوسكار" لرنىنگ حالى آخرى واى بولىدە.
- ٤- بدىعى اثر، اخبار، مجلەلرنىنگ ناملىرى، آيرىيم موسىسەلەر، تشكىلات، اوپوشىمە، فابرىيکە كېيلر نىنگ ناملىرى قۇشتىرناق ايچىگە آلينەدى؛ مثال اوچون:

"بې نوايان" رمانى، نوايىنىنگ "خمسە" كتابى، افغانستان نينگ پايتختى "كابل"، "يولدوز" و "آق يۈل" جريدهلرى، "آيدىن" مجلەسى، "آيىنه" تلوiziونى، "يىگىتلىر" اويوشمىسى، "قالىن" فابريكتىسى و باشقەلر.

٥- محصولات نينگ نامى، اوسيملىكلىرى نينگ تورى، موئر، كېمە، اوچاق، تلوiziyonلىرىنىڭ نشانىنى بىلدىرۇوچى ناملر قوشتىرناققە آلينەدى؛ مثال اوچون: "آق كىشمىش" اوزومى، "لندكروزر" موترى، "خراسان" اوچاغى، "سونى" تلوiziونى و شونگە اوخشاشلىر.

٦- صنفلار، كورسلار، بويروقلار و قرارلارگە قوشىلىپ يازىلەدىگەن حرفلىر قوشتىرناق اىچىگە آلينەدى؛ مثال اوچون:

٥ "الف" صنفى، ٢ "٥" كورس، "١١٢" بويروق، "١٢" ماده، "گ" بندى و باشقەلر.

٧- نمرەلر قوشتىرناققە آلينەدى؛ مثال اوچون:

"بېش" نمرە، "يخشى" نمرە.

اوى تاپشىرىيغى :

١- قوش تىرناق "بېلگى" سى اىشلەتىلگەن اۇن جملە يازىپ، هىمە قويىدەگى لغتلەنى جملەلرگە اىشلەتىپ كېلتىرىنگ!
وطنداش، قىزغىن، كورەش، افتخار، حریت، تۈپرەق، آزادەلىك، دىيار، باش كەترگەن، مسكن، حلاوت

سگیزینچی صنف درسلیک کتاب سوزلیگی

- امداد: مدد قیلیش، یاردم بپریش، کمک قیلیش
- انترنیت سایتى: انترنیت صفحه سی
- انگله ماق: درک قیلماق، بیلماق، توشینماق
- اوٽ: آش، الو
- اوٽکیر: ۱. کېسکیر، تبز. ۲. يخشى ترقى
- قیلگن، تبز و انيق ايشلهيدىگەن مثال: اوٽکير ذهن
- اوٽیک (اپتیک): موزە
- اوج: ايکى بىلەن تۈرت ارە سىدە اصلى سان
- اوخلماق: اويفۇ گە كېتماق
- اوودوم: رسم و رواج، عادت
- اوٽرته تعليمات: يىتىچى صنفدىن توقىزىنچى صنف گچە اوٽقىش دورەسى.
- اوٽرنك: باشقە لر اپرگىشى، تقلىد قىلسە ارىزىدىگەن ايش ياخىر، نمونە، سرمشقا
- اوروغ: ۱. اوسيملىكلەر و مېھەرنىنگ اىچىدەگى كىچىك يومەلاق ياخىر، ۲. دان، تخم ۳. قوم، قىيلە
- اوٽرين: ۱. سطح، فضا، جاي. ۲. اوخلش يا دم الىش اوچون توشب قويىلگەن كورپىچە، كۈرپە، ياستىق، ۳. كىشى لر يا جامعەدەگى توتنگن مقام ۴. عوض، بدل
- اوٽزگرماق: بىر حالتدىن باشقە حالگە اوٽماق، باشقەچە توس آلماق، باشقە شكل گە كىرماق، تغير قیلماق
- اوٽزگريلماق: تغير اپتماق
- اوٽزلىك: هر بىر كىشى نينگ اوٽ شخصىتى، طبىعى حالتى، وجودى، بارلىغى
- اوٽكسوك: قىيغۇ، غم، ۲. غم چېكماق
- اوٽلكە: وطن، يورت، ماوا، مائىن
- اوٽلوش: تقسيماتىدە بىرار كىمسەگە تېگىدىگەن يا تېگىشلى قىسى، بولگى، حصە، سهم
- اوٽزه: اوستىگە
- اوٽيات: خجالت بولىش حسى، شرم
- آيرىلىك: تفاوت، فرق، جدائىك، اوٽماقلىك
- آيرىمەم: بىرار مقصىد، نىت اينىقسە يازولىك يا باللاردىن امان قالىش اوچون قىيلىنگەن ايش تدىرى
- آيماقلىر: تورك اوروغلىرىدىن بىر اوروغى
- آچىق يوزلىك: كولىب تورگن، قۇوناق كىشى
- آرتىق: ۱- آشىق، كۈپ، بېلگىلەنگەن معياردىن كۈپ ۲- حدەن تىقىرى، كېرە گىدىن كۈپ، معيارىدىن آشىق
- آزادلىك: اپرکىن لىك
- آغىر: ۱. وزنى كۈپ ۲. قىيىن، مرکب، جدى ۳. باسىق، سىنگىن
- آلدى- ساتدى: سودا، تجارت
- آلغە: آلدىنگە، ايلگىريگە
- آنگ: عقل، ادارك، شعور
- آله يماق: كتە آچىلىب، چقە يىب كېتماق، آله- بولە بولماق (كۈز حىيىدە)
- آۋ: ياوايى حيوانلار، قوشلار و بلىق لرنى تورلى اصوللار بىلەن توتىش ياخىر، شكار، سيد
- ابد: انتها سى يۈق زمان
- اجابت قیلماق (بۈلماق): جواب بېرماق، قبول قیلماق، اعتبار گە آلماق، حاجتىنى چىرقىماق
- اختلال: ترتىب سىزلىك، پريشانلىك
- ارگان: انجمن، نهاد
- ارە لشماق: بىر- بىرىيگە قۇشىلىب كېتماق، باش قۇشمماق، ادم لر بىلەن علاقە آلماق، مناسبىدە بۈلماق، آدمىرگە قۇشىلماق
- ازىل: ابتداسى يۈق زمان
- استىلاچى: تصرىف اپتووچى، اوٽكە لر يورتىنى قولال كوجى بىلەن آلووچى، استعمارچى
- اسرەماق: پىروش بېرماق، سقلەماق،
- اعتدال: برابر بولماق، معتدىلىك
- اعلامىيە: عموم خلقە پىتكىزىش مقصىدىدە بىرار حزب يا سازمان يا دولت تىمانىدىن ترقىلىگەن بىرار يازماه خبر يا مطلب
- افتخار: فخر قىلىش، شان و شرف حسى، فخىرىنىش گە سىب بولگەن شخص يا نرسە، سرىبلندلىك
- التفات: ۱. بىراو گە رحمت كورستىش، توجه ۲. بخىشش
- الهاام: يورە كە تىشلىش، تلقىن قىلىش، انسان ذهنى دە توستىدىن شكىللەنگەن بىر فكر يا خبر

- **بولاق (بولاغ):** بير آسيتىن سىزىپ چىقە ياتىنگ سوو منبىعى و اوينىنگ سووئى، چىشمە
- **بۇياق:** رنگ
- **بۇيۇن بورماق:** تن بېرماق
- **بىللەشۇ:** مىسايقە
- **بېرىك:** يايپىق، يايلىگەن. ۲. اوستى، بېرىياغى يا همه ياغى اورەلگەن
- **پرسونل:** بير ادارە، مؤسسىه يا تشكىلات نىنگ بىرچە ايشلۇچىلىرى
- **تاپشىرىق:** بىرار كىشى نىنڭ ذمە سىگە يوكلە تېلىگەن يۇمۇش، ايش، وظيفە
- **تار تىشىۋو:** ۱. تارتىشىماق ۲. بىت لشماق
- **تارىخ أقىمى:** تارىخ جريانى
- **تأسیس (ابتماق، قىلماق):** تشكىيل قىلماق، بىر باقىلماق، وجودگە كېلىتىرماق، اساس سالماق
- **تال:** مېوهىسىز درختىردىن بىر تورى
- **تانيشىش:** بىر- بىرىنى يىلىپ آلماق، بىرار آدم بىلەن اوز ارا تانيش بۇلماق
- **تبעה:** بىر اولكەننىڭ كىشىسى، بىر اولكەدە رسمى و دايىمى يىشىش گە حقى بۇلگەن كىشىسى
- **تجھيز:** ۱. برابر قىلىش، آمادە قىلىش ۲. بىرار اسباب بىلەن تىارلىش، كېرە كلى وسىله لەر بىلەن مەجهىز بۇلыш
- **تدوين:** دېوان توزەتىش، دېوان گە ثىت قىلىش، تأليف قىلىش
- **ترقاقلىك:** سىيرە ك، جايالشىغان، پراگىنە لىك، يخشى اوپوشىمە گەن، بېرلشىمە گەن
- **ترقلەن:** انتشار تابىگەن، يخشى بۇلگەن
- **ترىك (تورك):** دىنلىنىڭ بىر كەتتە ملتى نىنگ آتى
- **ترنگلەماق:** ۱. تارتماق، محكىم باغلهماق ۲. عصبلەنى بوزماق، عصبى قىلماق
- **تسىبىح و تەھلىل:** الله (جل جلاله) نى پاكلىكە ياد اپتىش، ذكر و مناجات قىلىش
- **تصوىيب:** چىن و تۈغرى دېب حسابلىش، بىرار ايش نىنگ تۈغرى و چىن اپكىلىگى گە ملم قىلىش
- **تعليمىي نصاب:** درسلىك كتابلىر يازىش و باشقە درسلىك فعالىت لە اوچۇن معلوم معيارلەر و يوللۇنمەلر
- **ايلغار:** ئالدىنگى صىفە بۇلگەن، بېرىنچى، بىشىقدم، اۇرنىيدە گى خىرلى نىت، ثوابلى، يخشى مىصد
- **اپسىماق:** هوا آقىمىي طرزىدە يورماق، اورماق، اۇتماق
- **اپسىكى شوروى:** قدىمگى شوروى
- **اپگەريلىك:** قىيغىر، قىشىق، اپگرى حالت، ناتۇغىرىلىك
- **اپگەسىز:** بىرار كىمگە قرهشلى بۇلەنگەن، اپگەسى يوق، بى صاحب
- **اپگەلىماق:** ۱. بىرار ايش گە ياردە بېرماق، ۲. قەميرلىماق، كەج بۇلماق، بېلىنى بوكماق، تعظيم قىلماق، سىجىدە قىلماق، باش خە قىلماق.
- **اپلەك:** اۇن دن كېپك نى اجرە تىشىدە قوللە دىگەن روزغار بوبومى
- **اپمىكداش:** بىر آنه نىنگ سوتى نى ايمىن اىكى كىشى
- **اپتىلماق:** بىرار مىصدە كە اپرىشماق، سۇى و حرکەت قىلماق، توجە قىلماق
- **بارلىق:** ۱. كائىنات، موجودات، بوتون عالم ۲. كىشى نىنگ بوتون وجودى، ۳. تورمۇش نىنگ بىرچە شرايىطى
- **باسقىنچى:** زورلىك باسىب كېلىپ تلهيدىگەن كىشى، قورالىي اوغرى، ترورىست
- **باسىيم:** آغىرلىك، كوج، فشار، بىرار جسم گە توشكەن زور
- **باشقارماق:** ادارە قىلماق، آلغە آلىپ بارماق، رەبرىلىك قىلماق
- **باش كۇتىرگەن:** ۱. سركش بۇلگەن ۲. اوتكىپ چىققۇن
- **باشلىنغيچى:** ۱. ابتدايى، بېرلەچى يا بېرىنچى ۲. سادە، عادى
- **باكاولو:** قوقند شهر نىنگ بىر جايى
- **بىحرماق:** عملگە آشىرماق، اجرا قىلماق، انجام بېرماق
- **بلالغت:** فصىح لىك، رسالىك، ۲. جىسمانى نقطە نظردىن وايدە گە يېتىنگ لىك
- **بلىخ (بلىق):** ماھى
- **بوتونلىكى:** هەمە سى، تماماً
- **بوغ:** بخار

- **چاپقونچی**: چوروچپاول قیلووچی، تاخت و تاز
قیله دیگن کیشی
- **چایقیلان**: حرکت بیرماق، چیقه ماق،
قیمیرلاماق
- **چوری لیک**: ۱. کنیزلیک، ۲. بیراو گه تابع
بؤلیب چۈريلرچە محتنده بۈلیش
- **چىراىلى**: گۆزەل، حسنگە اېگە، زىيا
- **چىكىنگن**: محدود بۈلگن، آخرگى چېك بۈلگن
- **حافظه**: اېسە، يادە، سقلب قالىش كوچى، خاطره
- **حربىت**: آزادلىك، اېركىينىك
- **حشىشىن**: مخدر ماده
- **حصول**: حاصل بۈلشىن، قول گە كېلىشىش
- **حقلى**: قانۇن حقوقىگە اېگە
- **حالوت**: شىرىن لىك، ذوق، لذت
- **حماماسە**: باтирلىك، اوروش ميدانىدەگى
- **حوش**: تىوه، تویە، شتر
- **حوران**: بىت المقدس شهرىدە بىر نىنگ آتى
- **خاقان**: اۋرەھە عصر توركى خلقىلدەگى بىرلىك دەلت باشلىقلرى نىنگ عنوانى و شو عنواننى آلگىن شخص، اولوغ خان، بويوك سلطان
- **خطىب**: خطبه اۋقىيىدىگىن، وعظ قىلەدىگن، واعظ
- **خواص**: خاصىت لار
- **داوروغ**: آوازە، شهرت
- **دوکىليلەماق**: يورەك اورىش، دوك- دوك
اپتىڭن آواز چىقىرماق، تېز اورماق
- **دولاق**: موزە، پاي تابە، اوتكى
- **دهر**: روزگار، عصر و زمان، اوزون زمان
- **ديyar**: اوى، يورت، سرزمىن، شهر، اولكە
- **دېنگىزى**: اوقيانوس، بحر
- **ذىحق**: حقلى، حق اېگە سى، حقدار
- **رب النوع**: مردم اينىقسىه يۇنانلىك لر، روملىك لر، مصارلىك لر، سىغىنە دىگن تورلى طبىعى حادثە و نرسە لر گە تېگىشلى تېنگىرى لرى
- **رژىيم**: دولتنى باشقىريش، ادارە قىلىش اصول، توزۇم، نظام
- **رسىتگارلىك**: ۱. خوف خطردن قوتىلىش
۲. معلوم بىر مقصىد گە اېرىشماق يا يۈلەنى تاپماق
- **تقىيم**: ۱. تىزە نىنگ آستىيدەگى بوكىلە دىگن جاي ۲. اوغلاق اوپىننە اوغلاغنى شو يېرگە اوتكىزىب محكم توتماق
- **تلقان**: قورىتىلگەن نان، توتمىيز و شو كىلى لەدن يىچىپ تىارلنكى بىمك
- **تقطىيم**: ئىزمىتلىك، تىزىمىتلىك، سالىش
- **تۈپرەق**: كاولش، اغدەرىش، هىدەش، نىچە سىدە ساجىلگەن حالگە كېلگن، يېر قىلمى
- **تۈپرەق بوتۇنلىكى**: يېر بوتۇنلىكى، اينىقسىه اولكە حقىدە
- **تۈزۈر (تۈزۈماق)**: تۈزۈندېك ھە يانگە ساچىلماق، اوچماق، تۈزۈغىنماق، بېرىلىگىنى يۈقاتماق، ترقب كېتماچ، اېسکىرىپ تىتىلىپ ايشدن چىقىماق
- **توستىدن**: ناگەhan، ظاهردن، كۈرىنىشىدن
- **تۈسلەنگ**: گىردان قىلىنگ، فعل نىنگ اۇزگرىش حالتى، سخن، عدد و زمان گە كۈرە
- **توقىيم**: جىترى، سال نامە
- **تۈقىشىوو**: يوزمە- يوزمە اوچره شماق، قرىشىمە- قىرشى كېلىپ بىر- بېرىيگە اورىلماق، اوروشماق، دوج كېلىپ اوروش قىلىماق
- **تولوم**: سوو، دوغ و قىتىق سقلىنەدىگەن قۇى، اىچكى يا بوزاق تېرىسىدىن يىسەلەدىگەن ايدىش
- **تۇھىين**: بىر كىشى نىنگ شخصىتىنى يىمان سۈز و عمل بىلەن تەحقيق قىلىماق
- **تۈيغۇو**: احساس
- **جارچى**: بىر خبر نى تاوشلى سېسى بىلەن آيتە دىگن كىشى، قدىم زمانلاردا بىر خىرنى اولوس گە اېشىتىرىش اوچون اىرىيم خىر رسانلار بار اپدىلر اولر بازارنىڭ او باشىدىن بىلەن بىلەن آواز بىلەن يىنگى خىرنى خلقىگە اېشىتىرىر اپدىلر. انه شو كىشى لرنى جارچى دېپىرىدىلر.
- **جىران**: تلافي قىلىش، عوض بېرىش
- **جۈرات**: دىلى، بېباك، دىدىل، غېرت
- **جرنه**: حلال دايىرە سى، اوغلاق اوپىنى دە معىن اپتىلگەن بىر اورىن، اوغلاق او يېرگە تشنلىگىنیدە نىمە بېرىلەدى.
- **جهان**: دنيا، گىتى، آچون

- **شیخه**: معلوم بیر مقصد اوچون یازیلیب تونده ترقه تیلگن بیر ورق، اینقسه بیر هدف اوچون یازیلگن ورقی تونده ترقه تیش
- **شلوار**: محمل یا باشقه تکه لردن تیکیله دیگن چلار یا پطلون
- **شورا**: کېنکاش، مشوره
- **شهرت**: معرفت، آوازه
- **صله**: عطیه، احسان، جایزه
- **طرح**: ۱. تصمیم آلیش اوچون بیرار موضوع حقیده گی یازمه نرسه لر ۲. بیرار نرسنه ای شلب چیقاریش، قوریش اوچون ذهن ده گی نقشه یا برنامه ۳. پیشنهاد قیلماق
- **طنطنه‌لی**: بلند روح و طنطنه بیلن اوْتگن یا اوْتکریله یاتگن مراسم
- **طُبُور**: پرندeler، قوشلر
- **ظریف**: زیرک، خوش طبع، گوژه‌ل، تاتلی سوزلی
- **عنعنوی**: رسم، عادت بولیب قالگان
- **عوام**: عامه، خلائق، اولوس، اینقسه عادی و سوادسیزلر
- **عهد نامه**: بیتیم، وعده نامه، عهدوپیمان نینگ یازیلگن ورقی
- **غایت**: جوده، حددن تشقری، بې نهایت
- **فانی**: بوق بوله دیگن، نابود بوله دیگن، ابدی ایمس
- **فراست**: بیرار نرسه نینگ ظاهریگه قرهب باطینی نی درک قیله آلیش، زیرکلیک، عقل لیک، تېز هوشلیک
- **فراغت**: آسوده بولماق، آرام بولماق، ایش، مكتب، مؤسسه و یا وظیفه دن فارغ بولماق
- **فرحت**: شادلیک، خوشلیک
- **قايه**: تیك تاغ، تاغ نینگ تیك يېرى، قله، تاغ نینگ تیغەسى، قېھ سى
- **قانون**: موسیقى اسپاپلریدن بیر تورى
- **قتیگە**: ارە سىگە، ماينى گە
- **قوانیماق**: خرسند بولماق
- **قوریلمە**: معلوم بیر مقصد يۈلیده خدمت قیلولوچى تخنیکى ماسلمە
- **روحیه**: کیشى نینگ خوشلیک، قیغو و اميد گە عاید عاطفى حالتى ۲. شو حالتلر مثبت تمانلر، اینقسە اميد و جرأت
- **روضه**: ۱. باغ، گلستان، گلزار، سبزه زار ۲. آرام گاه
- **رومانتیک**: رومانتیزمگە منسوب، خیالپرداز، احساساتلى
- **رومانتیزم**: بیر هنری و ادبی یونه لیش و هنری و ادبی بیر مكتب نینگ اسمى
- **زمان**: وقت، دور، پیت، روزگار
- **زمانوی**: زمان معاصر، حاضرگى زمان، زمان گە ماس
- **زبون**: بې چاره، ناتوان، خوار، احمق و نادان
- **سراندیب**: حاضرگى سیریلانکانینگ اپسکى افسانوی آتى
- **سکرەماق**: چوچیماق، ایرغیماق، بوکماق، خیزلەماق
- **سورگون**: زۇر دن اصل يشب تورگن بېر، شهر یا يورتىدىن بدروغه قىليش
- **سەھل**: آسان
- **سەھىس**: آت باقر
- **سۈولىم**: ياقىملى، گوژه‌ل، کیشىنى اوْزىگە تارتە دیگن، طنان، صاف، بې غبار
- **سۈنچىماق**: اوچى تېز بیرار نرسه نى كوج بیلن، باسیب يا ضرب بیلن اورىب كىرگىزماق، سوچماق، تىقماق، قىدەماق
- **سینگىماق**: شىمەلىپ يا سىزىپ اىچكى قىتلەمگە، قىسىمگە اۋەتماق، هضم بولماق، اۋۇلشماق، محڪم اۋۇلشماق
- **سېلگاھ**: تفریح گاھ
- **سېپورلىك**: سېپورلىك دیگن، مەھرگە سزاوارلىك
- **سېپۇماق**: بیرار انسانگە قلباً باغلەنماق، عشق و محبت توپغۇيىسى بیلن يوره كدن بېرىلماق، مەھر قۇيماق، يخشى كۈرمەق
- **سېپۇينماق**: خرسند بولماق، قووانىماق، شاد بولماق
- **شاشىق**: ذوق لى، عجلە قىلە دیگن، صىرسىز

- **کوئرینیش**: ۱. نما، منظره، ظاهر ۲. معلوم بولیش عملی
- **کوز تو تماق**: ۱. کوزینی بیر نیرسگه تو تماق ۲. امید قیلاماق، کوتماق
- **کوک**: تینیق آسمان رنگیده گی، ماوی ۲. ینگی او سیب چیقون میسه
- **کوکت**: سبزیجات، او سیمیلیک، او سب چیقه دیگن میسه
- **کوکس**: سینه، کوکره ک
- **کونگول**: ۱. کونگیل، یوره ک، قلب، دل ۲. روحی حالت ۳. انسان نینگ یشیرین تو یغولری
- **کولیم سیره ماق**: تبسم قیلاماق
- **کوموش**: نقره
- **کونده لیک**: هر کونگی، عادته گی
- **کونلیک**: بیر کونده بوله دیگن، بیر کونگه عاید، بیر کونگه مولجل لنگن
- **کهکشان**: بولوت گه او خشن میلیونارچه یولدوزلر چو زیق توده سی، سمان یولی
- **کیمسه**: آدم، شخص، کیشی
- **کی**: کیانی لر پادشاه‌لری نینگ عنوانی مثال: کیخسرو، کیکاوس و کیقباد
- **لیسانس**: پوهنتون او قیشی نی تو گنگن کیشی لر گه بپریله دیگن رسمی سند
- **ماسلمه**: برابر، تینگ، مساوی
- **ماوی**: تینیق کوک، هوا رنگ
- **متوسطه تعليمات**: اورته تعليم، (۶-۷) صنف گچه
- **محزون**: غمگین، قیغولی
- **محشر**: ۱. انسان لر تو پلنه دیگن بیر، قیامت کونی حشر بوله دیگن بیر ۲. جوده گوجوم و آدملر کوپ بولگن بیر
- **موغوب**: مراقلی، یاقیمی
- **مسابقه**: تورلی ساحه‌لر بوبیچه کیم یخشی نتیجه گه ایریشیش بوبیچه بیل لشیش، بیر- بیریدن آldین بولیش، سبقت قیلیش
- **مسکن**: یشه یدیگن جای، تورر جای، اوی
- **مشاعره**: ۱. بیوار ادبی محفلده ایکی یا بیر نچه شاعر اوز شعرلرینی او قیب اپشیتیریشی، شعر
- **قوشیمچه**: ۱. علاوه قیلینگن، قوشیلگن ۲. سوزلر نینگ اوزه گی یا نېگیزیگه قوشیلیب شکل یا معنی سینی اوزگرتیرووچی قسم
- **قول قاووشتیرماق**: ۱. قوللرنی بیر- بیریگه با غله ماق، اینیقسه با شفه‌لرگه حرمت اوچون ۲. ایشده با شفه‌لر بیلن حصه قوشمه ی قرهب تورماق
- **قۇنۇت**: چىدم، حوصله، دقت، توجه
- **قووانچىلىك**: شادلىك، خرسنديلىك، افتخارلىك
- **قووناق**: چەھەسى داييم آچيق، شاد، قووانچ و شادلىكىكه تۈلگۈن
- **قوياش سيسىتمى**: آقاتاب سيسىتمى
- **قەھەمانلىك**: با تيرلىك، قەھەمانلارگە خاص ايش- حرکت، مردىلىك
- **قىزغىن**: ۱. جوش اورگن، جوشگە كېلگەن، جوشقىن، او جىگە چىققۇن ۲. صىميمى، ايسىقى
- **قىزىقچى**: قىزىق حركتاري و گپلىرى بىيان كىشى لرنى كولدىريه دىگن آدم
- **قىسىلماق**: ۱. نرسە ياكىشى نينگ تشقى گە كوج ياباسىم او قىش ۲. ناقولەي شرایط طفيلي اپرکىنلىك يا اختيار دن محروم بولىش
- **قىيىنه ماق**: جانگە آزار بېرماق، اذىت قیلاماق، عذابگە سالماق
- **كائنات**: بوتون باريليق، بير و آسمان، عالم
- **كىسرى**: ساسانىلر پادشاه‌لری نینگ عنوانى
- **كفالت**: با شفه بير كىشى نينگ مسؤوليتىنى اوز ذمه سىگە ئالگەن حالدە كفيل لىك
- **كلىسا**: مسيحى لرنىنگ عبادت خانه سى
- **كۈپ**: سان يا مقدار جەھەدن كتە، بير قىنجه
- **كۈچت**: اوروغ ياقلمچە دن او سیب چىققۇن و با شفه جايگە ئالىب او تكزىلە دىگن درخت، نهال
- **كورەش**: ۱. پەلەوانلىك، يېقىشىش، غالب چىقىش، اوچون معلوم قاعده‌لر اساسىدە گى بىلە لشۇو ۲. مبارزه، معلوم بير هدفگە اپرىشىماق اوچون قىلینەدیگن تلاش و حرکت
- **كورەشچىن**: ۱. كورەش آلىب بارىشگە استعدادى بار، پەلەوان ۲. معلوم بير مقصىدگە اپرىشىش اوچون كورەش شووچى
- **كۈرگۈزىمە**: نمايشگا

- **هیجان:** جوش و خروش، بیرار فوق العاده
حالتن واقعه یا خبردن تایلگن ایچکی تؤلقینله
نیش، قتیق تشویشه نیش، اضطرابگه توشیش،
جوش و خروش گه کپلیش
- **یابیشماق:** بیر- بیریگه بیربکماق،
جیسیلشماق، پیشماق
- **یات:** بیگانه، فریندالشیلیگی یوق، اجنی
- **یاروغ:** ۱. یانیب، قیزیب تورگن رسه دن ترقه
لگن یاختیلیک، نور ۲. یاختی، روشن، یارقین
- **یاز:** بیل نینگ بهار بیلن کوز آرهسیده گی اپنگ
ایسییق فصل
- **یاغدو:** یاریتووجی منبعدن ترهله دیگن
یارو غلیک، نور
- **یالبارماق:** عذر و زاری، یلینماق، التماس قیلاماق
- **یاووزلیک:** یاووزلرگه خاص خصلت، یمانلیک
- **پیراق:** ۱. برگ، درخت و هر خیل اوسمیلیک
برگی ۲. کتاب یا مجله نینگ هر بیر ورغی
- **یخشیلیق (یخشی لیک):** اپنگولیک، مثبت
و خیرلی ایسلر
- **یراغ:** ۱. قورال، اسلحه ۲. اسباب، انجام
- **یشتیماق:** درخشنان قیلاماق، گللب آچیلماق
- **یشینماق:** پیکینماق، کورینمه یدیگن پنه بیر
ده اوژنی آلماق
- **یمانلیق:** یخشی سیزليک
- **یواش- یواش:** آهسته- آهسته
- **یورت:** اولکه، وطن، ماوا، دیار
- **یومروم:** مشت
- **یه بیاوه:** پیاده
- **بیر مداری:** زمین مداری
- **ییغین:** بیغیلش، مجلس، تؤپلنيش
- **بیقر (بیقماق):**
- **یپل:** شمال، باد، نسیم
- **یینگماق:** غالب چقماق، غلبه قازانماق، رقیب
نی مغلوبیتگه اوچره تماق، اوستون چقماق، حالدن
تایدیرماق
- **یینگیل:** آغیرلیگی آر، آغیر اپمس
- خوانلیک بزمی ۲. بیر موضوع یا بیر شعرگه
ایزداشلیک قیلگن نېچه شاعر نینگ شعری
- **معبد:** عبادت خانه، عبادت اویی
- **معتدل:** اورتچه درجه ده بولگن
- **مفاجا:** ناگهانی، معیوب
- **تفسر:** بیر آیت، حدیث، سوز یا موضوع نی هر
تمانلنه شرح و ایضاح له یدیگن کیشی
- **مقتهماق:** یخشی تمانلرنی، فضیلتینی
کورستیپ گپرماق، یخشی قیلیپ کورستماق
- **ملاقات:** اوچرهشوو، بیر- بیری بیلن
کوریشیش، بیر- بیر نی کوریش
- **ملک الشعرا:** شاعرلر نینگ اپنگ اولوغی
- **ملی:** ۱. بیر دین نینگ پیروی، اولکه نینگ
اساسی قانونی و باشقه فایده‌لی هدفلریگه تن بپریب
وطن عالی مصلحتلرینی کوزده توتگن مردم لر،
۲. بیرار ملت نینگ اوزیگه خاص بولگن خصوصیت
لری افاده لاوچی مثال: ملی سرود، ملی کیمی
- **منشوری:** فرمانی، اعلامیه سی، مثال:
بیرلشگن ملتلرینگ منشوری
- **منظره:** کوزگه تشله نیب تورگن یا تصور
اپتیله دیگن کورینیش، نظر تشله نیب تورگن یا
تصور اپتیله دیگن کورینیش، نظر تشله دیگن جای
- **موهبت:** هدیه، بخشن
- **ناهموار:** تېگیس بولمه گن
- **نشانلش:** پیلگی لماق، تجلیل اپتماق، تعین
قیلاماق، کورستماق،
- **وحوش و طیور:** ابل بولمه گن حیوانلر و قوشلر
- **وحی:** خدا تمانیندن بیغمبرلرگه الهام بولهدیگن
رسه، اشاره، پیغام نامه
- **وطنداش:** یورتداش، هم وطن
- **هاضمه جهازی:** جهاز هاضمه
- **هدر:** ضایع بولگن، حیف بولگن، باطل بولگن
- **هرج و مرچ:** ترتیب سیزليک، انتظام سیزليک
- **هرزه گوی:** بیهوده آیته دیگن
- **هویت:** شخصیت، ذات، بارلیق، وجود، (حقیقتی
رسه و یا بیر کیشی نینگ واقعی صفت لری)